

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav románských studií

Daniela Trinerová

Diplomová práce

Varianta kastilštiny užívaná na území katalánského jazyka

The Castilian Variant Used in the Catalan Language Area

Praha 2010

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

Konzultant: Lic. Andreu Bauçà

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny využití prameny a literaturu.

Daniela Trinerová

Poděkování/Agraïments

Děkuji Doc. PhDr. Petrovi Čermákovi, Ph.D. za vedení práce a příjemnou spolupráci.

Gràcies a l'Andreu Bauçà i a l'Encarna Atienza per la seva ajuda.

Albertovi.

Obsah

1. HISTORIE SOUŽITÍ KATALÁNSKÉHO A KASTILSKÉHO JAZYKA.....	8
1.1 Úvod.....	8
1.2 Katalánština v kruhu románských jazyků.....	9
1.3 Katalánština středověku a formace katalánského národa.....	13
1.4 Centralismus Katolických králů.....	15
1.5 Století 16. a 17.: vláda Habsburků.....	15
1.5.1 Glotofagie.....	16
1.5.2 Změny v jazyce.....	17
1.5.3 Kodifikace národních jazyků.....	17
1.5.4 Dekrety Nova Planta.....	17
1.6 Moderní definice národa 18.století.....	18
1.6.1 Renaixença – cesta k hnutí.....	19
1.7 Století XIX. a počátek XX.: Republika a restaurace absolutismu.....	19
1.7.1.Perzekuce katalánštiny ze strany španělského státu.....	20
1.7.2 Jocs Florals.....	21
1.8 Katalánsko v režimech XX. století.....	21
1.8.1 Katalánština v prostředí kastelinizace XX. století.....	22
1.8.2 Frankismus.....	24
1.8.3 Ústava 1978.....	24
1.9 Katalánština mezi jazyky Evropské unie.....	27
1.9.1 Proč se katalánština považuje/nepovažuje za minoritní jazyk?.....	27
1.10 Vliv imigrace na jazykovou situaci katalánských zemí.....	28
1.10.1 Nabídka jazykových kurzů pro imigranty.....	29
1.11 Budoucnost katalánského jazyka.....	30
1.12 Jazyková situace v legislativě.....	31
1.12.1 Norma španělské Ústavy pro úřední jazyk.....	31
1.12.2 Zákon o jazykové normalizaci (<i>Llei de Normalització Lingüística</i>) z roku 1983....	32
1.12.3 Ley del catalán de 1997.....	32
1.13 Fòrum Babel.....	33

2. JAZYK, DIALEKT, VARIANTA A JEJICH KONTAKT T Z POHLEDŮ NORMY	35
A ÚZU.....	35
2.1 Španělština nebo kastilština?	35
2.2 Jazyk a dialekt – status katalánštiny	38
2.3 Historie studia jazykového kontaktu	39
2.4 Konkrétní realizace jazykového systému – varianty	40
2.5 Katalánská varianta kastilštiny existuje – ověření hypotézy	42
2.6 Co má také vliv na podobu zdejší kastilštiny?	43
3. JEVY JAZYKOVÉHO KONTAKTU	45
3.1 Bilingvismus- pojem	45
3.2 Bilingvismus Katalánsko	46
3.3 Mikro a makrosociolingvistický pohled na jazykový výběr	47
3.4 Interference vs. Integrace	50
3.4.1 Normativnost: kritérium pro míru integrace.....	51
3.4.2 Toponyma.....	53
3. 5 Vymezení pojmu interference	54
3.6 Příčiny interference	56
3.6.1 Mimojazykové faktory.....	56
3.6.2 Strukturální/jazykové faktory.....	56
3.6.2.1 Mechanismy přejímání cizích prvků/druhů interference z hlediska mecha přejímání....	58
3.6.2.2 Jaké jazyky a které složky jazyka jsou k interferenci náchylnější?.....	58
3.6.2.3 Přímá a nepřímá metoda v osvojování si jazyka.....	59
4. KLASIFIKACE INTERFERENCÍ	61
4.1. Fonická interference	61
4.1.1 Strukturní pohled na fonickou interferenci.....	61
4.1.2 Charakteristika fonické interference a její mechanismy.....	62
4.1.3 Porovnání vokálních systémů.....	65
4.1.4 Fonické interference na syntagmatické úrovni.....	65
4.1.5 Fonická interference suprasegmentální.....	66
4.1.6 Grafická a fonická interference.....	67
4.1.7 Adaptace /θ/ a /X/ v katalánštině.....	69

4.2. Lexikální a sémantická interference	71
4.2.1 Mechanismy lexikálních interferencí.....	71
4.2.2. Katalanismy: lexikální integrace „výpůjček“/slov převzatých.....	73
4.2.3 Strukturální klasifikace lexikální interference.....	76
4.2.4 Interference a lexikální struktura jazyka.....	84
4.3 Interference gramatická	84
4.3.1 Strukturální hledisko	85
4.4 Interference na úrovni diskursu	95
5. RESUMÉ	99
5.1 Resumé.....	99
5.2 Resumen.....	104
5.3 Résumé.....	110
6. BIBLIOGRAFIE	111
6.1 Seznam použité literatury.....	111
6.2 Elektronické zdroje.....	113
6.3 Použité slovníky.....	114
7. PŘÍLOHY	115
7.1 Příloha1.....	115
7.2 Příloha 2.....	119

1. HISTORIE SOUŽITÍ KATALÁNSKÉHO A KASTILSKÉHO JAZYKA

1.1 Úvod

Tématem naší diplomové práce je varianta kastilštiny, která je užívána v oblastech, v nichž je dalším dorozumívacím a úředním jazykem katalánština. Ačkoli se běžně v gramatikách a slovnících s tímto fenoménem neoperuje, my bychom se rádi pokusili dokázat, že stejně tak, jako existuje andaluská či aragonská varianta kastilštiny, je na místě hovořit také o variantě katalánské.

Kastilština katalánských oblastí (budeme takto souhrnně nazývat Katalánsko, Baleáry, Andorru a Valencijskou oblast) je specifická neustálým kontaktem s katalánštinou. Toto úzké soužití obou jazyků s sebou přináší různé jevy, jejichž rozboru se v této práci budeme věnovat. Nejdůkladněji bychom přitom chtěli analyzovat interference, které pokládáme za první krok k formaci zdejší kastilštiny. Z řečeného vyplývá, že na mušce našeho zájmu budou především interference, kde je modelovým jazykem katalánština a jazykem-receptorem zase kastilština.

K tomu, abychom mohli důkladně zkoumat fenomény jazykového kontaktu mezi kastilštinou a katalánštinou, je na místě popsat prostředí, v němž vznikají. Tímto prostředím máme na mysli souhrn sociálních, politických a historických skutečností, které formovaly (a stále formují) vztah, čili vzájemné působení mezi těmito dvěma jazyky. Domníváme se totiž, stejně jako většina současných lingvistů, že jazykové úkazy je třeba chápat také v mimojazykových souvislostech. Proč jsou např. interference v jednom směru častější než v opačném? Kde (geograficky a sociálně) jich nalezneme nejvíce? Na kom záleží, zda a v jakém okamžiku budou přípustné normou? Jaká pravděpodobně je budoucí podoba jazyků v kontaktu? To jsou některé z otázek, na něž nenalezneme odpověď zkoumáním jazyka odtrženého od životní reality jeho uživatelů.

V první části této práce se budeme zabývat historií soužití katalánštiny a kastilštiny. Bude zapotřebí vysvětlit, jak se v katalánských zemích ocitla a rozšířila kastilština, a stala se tak prvním jazykem velké části populace. Seznámíme se s nejdůležitějšími událostmi a politickými a legislativními rozhodnutími, která toto soužití determinovala, a zaměříme se na různé názory a směry, které se zabývaly otázkou potřebnosti obrany katalánštiny a obhajovaly tak buď bilingvismus, nebo monolingvismus, z čehož vzešly různé postoje ohledně normativnosti katalánštiny. Poznáme, jaké byly a jsou tendence v akceptování bilingvismu či propagace monolingvismu ze strany vlád Španělska i Katalánska. V tomto směru se také dotkneme problematiky jazyka ve vztahu s pojmy *stát a národ*. Nakonec zmapujeme imigraci

jakožto nejpodstatnější sociální determinantu bilingvismu katalánsky hovořících oblastí dneška, v jejímž jazykovém vzdělávání tkví budoucnost obou jazyků.

V další kapitole objasníme, proč při studiu tohoto tématu preferujeme označení „kastilština“ spíše než v našem českém prostředí rozšířenější „španělština“. Pokusíme se specifikovat a odlišit pro naše téma stěžejní pojmy *varianta*, *jazyk* a *dialekt*. Na tomto místě se pozastavíme nad naším předpokladem existence varianty „katalánské kastilštiny“ a budeme zvažovat dostatečnost nebo nedostatečnost jejích specifík k tomu, aby za variantu mohla být považována.

Následně pokládáme za nutné zabývat se fenoménem bilingvismu, jeho konkrétní realizací v katalánsko-kastilském prostředí a otázkou jazykového výběru realizovaného mluvčími z různých důvodů a s různými záměry.

Budeme zkoumat mechanismy, jimiž dochází k přenosům prvků jednoho jazyka do druhého, interferenci a přepínání kódů, a jejich integraci v systému jazyka-příjemce. Budeme konzultovat pohled různých gramatik a slovníků na tuto problematiku.

V posledním úseku této práce bychom rádi popsali konkrétní interference především v kastilštině, jejichž původ zřejmě tkví v působení katalánštiny. Budeme vycházet ze zjišťování strukturálních rozdílů, na jejichž základě dochází k interferencím. Za tímto účelem zhotovíme jakousi sondu, kterou zamíříme k bilingvním mluvčím kastilštiny a katalánštiny. Rádi bychom tak zjistili, jaké je reálné rozšíření předpokládaných interferencí, s jakou frekvencí a v souvislosti s jakými sociálními a geografickými proměnnými se jich uživatelé dopouštějí. U jednotlivých jevů se budeme dotazovat, zda se na jejich vzniku podílí či se může pravděpodobně podílet katalánština.

1.2 Katalánština v kruhu románských jazyků

Katalánština je považována za samostatný románský jazyk. Jako další příslušníci této větve, i ona se vyvinula z vulgární latiny z důvodu působení jazykového substrátu před romanizací a jazykového superstrátu po rozpadu Římské říše. Kvůli velmi silné romanizaci území dnešní katalánštiny neměly jazykové substráty (indoevropský, řecký, fénický a iberobaskický) příliš silný vliv.

Z hlediska fonetického vývoje pak katalánština náleží mezi západní skupinu románských jazyků, které vzešly z galorománštiny (jako francouzština a okcitanština). Mezi společné fonetické znaky západorománských jazyků patří sonorizace hlásek *p*, *t*, *k*, tvorba plurálu z latinského akusativu pomocí sufixu *-s* a ztráta slov s přízvukem na třetí slabice od konce.

Protože se latina římského impéria lišila od oblasti k oblasti, odlišily se i jazyky, které z ní vznikaly. Tak také kultivovaná latina na území Hispánie Ulterior dala vzniknout kastilštině, zatímco z populárnější latiny Hispánie Citerior se vyvinula katalánština. Již v 10. století vznikaly dokumenty v jazyce, který se podobal spíše dnešní katalánštině nežli latině.

Badia i Margarit zařazuje katalánštinu mezi konzervativní románské jazyky, které staví do opozice se dvěma jazykovými „disidenty“, kastilštinou a francouzštinou. Kastilština je totiž svojí fyzionomií nejvíce iberská, potažmo nejméně romanizovaná. Kastilština je „el más progresivo, el más evolucionado de los romances del grupo occidental coherente...“¹, zatímco katalánština zůstává nejvíce věrná latině. Pro tento svůj archaizující charakter je možné srovnávat katalánštinu ne s aktuální, nýbrž se starou kastilštinou.

Estados de lengua que eran típicos del castellano primitivo (y equivalentes entonces de los catalanes correspondientes), han sido superados por fases ulteriores de la lengua castellana, rompiendo así la antigua comunidad catalano-castellana; el catalán, en efecto, más lento en sus transformaciones, ha conservado durante siglos aquellos estados de lengua, manifestándose claramente arcaizante con respecto al dinámico castellano, y sólo hoy va llegando a resultados en que el castellano se encuentra asentado desde hace largo tiempo²

Jsou takovéto strukturální změny nevyhnutelné? Jsou změny v kastilštině znakem dynamiky nebo úspornosti? Proč k nim někde dochází rychleji než jinde? Proč dochází katalánština k týmž výsledkům jako kastilština? Neměla by mít vlastní řešení? Je to její konzervativnost, nebo je důvodem kastilský nátlak? Na tyto otázky se pokusíme najít odpověď.

Uved'me tedy důkazy řečeného výše. Z nich budeme vycházet při popisu konkrétních jevů jazykového kontaktu v následujících částech této práce. Jak totiž praví Weinreich: „Ať význačné nebo vzácné, rozdíly a podobnosti jazyků v kontaktu musí být stanoveny pro každou úroveň – fonickou, gramatickou a lexikální - jako požadavek pro analýzu interference.“³

¹Badia i Margarit, Antoni M[aria]: *Fisiognómica comparada de las lenguas catalana y castellana*. Discurso leído en la recepción pública del Dr. Don Antonio M. Badia Margarit en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1995, s.32

² Ibid., s. 53

³Weinreich, Uriel: *Llengües en contacte*. Přeložil Francesc Martínez Alzira. Bromera, 1996 (Valls : Romanyà), s.32: „Siguen considerables o minses, les diferències i les semblances entre les llengües en contacte han de ser establides per a cada nivell- fònic, gramatical i lèxic- com a requisit per a una anàlisi d'interferència.“

Komparace jazykových struktur je prvotním východiskem a vnitřním jazykovým faktorem pro zkoumání jazykových interferencí, o čemž se přesvědčíme dále.

Porovnejme nyní na jednotlivých úrovních jazyka určité jevy, které naše jazyky v jistých okamžicích svých vývojů sdílely.

A) Fonetika

1) znělé/neznělé konsonanty:

Kastilština až do 17. století disponovala třemi páry znělých a neznělých souhlásek; takový je i stav v dnešní katalánštině:

- Alveolární afrikáty: *potser*, *dotze*, Starokastilské *çielo* [tʃié:lo] a *plaza* [pláɟza]
- Palatální frikativy: *peix*, *gent*. Výslovnost *x* se posunula v kastilštině do uvulární podoby *j* (*dixo* → *dijo*)
- Palatální afrikáty: *Txequia*, *pitjor*, *safareig*, starokast. *coger* s výslovností [kóžer]
- Intervokální *s*: *casa* [ká:za]

2) afrikáty

Vulgární latina typicky tvořila rozličné afrikáty, které se zachovaly v největší míře v italštině, ale žádné ve francouzštině. Zatímco katalánština zachovává dva páry, kastilština (poloostrovní, ne laplatská) udržuje jen jedinou, a to *ch* (*machacar*). Ve starokast. ovšem existovala výslovnost /tʃ/ a /ɟ/, s níž se setkáme v dnešní katalánštině.

3) ostatní :

- Velární // bylo příznačné pro primitivní kastilštinu, v dnešní době je typickým znakem katalánského systému.
- Zatímco katalánština na většině svého území uchovává opozici mezi výslovností *b* a *v*, kastilština smazala labiodentální variantu, ovšem až v 16. století.

B) Morfologie

1) určitý člen

Badia vysvětluje původ katalánského členu: “... el catalán es pues, una de las lenguas románicas que conserva el artículo derivado de IPSE, y que, a pesar de la generalización ya medieval de ILLE, no ha podido sacudirse por completo el arcaísmo...”⁴ Autor dále upřesňuje, že koexistence ILLE a IPSE charakterizovala starou kastilštinu.

2) třetí latinská konjugace

⁴ Badia i Margarit, Antoni M., Op. cit., s. 40

Zatímco v kastilštině došlo ke splynutí druhé a třetí latinské konjugace (ve prospěch druhé), katalánština obě konjugace z latiny zachovala.

C) Syntax

1) shoda participia s předmětem

Tato shoda vychází z původního významu latinského HAVERE jako „mít“, z něhož se vyvinulo dnešní kastilské pomocné sloveso haber (v kat. haver). Zatímco se kastilské tvary participia vyskytují v neshodě s předmětem už v Písni o Cidovi, katalánština (zejména v baleárském a valencijském dialektu) konkordanci konzervuje: *Les he vistes, (les noies)*

2) kopulativní slovesa

Rozlišení kopulativních sloves *ser* a *estar* představuje zvláštnost iberorománských jazyků. Badia i Margarit píše, že „Los dos verbos se usaban en castellano primitivo con la significación de ‘hallarse accidentalmente una persona en un lugar’, pero predominaba, con mucho, ser sobre estar.”⁵ Tento jev přetrval do dnešní katalánštiny. Autor pak srovnává užití v Písni o Cidovi: *quantos que y son* s katalánským *tots els que hi són*, které odpovídá současnému kastilskému *cuantos están*. Podobná je situace ve spojení s participiem: *están cerradas las ventanas = són tancades les finestres*.

3) opisné vazby

Užití pasiv v kastilštině, hojně v latině, bylo nahrazeno z velké části jinými prostředky. V katalánštině přetrvávají pasiva v mnohem větší míře.

4) konjunktiv ve vedlejších větách

Ve starých románských jazycích převažovala tendence užití indikativu v situacích, které se vztahovaly k objektivním skutečnostem; nakonec však zvítězil konjunktiv jako znak podřadných souvětí. Katalánština se oproti kastilštině s přijetím tohoto slovesného způsobu sice značně opozdila, ale nutno dodat, že v dnešním jazyce se indikativ futura ve zmíněných případech vyskytuje jen v některých variantách (Baleáry, Valencie).

5) zájmenná příslovce

Původní latinská adverbia užívaná ve funkci zájmen získala ve staré kastilštině tvary *y-ende*, a v katalánštině, v níž přetrvala v nepřízvučných zájmenných konstrukcích až dodnes, zase tvary *hi-en*.

6)ostatní

- Stará kast.: *todos tres* (kat. *tots tres*)

⁵ Ibid., s. 45

- Rozdíl mezi moderní předložkou *en* a starou předložkou *a*: *vivo en la calle de San Miguel* x *visc al carrer Sant Miquel*
- Stará kastilská adverbia, právě tak jako současná katalánská, nevyžadovala předložku: *davant la seva dona* x *delante su mugier* x *delante de su mujer*
- Ve staré kastilštině měla spojka *porque* vedle dnešní indikace příčiny také funkci spojky ve větách účelových.

1.3 Katalánština středověku a formace katalánského národa

Historie Katalánska začíná v 8. století, v němž se jednotlivá hrabství zbavují muslimské nadvlády a postupně se také odpoutávají od Francké říše (*l'Imperi carolingi*), a formují se pod názvem Marca Hispánica. V roce 988 už kníže Borrell II. odmítá věrnost Hugovi Kapetovi, čímž pro Katalánsko začíná období plné svrchovanosti a politické nezávislosti. F. Ferrer i Gironès ve svém díle přikládá značnou váhu faktu, že „počátek procesu národního formování Katalánska má tedy důležitou odezvu, protože ukazuje, že Katalánci mohli volit svá knížata, která nikdy nemohla být absolutistickými vladaři“⁶. Již v tomto období si zakládali na tom, že nebyli subjekty žádné svrchované moci.

Ve 12. století se katalánský vladař Ramon Berenguer IV. oženil s dcerou aragonského krále a umožnil tak utvoření Aragonské koruny. Od té doby jsou knížata, nositelé největší (ne však absolutistické) moci, nazývána králi. Král zavádí v Evropě do té doby nezvyklý smluvní režim, Katalánsko se stává skutečným knížectvím s vlastními institucemi (*les Corts* - legislativní orgán, *la pau de Déu, la treva de Déu*). Ramón Berenguer proniká do oblasti Okcitanie, jejíž jazyk se od té chvíle začne sblížovat s příbuznou katalánštinou. Mimo těchto dvou jazyků nacházíme na území katalánsko-aragonské konfederace také mozarabštinu, aragonštinu, arabštinu, hebrejštinu a latinu. V literatuře vznikají katalánské verze *Forum Iudicum* a *Les Homilies d'Organyà*.

Stejně tak jako středověká kastilština, také katalánština je ovlivňována jazyky národů, které se vystřídají na Iberském poloostrově v roli invazorů. Jako příklad germánského lexika mohou posloužit výrazy jako: *guerra*/kast. *guerra*, *guanyar/gañar*, *roba/ropa*. Během pětisetletého působení Arabů se do lexika dostala slova *albercoc*/(kast. *albaricoque*), *taronja/naranja*, *barri/barrio*.

⁶Ferrer i Gironès, Francesc: *Catalanofòbia: el pensament anticatalà a través de la història*, Barcelona : Edicions 62, 2000, s. 26 “L’origen de procés de formació nacional de Catalunya, doncs, té una important repercussió ja que demostra que els catalans podien elegir el seu príncep, el qual mai no podia ser un monarca absolut”

Se ztrátou francouzských území v roce 1213 se dobytelské snahy Katalánska soustřeďují právě na území ovládaná Araby a během 13. a 14. století jsou dobyty Baleárské ostrovy a Valencie. Na valencijském území již v tomto období panuje dvojjazyčný stav: 5% obyvatelstva na západě hovoří kastilsky, zatímco pro zbytek obyvatel na východě převažuje katalánština. Navíc zde se svým jazykem přetrvává až do 16. století významná muslimská menšina. Jazyk aragonské části království se od 16. století považuje za kastilský dialekt. Z expanzí do Středozemního moře neopomeňme zmínit dobytí Sardinie, v jejímž městě l'Alguer se mluví katalánsky dodnes.

Ve 13. století se Jaume I. vzdává svých zbylých teritorií ve Francii výměnou za to, že se francouzský král zřekne jakéhokoliv nárokování ohledně Katalánska. Zakládá také orgán státní správy *Cancelleria Reial*. Odsud vycházejí všechny oficiální dokumenty psané katalánsky, aragonsky či latinsky; od 14. století však zcela převažuje katalánština. Jazyk *Cancellerie* se přitom „stává de facto standardní variantou, která slouží jako model pro další úřední instituce jako např. *Generalitat de Catalunya*, ...“⁷

Do 13. století se také datuje vznik katalánské prózy, a to zejména v osobnosti Ramóna Llulle, jehož dílo „proměňuje katalánštinu v jazyk vhodný pro psaní o jakémkoli vědeckém tématu, a pro literární tvorbu“⁸ Také v poezii katalánština vytěsňuje do té doby dominantní okcitanštinu, jazyk trubadúrů.

Ještě po smrti Joana II. je katalánština jazykem číslo jedna v úředních stycích. Emili Boix i Fuster cituje část dopisu směřovaného královskému sekretáři, v níž se její autor, notář Pere Miquel Carbonell ospravedlňuje za neznalost kastilské ortografie tím, že tento jazyk užívá poprvé.

1.4 Centralismus Katolických králů

Století patnácté je poznamenáno ekonomickým úpadkem celého Španělska. Katalánská populace klesá asi o 40%; většina obyvatelstva se přesouvá do od té doby velmi prosperující valencijské oblasti. Politickou situaci charakterizuje spor o následovnictví, po němž nastupuje do čela katalánsko-aragonské koruny nová dynastie z Kastilie: *Trastámara*. Je přijata pod

⁷ Ruiz, Francesc - Sanz, Rosa - Solé i Camardons, Jordi: *Història social i política de la llengua catalana*. València [etc.] : Tres i quatre, 1999, s. 64: „...va esdevenir de facto una varietat estàndard que serví de model a d'altres institucions oficials com ara la Generalitat de Catalunya,...”

⁸ Ibid., s. 64: “el seu treball converteix el català en una llengua apta per a escriure sobre qualesvol tema científic i filòsofic, i per a creació literària“

podmínkou, že její panovníci budou sloužit katalánské ústavě, což první z nich skutečně dodržují. V pořadí čtvrtým panovníkem této linie je Ferdinand II., budoucí manžel Isabely Kastilské a Katolický král. Zatímco se jeho předchůdci pokoušeli zachovat katalánštinu jako jazyk dvora, politika kastilsko-aragonské unie podporuje především zájmy Kastilie, jazyk nevyjímaje.

Kastilština se stává jazykem prestiže a snobismu aristokracie a je také upřednostňována církví, jejíž Inkvizice potírá díla psaná katalánsky pery židovské buržoazie. Nicméně ve Valencii a v Barceloně je počet kastilsky psaných děl zatím zcela minimální. V 15. století napíše Joan Martorell první moderní katalánskou novelu *Tirant lo Blanc*. Katalánský jazyk získává různá pojmenování jako *català*, *catalanesc*, *llengua catalana*, nebo místní přízviska: *valencià* či *mallorquí* pro katalánštinu v příslušných oblastech. Je třeba zdůraznit, že těmito dvěma posledními názvy autoři rozhodně neoznačovali odlišné jazyky od katalánštiny, tak jako tomu bývá dnes v *Comunitat Valenciana*. Takové lingvisticky nepodložené stanovisko se rodí především z ekonomických a politicko-mocenských zájmů.

Centralistická politika Katolických králů už ale míří proti katalánštině: ruší *Cancellerii Reial* a tím oslabují vztahy mezi různými oblastmi katalánsko-aragonské koruny. Takto se ustavují již zmíněné názvy pro katalánskou řeč dle jednotlivých oblastí.

1.5 Století 16. a 17.: vláda Habsburků

Z tohoto dlouhého období rakouských absolutistů zmiňme pro katalánský národ jeden z nejdůležitějších historických okamžiků během vlády Filipa IV., a to tzv. „Válku Segadorů“ (*La Guerra dels Segadors*). Tento konflikt „měl původ v opozici katalánských institucí proti centralistické politice knížete d’Olivares a skončil porážkou Katalánska“⁹. Kastilie té doby prochází hlubokou krizí, sociálními problémy; zabývá se inkviziční demagogií „čisté krve“ (*limpieza de sangre*). Hrabě d’Olivares proto navrhuje „řešit vnitřní problémy kastilské koruny úsilím o získání většího množství finančních zdrojů pro zbídačelou veřejnou pokladnu a větší pomoci ve válkách, které monarchie vedla ze svých osobních zájmů. Kastilci chtěli hegemonicky ovládat hispánskou monarchii...“¹⁰

Neustále dochází ke ztotožňování Hispánie s Kastilií: v rámci monarchie disponuje faktickou mocí pouze Kastilie. D’Olivares zřejmě vycházel z politické doktríny cesarismu,

⁹ Ibid., s. 90 „...originada per l’oposició de les institucions catalanes al programa polític centralitzador del comte-duc d’Olivares, acabà en la derrota de Catalunya...“

¹⁰Ferrer i Gironès, Francesc, Op. Cit., s. 48: “va proposar resoldre els problemes interiors de la corona de Castilla procurant obtenir més recursos financers per a la depauperada hisienda pública i més ajut per a les guerres que mantenia la monarquia a causa dels seus interessos personals. Els castellans volien dominar hegemonícamment la monarquia hispànica...”

který vylučoval jakékoli omezení moci vládce a opíral se o machiavelistické „účel (absolutismus) světi prostředky (zcela v rozporu s katalánskými zákony, jimž byl vládce povinen slíbit věrnost)“. V roce 1624 v soupisu *Gran memorial* navrhuje zrušit katalánské ústavy, motivem pro což má být šíření katolického náboženství v (katolickém) Katalánsku. Zpochybňuje platnost katalánského zákoníku, který směřuje k ustanovení obávané republiky. S katalánskými zeměmi je zacházeno jako s dobovatelskou kořistí. Převažující ideologie Kastilie se odráží mj. v díle Francisca de Queveda, jenž své dílo *El Buscón* vyplňuje často urážlivými poznámkami na adresu Katalánců.

1.5.1 Glotofagie

Glotofagie znamená vlastně lingvistickou genocidu v důsledku politicko-sociálního procesu, v němž byla „pozřena“ jistá kultura jinou, převládající kulturou.

Dokud byly zachovány katalánské politické instituce, jazykovou otázkou nebylo třeba příliš řešit. Ovšem ve chvíli, kdy se madridská vláda začne zabývat propagací domněle ohrožené kastilštiny, vznikají na katalánské straně obavy z tlaku tohoto jazyka, který by pro katalánštinu mohl představovat nebezpečí. Ferrer i Gironès tvrdí, že „pro Kastilce je nejadekvátnější strategií, jak podpořit svůj jazyk, změnit jej v nástroj impéria“¹¹ Filip IV sice přislíbí, že se naučí jazykům nekastilského obyvatelstva, nicméně neexistují důkazy o tom, že by tak učinil, tudíž lze toto jeho tvrzení považovat spíše za akt politické korektnosti.

Kastilský jazyk se dostává do popředí především ve vyšších společenských kruzích; je jazykem, který odlišuje aristokracii od zbytku katalánské společnosti hovořící vlastním jazykem. Tento je zesměšňován: např. v dramatu je užíván jako komický prvek, který používají výhradně lidové postavy. K potírání katalánštiny pak přispívá jednak četná emigrace z Aragonu a Kastilie do Katalánska, jednak reakce na reformní úsilí protestantů formulovaná na Trentském koncilu. Konzervativní kazatelé používají záměrně jazyk pro věřící nesrozumitelný - latinu. Katalánský klér je pronásledován a vykonavatelé Inkvizice jsou výhradně mluvčími kastilštiny, stejně tak jako králem jmenovaní biskupové ve Valencii. Ač v tomto ovzduší vzniká katalánský překlad Bible, který se tak stává dřívější než její překlad do kastilštiny i francouzštiny, kázání v katalánštině se stávají velice silným prostředkem „pokastilšťování“ (*castellanització*). Situace na školách byla následující: na základním stupni převažovala (lidová) katalánština, zatímco na středním a vysokém, pod vlivem náboženských řádů, převládala kastilština.

¹¹ Ibid., s. 70: “Per als castellans, l’estratègia més adequada per promocionar la seva llengua és essencialment convertir-la en un instrument de l’imperi”

1.5.2 Změny v jazyce

Katalánské dialekty se v tomto období diferencují. Zatímco katalánština Baleár nepodléhá změnám, ve valencijské a katalánské oblasti jsou změny poměrně markantní. Lexiko valencijské katalánštiny přijímá mnoho frekventovaných výrazů z kastilštiny jako např.: *hasta*, *entonces*; v oblasti fonetiky pak dochází k jevu zvanému „apitxament“, který spočívá v desonorizaci katalánských znělých hlásek /z/, /ʒ/ a /s/, /ʃ/. Morfosyntax centrální varianty pak zaznamenává změnu koncovky –o v 1. osobě singuláru na –e a ve fonetice dochází například k neutralizaci nepřízvučného o a u.

Vliv kastilštiny je patrný v těchto jevech:

- užití předložek před vedlejšími větami uvozenými *que*
- přítomnost předložky se zdůrazňuje předmětem přímým
- **všechny** infinitivy končí na –r (*escriurer*)

1.5.3 Kodifikace národních jazyků

V 16. století už je sociolingvistický konflikt zcela přítomen. Spisovatelé píší první „apologie“ a obrany katalánštiny, kterou považují za svůj „vlastní jazyk“ (pojmem *llengua pròpia* se budeme také následně zabývat). Motivem pro to je zejména otázka budoucnosti jazyka. Renesanční Evropa se zabývá kodifikací vulgárních jazyků a literární model shledává v národních jazycích. Ve Španělsku pod tímto vlivem vzniká Valdésův *Diálogo de la lengua*. Nebrijova *Gramática de la Lengua Castellana* nese věnování Isabely Kastilské z roku 1492. V něm autor předestírá sociolingvistické tendence španělského státu, které se opírají o propagaci a upřednostňování kastilštiny.

1.5.4 Dekrety Nova Planta

Po smrti Karla II., posledního Habsburka na španělském trůně, roku 1700 vypukne patnáctiletá „Válka o následovnictví“ (*Guerra de Sucesió*). Hlavním zájmem Katalánců je zachování konstitucí a práv (především toho fiskálního). Lidové vrstvy katalánsko-aragonské konfederace podporují habsburského arcivévodu Karla proti budoucímu vítězi sporu, Filipovi z Anjou, potomkovi francouzské dynastie Bourbonů. Následkem války se ustanovují nové politické struktury vyplývající z dekretů *Nova Planta*: jednotlivá království konfederace ztrácí nárok na samosprávu, vlastní soudnictví a jsou potrestána zvýšením daní. Severní Katalánsko je navíc připojeno k francouzskému království. Všechny tyto kroky jsou výrazem bourbonské

vidiny moderního státu jako jazykově a kulturně uniformního celku řízeného zcela centralisticky.

Důsledky Dekretů pro katalánský jazyk jsou zničující: je vytlačen ze soudnictví a zrušením univerzit Principátu také mizí z vysokého školství. Kastilština je jediným jazykem, který se těší ochraně ze strany státní moci a který je soustavně studován v rámci instituce *Real Academia Española*. Militantní síly a církve napomáhají nejvíce jejímu prosazení. Takovýmto způsobem proniká do různých sfér, ačkoli zpočátku jen těch oficiálních vzhledem k tomu, že naprostá většina katalánské populace ovládá pouze svůj vlastní (katalánský) jazyk. Okamžité prosazení kastilštiny je tedy nereálné.

1.6 Moderní definice národa 18.století

Ačkoli jsou osvícenské ideje, které v 18. století dobývají Evropu, pro Španělsko poněkud vzdálené, v oblasti Katalánska vzniká několik děl v tomto duchu. Týkají se především obrany katalánštiny a připravují půdu pro pozdější hnutí *Renaixença*.

V Evropě jsou sepsány první studie zabývající se definicí národa. Ferrer i G. uvádí koncept Johanna Gottfrieda Herdera, „podle něž je národ utvořen jazykem, územím a tradicí“, čímž „definuje etnokulturní národ“. Sieyès zakládá jinou teorii, a to ve Francii, kde zrovna panuje podnebí státního patriotismu a národ je v ní pojat jako „spojení vůlí ve svobodné asociaci“. V praxi se však prostředkem k dosažení takovéto asociace národního státu stávají „uložení jediného úředního jazyka“ a „pedagogiky mystifikující národní historie“¹², což nepředstavuje nic nového pro španělský stát, kde už je „vůle o eliminaci katalánského jazyka“ vyjádřena Campomanesem v roce 1768. Na poli školství kníže d'Aranda prosazuje výuku modifikované historie v podstatě nového „národa, který chce vystavět.“¹³

1.6.1 *Renaixença* – cesta k hnutí

V evropských metropolích (včetně Prahy) vznikají národně osvobozené hnutí, vycházející z myšlenky práva každého národa na vlastní stát. V Madridu je tato tendence patrná jedině v upevňování povědomí o národu španělském, které spočívá v (tradičním) centralismu, proti němuž vznikají v Katalánsku reakce už od roku 1820. V Madridu užívají centralističtí politici pojmu „katalánská otázka“.

¹²Ibid, s. 92: “la nació es configurada per la llengua, el tarranà i la tradició”...”Herder defineix la nació etnocultural”... “dins d’un clima de gran patriotisme d’estat”.....”amb la imposició d’una sola llengua oficial, de la pedagogia d’una història nacional mistificada...”

¹³ Ibid, s. 93“el fiscal Campomanes va elaborar un dictamen on expressava la política d’eliminar la llengua catalana...”...”obliga que s’ensenyi la història de la nació que vol construir”

Po Francouzské revoluci vzniká velmi extrémní teorie, (konkrétním autorem je Henri Grégoire), podle níž jsou jazyky úzce spjaty s politickými institucemi (viz výše). Francouzština podle této teorie představuje jazyk revoluce, zatímco všechny ostatní jazyky reprezentují feudalismus a je proto zapotřebí s nimi skoncovat. Tento útok je zaměřen především na jazyky, kterými se kromě francouzštiny hovoří ve Francii, katalánštinu nevyjímaje. Přes nesouhlas jeho obyvatelstva je v severním Katalánsku na základě těchto argumentů zavedena povinná výuka francouzštiny.

Pofrancouzštění Katalánci jsou však schopni využít přítomnosti francouzštiny k dobru katalánštiny – pokusí se navrátit jí status úředního jazyka – a skrytému boji proti úřednímu jazyku Španělska. Deník *Diario de Barcelona* se mění na katalánsky a francouzsky psaný *Diari de Barcelona*.

1.7 Století XIX. a počátek XX.: Republika a restaurace absolutismu

19. století je protkáno válkami absolutistické moci proti liberálním tendencím, tzv. karlistickými válkami. Jednotlivé země Španělska v nich bojují za uznání správní a jazykové autonomie. Vznikají strany Republikánská (*Republicà*) a Federální (*Federal*) a generál Prim uskuteční státní převrat. Dcera Ferdinanda VII., Isabela II., je nucena uprchnout do Francie, aby byla roku 1873 vyhlášena 1. Republika, která má federální a socialistický charakter (např. v Alicante a Castellónu vznikají kantony). Dožije se však jen jednoho roku a nastává téměř třicetileté období restaurace absolutismu. Ten se však kolem roku 1902 dostává opět do krize, když značná část katalánské buržoazie přestane spolupracovat se španělskou oligarchií z důvodu nesplnění přislíbených výsad. „Takto vyústí Renaixença, do té doby výhradně literární hnutí, v program nacionalistických požadavků, vzniklý spojením republikánského federalismu Valentího Almiralle a konzervativního regionalismu řízeného biskupem Torrasem i Bages.“¹⁴ (hist., 128) Pojem „katalánská otázka“ se mění na „katalánský problém“.

1.7.1 Perzekuce katalánštiny ze strany španělského státu

Už cádizská Ústava z roku 1812 neuznává užívání „dialektů“ a vylučuje tak jazykovou různorodost státu. Do škol je zavedena výuka výlučně v kastilštině a žáci jsou vedeni ke vzájemnému udávání pokud se ve školní komunikaci užije katalánštiny. Cenzuruje se divadelní

¹⁴Ruiz, Francesc - Sanz, Rosa - Solé i Camardons, Jordi, Op. Cit., s.128: “Així, la Renaixença, que havia estat un moviment exclusivament literari, desemboca en un programa de reivindicacions nacionalistes en confluïr el republicanisme federal de Valentí Almirall i el regionalisme conservador guiat pel bisbe Torras i Bages“

tvorba. Katalánština je také soustavně mýcena v oblasti soudnictví a práva, a nakonec i v telefonických hovorech.

Reakci na tyto pořádky představuje původně hnutí za obnovu katalánské literatury, tzv. *Renaixença*, „jejíž počátek se symbolicky datuje k uveřejnění ódy *La Pàtria* Bonaventury Carlese Aribaua.“¹⁵ Proklamuje návrat národů k původním kořenům a ke slavné minulosti, což ji spojuje s evropským romantismem. Mezi jejími tvůrci však vedle romantiků nalezneme i realisty či naturalisty. Z autorů 19. století jmenujme Jacinta Verdaguera, z počátku 20. století zase Santiaga Rusiñola nebo Joana Maragalle.

Prvním programovým prohlášením o obraně katalánského jazyka a jeho nároku na nezávislou literaturu je prolog Pera Maty k dílu *Lo vot complert*. V roce 1853 se objevuje první deník napsaný kompletně v katalánštině, *Lo Verdader Català*, který předesílá myšlenky politické renesance.

S požadavkem uznání katalánštiny jako úředního jazyka přichází jako první Gonçal Serraclara. Narcís Roca i Farreras, první z teoretiků katalanismu, vymáhá ustavení Republiky oddělené od Španělska. Návrhy ohledně jazykové politiky, normalizace jazyka a obrody žurnalistiky podává Valentí Almirall. V roce 1891 vzniká *Unió Catalanista*, která reprezentuje poněkud idealizující představy o katalanismu. Vyzývají samotné Katalánce, že jen na nich záleží budoucnost jejich jazyka. V rámci lingvistické kampaně časopisu *L'Avenç* se usiluje o fixaci ortografie (oživuje se např. znak -ç) a o její očištění od kastilských vlivů. Na kampani se podílí snad nejvýznačnější katalánský lingvista Pompeu Fabra.

Ze strany španělských intelektuálů dochází k ignorování reality pronásledování katalánského jazyka, mnozí se netají s názorem, že kastilština je jazykem výjimečným a nadřazeným (např. Benito Pérez Galdós se pokouší přesvědčit Narcise d'Ollera, aby přestal psát katalánsky, Ramón Menéndez Pidal se vyjadřuje v tom smyslu, že kastilská poezie byla vždy obdivována katalánským lidem a používána tamními básníky, a že Katalánci, na rozdíl od Kastilců, by měli být bilingvní; José Ortega y Gasset zase opovrhne katalánským „industriálním duchem“ a neváhá zaměňovat Kastilii za Španělsko, Pío Baroja vidí Katalánsko jako buržoazní společnost a proto podporuje katalánský proletariát).

Kastilština je koncem 19. století v katalánských oblastech jazykem vyšší buržoazie a znakem „dobrého vychování“.

¹⁵Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència/ Secretaria de Política Lingüística: *El català, llengua d'Europa*, dostupné z <http://www.gencat.cat>: “L'inici de la qual se sol situar simbòlicament amb la publicació de l'oda La Pàtria de Bonaventura Carles Aribau.”

1.7.2 Jocs Florals

Jedním z důsledků hnutí *Renaixença* je uspořádání slavností *Jocs Florals*, poprvé v roce 1859. Tyto „květinové slavnosti“ původně znamenaly literární setkání za účelem šíření a obrody jazyka. Jedná se o regionalistický projev, který odmítá centralistický koncept španělského státu a nabízí vlastní sociolingvistický model, podle něž by katalánština byla jediným jazykem Katalánska. Účastníci vyzdvihávají katalánštinu jako jazyk aragonských králů, jiní označují Španělsko jako „velkou rodinou“. V roce 1892 se požaduje, aby byla katalánština jediným úředním jazykem na svém území. „Rekatalanizace“ se odehrává především v povědomí středních tříd. Co se podoby samotného jazyka týče, nacházíme několik proudů, z nichž každý prosazuje určitý vzor (katalánština barcelonská 19. století, nebo 16. a 17. st., nebo směs všech existujících dialektů). Hlavním úkolem slavností je ovšem podnícení literární tvorby v katalánštině. Ve svém katalánském projevu vytvoří jeden z největších katalánských básníků, Jacint Verdaguer, most mezi archaizujícími a avantgardními řešeními podoby jazyka.

V roce 1902 se opět zavede povinná výuka katechismu v kastilštině – učitelé přece pobírají plat od (španělského) státu. Mládež, která se zúčastnila Jocs Florals v roce 1901, je pozatýkána a pro rok 1902 jsou slavnosti zrušeny. Centralistická politika označuje katalánštinu jako „*aspiz venenoso*“, která má schopnost poškodit kastilštinu.

1.8 Katalánsko v režimech XX. století

Vznik nových politických iniciativ (orgán regionální vlády *Mancomunitat de Catalunya*, dělnický syndikát CNT v Barceloně nebo *Unió Valencianista* ve Valencii), 1. světová válka a katastrofální válka Španělska s Marokem, která vyústí v konflikt Tragického týdne (*Semana Trágica* - událost, která inspiruje Valle-Inclána k napsání *Luces de Bohemia*), vedou k nezadržitelnému rozkladu monarchie. Alfons XIII. tedy podpoří státní převrat generála Josého Antonia Prima de Rivery, s nímž přichází tvrdá represe všech katalanistických a regionalistických tendencí. Politika zakladatele Falangy vychází částečně a překvapivě z idejí austromarxismu Otty Bauera.¹⁶ Primo de Rivera je však brzy nahrazen a pod tlakem republikánských aj. sil se Španělsko v roce 1931 vyhlašuje Druhou republikou. Katalánsko získává v referendu status autonomie. V krátkém období republiky se v čele vlády ocitne pravicová i levicová koalice, aby v roce 1936 bylo jejich snažení přerušeno vpádem afrických i vojsk Iberského poloostrova a vypuknutím Občanské války (*Guerra Civil*). Ta je završena

v roce 1939 vítězstvím profašistického vojska a nastolením přes třicet let trvajících frankistické diktatury.

V její první fázi jsou tvrdě potírány jakékoliv projevy, zejména katalánského a baskického nacionalismu, zatímco ve fázi od roku 1959, kdy ve Španělsku našly protikomunistického spojence (demokratické) USA, můžeme zaznamenat částečnou toleranci např. vůči uměleckým počínům v těchto neoficiálních jazycích (*Nova Cançó Catalana*).

Po smrti generála Francisca Franca začíná dlouhý proces obnovy demokracie a v roce 1979 je konečně schválen Status autonomie Katalánska (*l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*). O tři roky později se tak stane i v *Comunitat Valenciana* a o další rok později na Baleárách.

V roce 1993 získává katalánština stát, v němž je jediným úředním jazykem, ustanovením Andorského knížectví.

V roce 1990 katalánský parlament schválí zákon o sebeurčení katalánského lidu.

1.8.1 Katalánština v prostředí kastelinizace XX. století

V jakých sférách společenského života se na počátku 20. století vyskytuje katalánština uvnitř vojensky řízeného Španělska? V podstatě jen ve sféře privátní komunikace; ve veřejném a úředním životě se povinně užívá kastilština. Ta je však v mluvě dospělých plná katalanismů – stupeň interferencí zajisté převyšuje míru, s níž se setkáme na začátku milénia.

Na počátku století se však v rámci úsilí politického katalanismu podaří prosadit katalánštinu ve výuce a v administrativě. V roce 1906 se koná První mezinárodní kongres katalánského jazyka (*Primer Congreso de la Llengua Catalana*). Poslanci Francescovi Cambóovi se v roce 1916 nepodaří obhájit požadavek uznání katalánštiny jako úředního jazyka před Poslaneckou sněmovnou. Vznikají nové zákony eliminující tento jazyk. Krátce po převratu v roce 1923 Primo de Rivera definuje sankce vůči separatismu (zakáže např. katalánskou vlajku, zruší různé instituce, a v neposlední řadě potírá jazyk) s cílem „přeměnit Katalánce ve Španěly“¹⁷. Demagogie španělství, které se chybně slučuje s Kastilií, míří na vrchol. Ústřední moc se neumí vyrovnat s faktem, že kastilština není (na rozdíl od francouzštiny) přijata za jazyk vlastní (*ad llengua pròpia*), neboli za jazyk vlasti, všemi kulturami uvnitř státu.

Unamuno zaujímá vůči katalánštině ambivalentní vztah: zastane se jí před fašisty, ale „chtěl by, aby Katalánci opustili katalánský jazyk a ‚katalanizovali‘ Španělsko v kastilštině.“¹⁸. V madridských vládních kruzích stále přetrvává představa katalánštiny, která ohrožuje

¹⁷Ferrer i Gironès, Francesc, Op. cit. s. 243: „transformar els catalans en espanyols“

¹⁸Ibid., s. 228: “voldria que els catalans abandonessin la llengua catalana i catalanatzessin Espanya en castellà”

kastilštinu a tím i národ („národ“ v chybném pojetí, které zaměňuje tento pojem s pojmem „stát“). Katalánština by neměla mít právo na to stát se úředním jazykem Španělska.

V roce 1922 senát zamítá požadavek *Mancomunitat*, aby notáři znali katalánštinu. Argumentují například tím, že osoby, které notářských služeb využívají, jsou na takové kulturní úrovni, že kastilštině rozumějí. Dodnes v jurisdikci převažuje kastilština – její vykonavatelé nemají povinnost ovládat katalánštinu.

Španělské periodikum ABC v této době zbrojí ve svých článcích proti katalanismu, ne však, jak zdůrazňuje, proti Katalánsku. Neuznává slovní spojení „katalánská kultura“ s tím, že existuje jen ta kastilská. Celkově přetrvává mínění, že katalánština představuje velké nebezpečí pro jazyk španělského státu, kterým se myslí kastilština; skutečně existující útisk katalánštiny se neuznává. V roce 1930 sice do Barcelony dorazí nezanedbatelné množství kastilských intelektuálů, kteří vystoupí na obranu katalánské kultury, (Américo Castro např. propaguje bilingvismus v Katalánsku), ale mnozí z nich své názory o několik let později obrátí pod vlivem okolností Občanské války.

V krátkém období 2. republiky se sice zpočátku hovoří o statusu autonomie, který má však daleko k uskutečnění vzhledem k tomu, že se španělský nacionalismus nemá k ústupu. Autor Catalanofobie je toho názoru, že Občanská válka vypukává zejména v reakci proti tomuto možnému statutu. Protikatalánskou doktrínu podle něj charakterizuje: ztotožňování Španělska s Kastilií, úsilí španělského impéria sjednotit veškerý lid na Iberském poloostrově a vyhlášení násilného postupu vůči „katalánskému nebezpečí“. Na fašistické ideje jako na východisko netřeba poukazovat. Antikatalanismus, potažmo španělský nacionalismus, je však obhajován i z levicových.

Španělský nacionalismus charakterizuje pocit ohrožení „španělského jazyka“ a z něj plynoucí potřeba jej chránit. Prostředkem jsou obligace k jeho užívání ve školách a na úradech. Znepokojuje domnělý fakt, „že Katalánci opouštějí od užívání kastilštiny“. To je však poněkud mylné tvrzení: vždyť většina katalánských mluvčích kastilštinu v tomto období neužívala, nebo ji přinejmenším nepřijala za svůj jazyk. Stanoví se povinnost všech Katalánců znát kastilštinu.

Na druhé straně, „politický katalanismus půjde ruku v ruce se společenskou a ekonomickou modernizací země až do Občanské války“ Připomeňme si, že koncem 19. století se Katalánsko stává hnacím motorem španělského průmyslu a následně prožívá plodnou epochu secese (*modernisme*): „vzrůstající katalanismus si stanoví klasické cíle mnoha

nacionalismů¹⁹. Všechny inovace přicházejí do španělského státu skrz Barcelonu: první rozhlasové a televizní vysílání se uskutečnil právě tam. Katalánsko symbolizuje předvoj pro modernizaci celého státu, nicméně je nuceno činit tak v kastilštině...

1.8.2 Frankismus

Španělský nacionalismus pod velením generála Franka získával oporu z agresivních nacistických ideologií Itálie a Německa. S koncem 2. světové války OSN zaručuje právo na sebeurčení do té doby utiskovaných národů. Smlouvy k tomu vedoucí však Franco nepodepsal, a tak se zbavil legální povinnosti umožnit sebeurčení (mj.) katalánskému národu. Útisk pokračuje i dávno po válce a první silný odpor vzniká v barcelonském Paláci katalánské hudby (*Palau de Música* v roce 1960.). U příležitosti režimem schválených oslav stého výročí narození katalánskému básníka Joana Maragalle a Frankovy návštěvy Barcelony, zdánlivě vstřícného gesta, byla organizací *Cristians Catalans* zorganizována v Paláci hudby za přítomnosti Frankových ministrů demonstrace. Ta vypukla přímo v okamžiku interpretace Maragallových písní *El cant de la Senyera*. Zatčeno a následně odsouzeno bylo 20 osob a tímto okamžikem započala další série restrikcí.

Franco reaguje zákazem užívání katalánštiny ve všech oblastech: všechna katalánská jména i příjmení jsou pokastilštěna, o jménech katalánských institucí nemluvě. V Katalánsku se uplatňuje princip tzv. „kulturního pošpanělštění“, z čehož vyplývá, že katalánská kultura není považována za španělskou. V roce 1939 vypukne ohromná kampaň na „obranu“ kastilštiny, která však pro jiné jazyky na Iberském poloostrově znamená naprostou jazykovou genocidu.

1.8.3 Ústava 1978

Španělsko v roce 1977 podepisuje konečně dohody OSN o národním sebeurčení, které však o rok mladší Ústava opomíjí. Španělský nacionalismus v režimu demokracie přežívá, ač mění svoji podobu. V hledání španělské národní identity se uplatňují tradiční postupy, které se ovšem nadále vylučují se sebeurčováním národa katalánskému. Španělští nacionalisté jsou již sice ochotni přistoupit na bilingvní stav v Katalánsku; představují si jej však poněkud jednostranně a asymetricky: vylučují možnost, že by mluvčí kastilštiny, byť třeba

¹⁹Boix-Fuster, Emili: El camí fins a la situació contemporània del català i del castellà a Catalunya: entre la complexitat i la fragilitat . In: *Les Llengües a Catalunya* : [Cicle Joan Coromines III] / Lluís Payrató i Xavier Vila (dirs.) ; Albert Bastardas ... [et al.]. Sabadell : Fundació Caixa de Sabadell, 2004, s. 18: “El catalanisme polític naixent anirà de bracet amb la modernització social i econòmica del país fins a la guerra civil... El catalanisme creixent es plantejarà els objectius clàssics de molts nacionalismes”

v úřednických pozicích, měli povinnost ovládat katalánský jazyk. Nikdo přece nemůže být povinen ovládat tzv. regionální jazyky, avšak ovládat kastilštinu je povinnost plynoucí z Ústavy. Z toho je zřetelné, že bilingvismus by byl reálně praktikován jen Katalánci. Kastilci jsou toho názoru, že kastilština je jazykem „vlastním“ Katalánců stejně jako katalánština. Neměli by však o vlastním sebeurčení rozhodovat sami Katalánci? Proč ten neustálý strach o to, aby se katalánské země (*Països Catalans*) „neodstředily“? Částečná odpověď tkví možná i ve faktu, že v na začátku 2. milénia se tyto země podílely na HDP celého Španělska téměř třetinově; na vývozu z poloviny. Podobné polemiky ovšem v naší práci nemají místo a my se proto soustředíme jen na pouhé popsání historických skutečností.

Mezi španělskými filology (výjimkou není ani Emilio Alarcos Llorach) převládá mínění, že již od středověku je Katalánsko bilingvní a že bilingvismus je jakýsi přirozený stav Katalánců, což je samozřejmě omyl: až do nástupu diktatury Prima de Rivery se jednalo o region, jehož obyvatelé užívali (pouze) svého (katalánského) jazyka. Instalace kastilštiny na katalánském území je přisuzována politickému a kulturnímu vlivu „velkého“ jazyka, zatímco se zcela opomíná její vnucení pomocí různých dravých metod.

S Ústavou Katalánsko získává Status Autonomie a katalánština je prohlášena za „vlastní jazyk“ (*llengua pròpia*) Katalánska vedle kastilštiny. Podle autora *Catlanofobie* se však tento „nový právní pořádek“ ukázal jako „ne dost silný, účinný ani kontudentní k tomu, aby katalánskému jazyku navrátil normálnost nebo oficiální status ve všech oblastech...“²⁰ Cesta katalánštiny je i po Ústavě plná překážek, které tam, podobně jako v časech diktatur, kladou „ochránci“ kastilštiny a španělského státu, a to nejen z politických kruhů, ale především z kruhů samotné společnosti. Představení katalánštiny jako dalšího úředního jazyka je zamítáno jako projev diskriminace vůči obyvatelstvu, které katalánsky neumí (a není schopna či ochotna se naučit).

Nutnost obrany kastilštiny jakožto španělské národní hodnoty pociťuje i Královská akademie, jejíž předseda přispívá ke kampani proti normalizaci katalánštiny dopisem Felipe Gonzálezovi, v němž mu připomíná **povinnost** znalosti kastilštiny zakotvenou v Ústavě.

Vyučující kastilštiny v Katalánsku rovněž vystupují v roce 1985 proti zavedení katalánštiny ve výuce. V roce 1994 vydali učitelé (zejména kastilského jazyka) středních škol, kteří se spojili v hnutí „Profesoři za bilingvismus“ (*Profesores por el Bilingüismo*), „Manifest za jazykovou toleranci“ (*Manifesto por la tolerancia lingüística*). Postavením se za toleranci kastilštiny však tito aktivisté zároveň vyjadřovali netoleranci k jazyku Katalánska.

²⁰ Ferrer i Gironès, Francesc, Op. Cit., s. 338 “el nou ordre polític ... ha demostrat que no és prou fort, eficaç ni contudent per retornar la normalitat a la llengua catalana ni per retornar-li l'estatus oficial a tots els àmbits...”

Stav, který by strana „ochránců kastilštiny“ považovala za přijatelný, je diglosie (sociálně a politicky nerovné soužití dvou jazyků na jednom území), v němž by katalánština vystupovala jako nižší jazyk. Obávají se diglosie opačné.

Obecně vzato lze konstatovat, že navzdory právům přislíbeným Kataláncům a jejich jazyku v Ústavě z roku 1978, ještě v 90. letech vznikají situace, kdy je jim odírána možnost se v něm projevit, ať už ze strany státní policie, administrativy, tisku či soudnictví.

Naproti tomu ale vznikají katalánské noviny, rádia a televize; vydává se katalánsky psaná literatura. Na internetovém vyhledávači Google v roce 2005 se katalánština umísťuje na 26. místě co do počtu webových stránek na světě. V akademickém roce 2006 a 2007 se katalánština vyučuje na 162 světových univerzitách.

Po více než třiceti letech od vzniku Ústavy katalánská společnost pocítuje nutnost jejího přepracování v několika bodech týkajících se postavení Katalánska uvnitř Španělska. Nový Status pro Katalánsko schválený v referendu roku 2006 byl předložen španělskému Ústavnímu soudu, který jej schválil po čtyřech letech a teprve v předvečer jeho vydání zveřejnil úpravy a výjimky, které zanesl oproti katalánskému požadavku znění (sentenci). 10. července 2010 proto ulice Barcelony zažily největší demonstraci od dob pádu frankismu. Její účastníci vyjadřovali nesouhlas s přístupem Ústavního soudu a s omezeními, které zanesl do jimi zvoleného Statutu. Postoj Ústavního soudu popisuje *El País* 11.7. 2010:

El legislador puede adoptar las adecuadas y proporcionadas medidas de política lingüística, tendentes a corregir situaciones históricas de desequilibrio del catalán respecto del castellano. Pero el tribunal no admite que el catalán sea de uso "preferente" como dice el artículo 6.1 del Estatuto, que declara inconstitucional y nulo.²¹

1.9 Katalánština mezi jazyky Evropské unie

Podle aktuálních průzkumů má dnes katalánština více než 9 miliónů mluvčích na území 4 evropských států. Jejími geografickými variantami jsou: *nord-occidental*, *valencià*, *central septentrional* nebo *rossellonès*, *balear*, *l'alguerès*. „29%

²¹ Lázaro, Julio M.: El Constitucional recorta la aspiración „nacional“ y lingüística de Cataluña, *El País*, (cit. 2010-07-10, dostupné z: zdroj: zdroj: zdroj:http://www.elpais.com/articulo/espana/Constitucional/recorta/aspiracion/nacional/linguistica/Cataluna/elpepiesp/20100710elpepinac_1/Tes

španělského obyvatelstva žije na územích, kde je katalánština (ve *Valencii nazývána* „*valencià*“) úředním jazykem.“²² Na území Katalánska, konkrétně v údolí Arán (Vall d’Aran) získala status úředního jazyka ještě varianta okcitanštiny, aranésština. Toto území je jediným, kde okcitanština získala úřední status.

V 60. A 70. letech za diktatury Katalánsko prožívá asi nejintenzivnější vlnu imigrace z ostatních částí Španělska.

Zatímco Irsko zažádalo o to, aby v Evropském parlamentu byly oficiálními jazyky jak angličtina tak galská irština, Španělsko se čtyřmi úředními jazyky požadovalo tento status jen pro kastilštinu. Na základě žádosti z roku 2004 podané španělským ministrem zahraničních věcí je však v následujícím roce umožněno v evropských institucích užívat všech úředních jazyků Španělska.

1.9.1 Proč se katalánština považuje/nepovažuje za minoritní jazyk?

Argumenty PRO: v dnešní době prakticky neexistují monolingvní mluvčí katalánštiny (pokud ano, jedná se spíše o postoj a volbu). Autorka práce se setkala s takovýmto odmítavým stanoviskem vůči kastilštině při představování s kolegy v centru pro výuku kastilštiny (a v menší míře katalánštiny) pro imigranty. V okamžiku, kdy pravila (v kastilštině), že ve skupině asi jako jediná není „*hispanohablante*“ (mluvčí španělštiny), se jedna z přítomných ozvala: „*jo tampoc sóc hispanonoparlant*“. Katalánštiny se užívalo téměř výlučně i na pracovních poradách, kde se řešily otázky výuky kastilštiny, a kde tři spolupracovníci nebyli katalánského původu.

Argumenty PROTI: katalánština má legálně zajištěnou existenci, disponuje více mluvčími než třeba dánština, znalost katalánštiny zajišťuje lepší sociální přijetí v jejích teritoriích a v první řadě je „plně kodifikovaná, normalizovaná a standardizovaná...“ a „studia o její gramatice, lexikografii, (...) jazykové historii jsou srovnatelná s velkými románskými jazyky“²³ To stvrzuje i existence institucí *Centre de Terminologia Termcat* a *Comissió de Toponímia*.

²²Generaliat de Catalunya, Op. cit., s. 25: “El 29% de la ciutadania espanyola viu en territoris on el català és llengua oficial.”

²³ Ibid., s. 19: “És un idioma plenament codificat, normativitzat i estandarditzat... i els seus estudis sobre gramàtica, lexicografia... història de la llengua... són comparables amb els grans llengües llatines.”

1.10 Vliv imigrace na jazykovou situaci katalánských zemí

Migrace obyvatel má na podobu jazykového spektra určité oblasti v dnešním světě zásadní dopad. Imigranti přinášejí do cílových oblastí své jazyky a ve snaze (menší či větší) o integraci si osvojují jejich jazyky. V případě katalánských území se klíčovým (a čím dál tím klíčovějším) okamžikem stává to, jaký z úředních jazyků (katalánština či kastilština) se rozhodnou osvojit noví obyvatelé.

Emigrace do Katalánska proběhla v několika vlnách: v 20. letech proběhl první příliv z Murcie, imigrace 60. a 70. let přicházela z jihu poloostrova a novodobé imigrace, započaté v polovině 90. let, mají své kořeny v Latinské Americe, Africe i Asii.

Největší vlnu imigrantů zaznamenala katalánská území mezi lety 1951-1975. Asi milión sedm set tisíc osob sem přišlo především z oblastí Andalusie a Extremadury – nejhudších částí Španělska. Boix-Fuster konstatuje, že „katalánská společnost nemohla těmto imigrantům poskytnout jazyk země, protože nedosahoval na veřejná či úřední užití, ale ani na užití neformální v nově stavěných čtvrtích a městech.”²⁴ Po španělské politické tranzici se všechny místní politické strany začnou zabývat otázkou integrace svých nových obyvatel. V jednotlivých sektorech se z hlediska jazykových preferencí vyskytují pro-katalánské stejně jako pro-kastilské tendence. Ve výsledku však v roce 2001 katalánsky nehovoří a jenom rozumí nebo vůbec nerozumí 41,6% obyvatel s kastilštinou jako prvním jazykem.²⁵ Většina z nich by však dle dotazníků uvítala upřednostnění katalánštiny v oficiálních sférách a ve školství; málo z nich zůstává lhostejnými ke katalánské kultuře (jsou např. diváky TV3). Nakonec tedy můžeme souhlasit s tvrzením, že se katalánština postupně stává jazykem vlastním druhé a třetí generaci těchto imigrantů (z padesátých až sedmdesátých let).

Katalánsko v roce 2001 hostilo přibližně 25% celkového množství cizinců ve Španělsku. Důvodem pro tak vysoký podíl jsou zřejmě, ve srovnání např. s Madridem, menší regulace katalánské migrační politiky. Ač Španělský stát oplývá výlučnými pravomocemi v obecných a globálních otázkách imigrace (její regulace, stanovení práv a povinností imigrantů...), v rámci katalánských institucí se řeší konkrétní otázky úředního přijetí nových obyvatel a jejich následná integrace. V současnosti je zapotřebí vyřešit synchronizaci jednotlivých institucí a orgánů, přesně vymezit jejich funkce a zamezit tak kontraproduktivnímu jednání. Záležitostmi imigrantů se současně zabývají např. oddělení zdravotnictví, práce, školství.

²⁴ Boix-Fuster, Emili (2004), op. cit., s. 20: “la societat catalana no va poder facilitar a aquells immigrants la llengua del país, que no tenia ni usos públics i oficials, ni usos informals en els barris i ciutats de nova creació.”

²⁵ Cf. Ibid.. s. 21

Jaký jazyk obvykle nově přichozí volí a proč? V okamžiku, kdy se nově přichozí ocitá v bilingvní situaci Katalánska, prvním dojmem většinou bývá nezbytnost znalosti kastilštiny. Tento dojem v pravdě není příliš vzdálený od reality: ač znalost katalánštiny otevírá mnoho možností, lze bez ní v Katalánsku existovat bez problémů. Znalost či neznalost katalánštiny se však stává indikátorem integrace²⁶. To souvisí s převahou kastilštiny v bilingvních komunikacích a očekáváním bilingvismu od jedinců, kteří volí katalánštinu. Naopak, neznalost kastilštiny s sebou nese četné komplikace v každodenním životě.

Zájem o studium katalánštiny, které může být v důsledku chápáno jako jistý nadstandard, se odvíjí od kulturně-společenských východisek jednotlivců. Přistěhovalci s kastilštinou jako mateřským jazykem povětšinou nepociťují nutkání učit se katalánsky na rozdíl např. od přichozích z mnohojazyčné centrální Afriky. Dále pak rozhoduje, zda svoji budoucnost definitivně spatřují v Katalánsku. Místo pobytu je rovněž zásadní (v centru Girony zazní katalánština s větší pravděpodobností než v okrajových čtvrtích Barcelony), stejně tak jako důslednost rodilých mluvčích katalánštiny při vedení konverzace. Nicméně v souladu s trendy na dnešním trhu práce, kde se oceňuje plurilingvismus, bývají uchazeči o pracovní pozice se znalostí katalánštiny (ve většině případů doprovázené znalostí kastilštiny) upřednostňováni; na pozice ve veřejné sféře je znalost katalánštiny bezpodmínečná.

Katalánská vláda v tomto okamžiku nemá nástroje k tomu, aby pro imigranty zavedla povinnou výuku katalánštiny (jako např. v Norsku, kde je zvládnutí norštiny podmínkou k získání povolení k pobytu)²⁷. Španělský stát svými kompetencemi v migrační politice nic podobného neumožní.

1.10.1 Nabídka jazykových kurzů pro imigranty

Neúřední užití katalánštiny ovšem podporuje instituce CNL (*Consorti de Normalització Lingüística*), ale i velký počet občanských sdružení a neziskových organizací, které jsou založeny na spolupráci dobrovolného učitelského sboru. Většinu studentů CNL tvoří kastilští a katalánští rodilí mluvčí, přičemž druzí z nich přicházejí proto, aby si osvojili písemnou podobu svého jazyka. Uživatelé jiných jazyků, často bez latinky, přicházejí motivováni nízkou cenou základních kurzů, které často opouštějí ještě před jejich ukončením. V současnosti se kurzy přizpůsobují potřebám těchto studentů. Fenomén, který v současnosti

²⁶ Cf. Castellanos, Eva- Fernández Prat, Marta - Saurí, Enric ;Rovira, Marta: *El Català i la immigració: anàlisi de l'oferta de cursos de català als immigrants adults extracomunitaris*. Barcelona : Editorial Mediterrània, 2004, kap. 1.4

²⁷ Cf. Ibid, kap. 2.1

nenapomáhá obnovení katalánštiny, je převaha kastilštiny ve společenské sféře každodenní komunikace jednotlivců, a to i navzdory povinné školní docházce vedené (povinně) v katalánštině.

1.11 Budoucnost katalánského jazyka

O budoucnosti katalánštiny nelze uvažovat bez kontextu stálého vlivu kastilštiny.

Jedna z cest k potření diglosie vede zavedením minoritního jazyka jako jazyka číslo jedna ve veřejné sféře. Jak ale povzbudit jeho mluvčí, aby ho volili přirozenou cestou pro svoje osobní potřeby a aby se jej učili z vlastního rozhodnutí? Boix vyzývá k obraně všech menších kultur a jejich jazyků před hrozbou jejich vymizení působením kultur a jazyků větších.

Katalánština však podle prokázala značnou odolnost proti kastilizujícím formám, o čemž se můžeme přesvědčit srovnáme-li stav (a také standardizaci) katalánštiny vůči jiným jazykům na Iberském poloostrově (galicijština, okcitanština dodnes nemají jasnou kodifikaci).

Vila i Moreno uzavírá svoji studii vizí, že v budoucnosti katalánština „bude čelit masivní interferenci“²⁸, zatímco kastilština bude stěží směřovat k rozsáhlejší katalanizaci; s mnohem větší pravděpodobností se ustálí ve standardnější variantě (ve Valencii je tato tendence patrná už nyní). Pokud se uživatelé katalánštiny rozhodnou pro zachování její autentické a „**nehispanizované**“ podoby, budou muset zaujmout velmi aktivní a vědomé chování a postoje.

Bastardas i Boada vyjadřuje pozici jazyka uvnitř komunity ve srovnání s jazykem odtrženého od komunity v tvrzení: „všechny jazyky jsou si rovné, ale jejich mluvčí ne“²⁹. Každý jazyk je naprosto dokonalým kódovacím systémem, který dokáže pokrýt všechny komunikační potřeby své komunity. Ze sociolingvistického pohledu se jejich pozice odvíjí od pozice (dominantní či dominující) společnosti, která jimi komunikuje. Na Iberském poloostrově tedy nacházíme různé varianty, které buď nejsou uznány za samostatné jazyky (*asturiano, aragonés*), nebo se naopak těší statusu samostatnosti (*euskera, català*); vedle jazyka úředního na celém území španělského státu zde přežívá územně nepůvodní *caló* nebo veškeré mezinárodní vztahy ovládající angličtina.

²⁸Vila i Moreno, F. Xavier: L'alternança català/castellà entre alumnes escolaritzats en català: creació i establiment de les normes d'ús. In Boix, Emili et al.: *El contacte i la variació lingüística: Descripció i metodologia*. Promociones y Publicaciones Universitarias, S.A. Barcelona, 1998, s. 47: „haurà d'enfrontar-se amb la interferència massiva”

²⁹Bastardas i Boada, Albert: Les llengües a Catalunya: diversitat sociolingüística i perspectives de futur. In Cicle Joan Coromines III / Lluís Payrató i Xavier Vila (dirs.) ; Albert Bastardas ... [et al.]: *Les Llengües a Catalunya*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 2004, s. 175: „totes les llengües són iguals però els seus parlants no“.

V globalizované společnosti bude narůstat požadavek plurilingvismu. Bastardas i Boada si stěžuje, že katalánské školy by měly rovněž kráčet vstříc tomuto požadavku a staví se proti tomu, aby výuka byla vedena jednojazyčně v katalánštině, jelikož takováto strategie podle něj stejně nenapomáhá tomu, aby katalánština obsadila první místo v soukromé komunikaci.

Navrhuje, aby „vše, co mohou realizovat místní jazyky, nerealizovaly jazyky globálnější.“³⁰, tedy aby došlo k jakémusi rozdělení úloh. Malé jazyky by měly být v určitých sférách užívány výhradně, bez přítomnosti jiného jazyka.

1.12 Jazyková situace v legislativě

1.12.1 Norma španělské Ústavy pro úřední jazyk

Pohlédněme na nejdůležitější body španělské Ústavy:

- „kastilština je oficiálním **španělským jazykem** státu“
- „všichni Španělé mají povinnost znát ji a právo užívat ji“
- „ostatní **španělské jazyky** budou rovněž úředními v příslušných autonomních oblastech v souladu s jejich statusy“
- „bohatství jazykové různorodosti Španělska je kulturním vlastnictvím, které bude předmětem zvláštního respektu a ochrany“³¹

Takto vzniká situace nazývaná „dvojitá úřednost“ (*doble oficialitat*). Vila i Moreno objasňuje tento režim, v němž „je každý úřední jazyk úřední sám o sobě a nevyžaduje přítomnost jiného jazyka“. Jde o stav rozdílný od kooficiality, která implikuje, že „vždy, když je užito jednoho z těchto jazyků, musí být užit i jazyk druhý“³². Tento druhý případ se vztahuje například k reklamám či administrativním dokumentům. Z Ústavy vyplývá, že všichni občané Španělska (a to i ti mimo území historicky kastilská) mají vůči kastilštině povinnost (ne možnost volby). Tato povinnost ale neexistuje pro ostatní španělské jazyky.

³⁰ Ibid., s. 181: „tot allò que puguin fer les llengües locals no ho han de fer les llengües més globals“

³¹ *Constitución Española*, [online]. (cit. 2010-05-03). Dostupné z :

http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/constitucion.tp.html#:

“Constitución española, Título preliminar/**Artículo 3.**

1. El castellano es la lengua española oficial del Estado. Todos los españoles tienen el deber de conocerla y el derecho a usarla.

2. Las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos.

3. La riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección.”

³² Vila i Moreno, F. Xavier (1998), op. cit. s. 39“cada llengua és oficial tota sola i per ella mateixa i no exigeix la presència de l'altra llengua“...“(la *cooficialitat implicaria*) que sempre que s'empra un dels idiomes també s'ha d'usar l'altre“

1.12.2 Zákon o jazykové normalizaci (*Llei de Normalització Lingüística*) z roku 1983

V tomto dokumentu se vyskytuje pojem „*llengua pròpia*“ (před tím v dokumentu z roku 1979 *Estatut de Sau*), kterým rozumějme jazyk, jež mluvčí považují za vlastní. Toto výlučné a prioritní postavení katalánštiny vychází z jejího historického práva. Vzhledem k tomu by se mohlo vyvodit, že katalánština by tím pádem měla být **jediným úředním** jazykem teritoria. Zákon zaručuje užívání katalánštiny ve veřejné sféře. Jazykovou normalizaci zajišťuje Generální úřad správy jazykové politiky (*Direcció General de Política Lingüística*), který závisí na Oddělení kultury (*Departament de Cultura*) v rámci *Generalitat*.

Badia i Margarit charakterizuje normalizaci:

La normalización del catalán (o sea, procurar que el catalán sea el instrumento „normal“ de expresión y de comunicación de la sociedad entera, incluyendo todos los sectores y todos los niveles) fue progresando incesantemente. Para ello era indispensable la llamada „normativización“ (es decir, la codificación gramatical y la fijación del vocabulario)...³³

1.12.3 Zákon o katalánštině 1997 (*Ley del catalán de 1997*)

Tento zákon definuje svůj záměr jako vytvoření jazykové politiky, která by směřovala k normalizaci. „Vlastní jazyk“ (*Llengua pròpia*) podle něj rozlišuje Katalánce od ostatních národů světa. Katalánština zaujímá výsadní postavení v některých institucích (např. *Generalitat*) a měla by být upřednostňována úřady ve styku s veřejností. Do jaké míry je tato politika prospěšná, případně škodlivá, představuje velmi komplexní otázku a názory na potřebu a formu propagace se liší. Převažuje mínění, že zachování katalánštiny je třeba realizovat metodou imperativu ze strany vyšší (v tomto případě zákonodárné) moci; a toto stanovisko také sdílíme. Navíc se domníváme, že takovýto postup rozhodně neohrozí pozici kastilštiny, o níž se obávají členové hnutí popsaného v následujícím odstavci.

Povinnost úředníků skládat zkoušky z katalánštiny je diskutabilní; jak jinak by se ovšem mohla hodnotit znalost jazyka, než na základě zkoušky z normy? Na druhou stranu, zkoušky většinou mají náročnost českých Státních zkoušek: jak velké procento našich úředníků by bylo schopno je složit? Cizince by zřejmě nenapadlo (s výjimkou mluvčích globální

³³ Badia i Margarit, Antoni M[aria] (1955), Op. cit., s. 19

angličtiny) dožadovat se na katalánských úřadech služeb ve svém jazyce (bez překladatele). Je však třeba se Španěly, kteří nejsou Katalánci, zacházet jako s cizinci?

1.13 Fòrum Babel

Jako reakce na katalánský nacionalismus vznikla v roce 1996 tato skupina intelektuálů v Centru současné kultury v Barceloně (*Centre de Cultura Contemporània de Barcelona*). Ve svém manifestu se stavějí proti zákonům, které zajišťují jazyková práva pouze mluvčím katalánštiny. Podle nich by měl vzniknout nový zákon, jenž by nediskriminoval kastilsky hovořící občany katalánských území. Jedněmi ze stěžejních bodů prohlášení jsou požadavky povinného vzdělávání rovnoměrně v obou jazycích a výběr na pozice ve veřejné sféře nezohledňující mateřštinu aspirantů.

Dále se signatáři obávají toho, že se katalánský nacionalismus stává programem i nenacionalistických stran, jakoby se jednalo o oficiální politiku a tedy i demokraticky projevenou vůli všech občanů Katalánska, jejichž velká část se cítí být součástí španělského státu. Tvrdí, že „jazyková politika má jako cíl proměnit katalánštinu v jediný a povinný jazyk všech institucí s jasnou volbou monolingvismu, který nekoresponduje se stávající jazykovou skutečností.“³⁴ Konstatují, že Katalánsko představuje komunitu občanů, která je z rozličných historických příčin bilingvní. Nezapomeňme na to, co již stojí výše: tyto příčiny rozhodně ve většině případů nebyly demokratické.

Zároveň zdůrazňují, že se nestaví proti snahám zvláštního zacházení s katalánštinou jako minoritním jazykem, nicméně je podle nich nutné zachovat svobodnou volbu pro ten který jazyk každého jednotlivce. Ve článku pro *El País*³⁵ se členové skupiny nepovažují za obránce kastilštiny, nýbrž demokracie. Hájí tedy dle vlastních slov jazyková práva občanů a také chtějí podpořit snahy o obrodu katalánštiny. Liberální postoj fóra je vystižen v jiném článku autora Francesca de Carrerese, v němž popisuje jazyk jako „kulturní rys“ charakteristický pro určitou společnost, který by neměl stát v cestě naší osobní svobodě. Dodává, že identitu dnešního Katalánska neidentifikuje katalánština, nýbrž bilingvismus.

Antonio Santamaría ve svém článku *Lengua propia, conducta impropia* označuje katalánštinu za „jazyk vlastníků“ (*la lengua de los propietarios*), neboli jazyk, který může

³⁴Fòrum Babel: *El nacionalisme i les llengües de Catalunya*. Estudi preliminar i selecció de textos: Antonio Santamaría. Překlad z kastilštiny: Josep Alemany. Barcelona: Àltera, 1999 s. 290: “La política lingüística té com a finalitat convertir el català en llengua única i obligatòria de totes les institucions, amb una clara opció pel monolingüisme que no es correspon amb la realitat lingüística existent”

³⁵ *Ibid.*, s. 281

sloužit jen určité skupině lidí. Toto stanovisko zdůvodňuje autor tím, že “el problema de la lengua catalana reside en su sobredimensión como el signo por excelencia de la identidad nacional”³⁶ Zároveň se také obává tlaku normy na uživatele: požadavek jazyka prostého od nečistot a kastilismů by mohlo mít dopad na jeho životnost. Autorka této práce však může z vlastní zkušenosti konstatovat, že rodilí katalánští mluvčí jsou vždy překvapeni, pokud slyší cizince mluvit jejich jazykem. Někteří jsou důslední a občas skutečně mají tendenci opravovat chyby a kastilské interference. Jiní, když shledají, že užití katalánštiny může zpomalit rychlost přijetí obsahu komunikace, přejdou do kastilštiny. Toto chování však s největší pravděpodobností vychází z výjimečnosti situace „cizinec hovoří katalánsky“.

Katalánština se podle Santamaríi nachází v nebezpečí stát se jazykem malé buržoazie. Nesouhlasí s politikou Generalitat, která se ve snaze rozšířit katalánštinu do všech sociálních vrstev dopouští fenoménu substituce. Nakonec je tato snaha katalánské vlády vnímána jako příkaz; katalánština může být užívána z donucení.

³⁶ Ibid., s. 183

2. JAZYK, DIALEKT, VARIANTA A JEJICH KONTAKT T Z POHLEDŮ NORMY A ÚZU

2.1 Španělština nebo kastilština?

Odlišení těchto dvou pojmů představuje otázku v první řadě sociální a politickou. Z pohledu čistě jazykového se jedná o synonyma vztahující se k témuž jazykovému systému a aplikace jednoho či druhého termínu, případně jejich střídání, by lingvisticky nemělo být signifikativní.

Název „španělský jazyk“ se odvozuje od názvu státu, v němž představuje jazyk oficiální. Protože tento status mají ve Španělsku 4 jazyky, nebylo by na místě označovat jako španělské jazyky také galicijštinu, baskičtinu a katalánštinu? Zatímco pojem španělština je více používán mimo Španělsko - důvodem pro to je zřejmě obecně chybějící povědomí o skutečné jazykové situaci uvnitř této země - a některými monolingvními Španěly, termín kastilština je volen především mluvčími bilingvními, kteří tak odkazují na jazykovou situaci ve své vlasti a na existenci dalšího úředního jazyka, kterým mají ve zvyku dorozumívat se svými spoluobčany. Sinner³⁷ uvádí, že během jeho výzkumu interferencí ve 435 případech užili jeho respondenti z Barcelony výrazu *castellano* oproti 153 případům dotazovaných z Madridu; v případě výrazu *español* zaznamenal pouhých 70 barcelonských oproti 176 madridským užitím.

Odhlédneme-li od reality na Iberském poloostrově, vyvstává otázka, proč by měl být úřední jazyk Mexika, Peru, Argentiny a jiných, nazýván „španělský“. V hispánské Americe se proto také preferuje pojem kastilština.

Ač se v češtině důsledné užívání pojmu *kastilština* namísto ustáleného *španělština* může jevit poněkud kostrbatě, my jej tímto způsobem budeme používat podobně jako mnoho lingvistů, kteří se vedle snahy o co nejuvěstičnější názvosloví pokoušejí nezkompromitovat se ve svých odborných jazykových pracích politicky.

2.2 Jazyk a dialekt – status katalánštiny

Stěžejním východiskem pro analýzu jazykového kontaktu je určení rozdílu mezi systémem, který lze považovat za jazyk, a systémem, který je na místě označit jako dialekt. Toto rozlišení se může stát poměrně komplikovaným zejména s přihlédnutím k politickým a

³⁷ Cf. Sinner, Carsten: *El castellano de Cataluña. Estudio empírico de aspectos léxicos, morfosintácticos y metalingüísticos*. Tübingen: Niemeyer. (Beihefte zur Zeitschrift für Romanische Philologie; 320), 2004, s. 469

společenským obtížím, které často vyvolává nebo které ještě častěji stojí za samotnou potřebou tohoto rozlišení. Reálné jazykové spektrum rozhodně není tvořeno homogenními složkami s jasně vymezenými hranicemi; každá složka-jazyk je rozlišitelná do různého množství „odstínů“, čili dialektů. Kontakt mezi jednotlivými složkami a odstíny, neboli jazyky a dialekty, (jazyk chápeme ve smyslu *parole*, neboli řeč; dialekty jsou pak variantami jednoho jazyka), případné hranice činí snadno průchodnými. V případech kontaktů jazyků s velmi odlišným základem (např. proto, že pocházejí z různých jazykových rodin) slouží každá varianta nacházející se na místě kontaktu jakési přemostění, které umožňuje oboustranný transfer jazykového materiálu. Tak je plzeňský dialekt zdrojem germanismů pro češtinu, a kastilština v Andalusii zase přináší arabismy. V případě jazyků majících společný genetický základ v iberštině je situace přemíst'ování výraznější.

André Martinet sice v předmluvě k dílu Uriela Weinreicha ospravedlňuje občasné navrácení se ke strukturalistickému předpokladu o nezávislosti a stejnorodosti jazykového systému, ovšem dále vysvětluje, že „...bychom ovšem měli zdůraznit fakt, že jazyková komunita není nikdy homogenní a velmi zřídka nezávislá. Dialektologové poukázali na propustnost jazykových buněk a ukázalo se, že jazykové změny se šíří do prostoru jako vlnění.“³⁸

Badia i Margarit přichází s označením „obecný jazyk“ (*lengua general*) pro jazyk všeobecně a prvořadě užívaný v různých oblastech (vzdělání, literární tvorba, administrativa atd.). Následně charakterizuje „lokalismy“, neboli realizace „hlavního jazyka“ specifické pro dané území, na jiném území se nevyskytující: „Así, aun cuando no se pueda hablar de todo un dialecto, la lengua común se tiñe con ciertos matices que sólo se hallan dentro de una unidad geográfica fija“.³⁹ Autor dodává, že ovšem v dnešním propojeném světě médií se notně prosazuje jazyk standardní, čímž se jazykový regionalismus pomalu smazává.

Boix⁴⁰ konstatuje, že vymezení pojmu „jazyk“ vzešlo ze západní části planety, pro jejíž obyvatelstvo mělo toto vymezení významnou úlohu v národnostní a státní identifikaci. Hlavní roli při tom sehrála písemná kodifikace ústní slovesnosti, vedlejší roli pak rozšíření mezinárodního obchodu a zdokonalení sdělovacích prostředků. O tom, jaké varianty se k sobě

³⁸ Uriel Weinreich, Uriel: *Llengües en contacte*. Přel. z angličtiny: Francesc Martínez. Alzira : Bromera, 1996 (Valls : Romanyà), s. 9: „Nosaltres, però haurem de remarcar el fet que una comunitat lingüística no és mai homogènia i amb prou feines, en alguna ocasió, independent. Els dialectòlegs han assenyalat la permeabilitat de les es lingüístiques i s'ha demostrat que els canvis lingüístics s'estenen com les ones a través de l'espai.“

³⁹Badia i Margarit, Antoni M(aría), Op. cit. s. 12-13

⁴⁰ Cf. Boix, Emili / Vila, F. Xavier: *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona. Ariel, 1998

přiblíží, pak rozhodovala volba druhu kodifikace, popřípadě obchodního partnera. Není třeba dodávat, že *jazyk* představoval donedávna variantu nadřazenou *dialektu*. To, že např. katalánština byla označována hanlivě jako tzv. *patuès* přirozeně vyvolalo v jejích mluvčích snahu docílit onoho posvátného pojmu *vlastní jazyk*, v tomto případě katalánský jazyk (*llengua catalana, llengua pròpia de Catalunya*). Boix-Fuster shrnuje rozdíl mezi variantami označovanými jako jazyk a dialekt tak, že „jazyk je takový (jazykový) systém, který zahrnuje více variant (...) na druhé straně jsou dialekty, neboli různé sociální, geografické aj. varianty, v nichž se (tento) systém konkretizuje.“⁴¹ Fakt, že dané varianty mohou být typologicky příbuzné a vycházet z jednoho prajazyka, nevylučuje jejich rozlišení v průběhu historie do různých jazyků. Kdy ale nastává zlom, v němž se jistá jazyková varianta odliší takovým způsobem, že již lze hovořit o jazyku?

Existují měření dialektů z hlediska strukturální vzdálenosti jednoho od druhého; velmi nápomocným je také kritérium vzájemného dorozumění jejich uživatelů. Obě metody však přinášejí různá úskalí. Podle Weinreicha musí varianta splňovat jistý stupeň formální diference a stability, měla by překročit hranice intimního rodinného užití a jako jazyk by měla být chápána zejména ze strany svých vlastních mluvčích. Nesmíme zapomenout na fakt, že jedno z mimojazykových východisek pro diferenciaci jazyka vyplývá také ze schopnosti komunity odlišit a sebeurčit se proti ostatním. Národní jazyky moderní doby se vymezují v opozici proti ostatním a ustavování národních států vede (jak jsme se mohli přesvědčit v historii katalánštiny uvnitř Španělska) k popírání (nejen) jazykové různorodosti. V každém případě pouze ideální jazyk splňuje všechna výše popsaná kritéria. Obecně si můžeme dovolit konstatovat, že pojetí jazyk-dialekt se odvíjí spíše od extralingvistických faktorů.

Ohledně statusu katalánštiny citujme Badiu i Margaritu: „En todo caso, el catalán es una ‚lengua completa‘ que se distingue del castellano y que al distinguirse de él, se le opone lingüísticamente.“⁴² Posoudíme-li ji dle Weinreichových kritérií výše, rozhodně můžeme s takovýmto výrokem souhlasit. Není tedy již na místě, aby byla kastilština označována jako „hlavní jazyk“, který byl z politických důvodů nadřazený „katalánskému dialektu“: „Parce que queda claro que, en la relación entre castellano y catalán, ya no se trata de unos elementos lingüísticos sueltos, que pueden matizar la lengua general, sino de dos sistemas completos -dos lenguas- que conviven en el mismo territorio“⁴³. Toto poslední tvrzení je dnes nepopíratelné.

⁴¹ Ibid., s. 214, „llengua, entesa com un sistema lingüístic que engloba diverses varietats; d’una altra els dialects, és a dir, les diferents varietats socials, geogràfiques, etc., en què aquell sistema es concreta.“

⁴² Badiu i Margarit, Antoni M(aria), Op. cit. s. 15

⁴³ Ibid., s. 15

Katalánština je kompletním a samostatným jazykovým systémem, ač tento status, jak citované tvrzení ilustruje, bylo zapotřebí na politickém a lingvistickém poli vybojovat.

2.3 Historie studia jazykového kontaktu

Rozdíl mezi jazykem a dialektem představuje především v tradičně podřízených variantách stěžejní otázku. „Velké“ jazyky často pociťovaly despekt vůči jiným jazykům v průběhu celé historie, takže fenomén jazykového kontaktu a bilingvismu byl obalen všemožnými předsudky až do 19. století, kdy se k němu začalo přihlížet v rámci zkoumání vývoje jazyka.

Ve století dvacátém strukturalisti vynaložili úsilí v synchronním zkoumání standardních jazyků, zatímco se v jiných kruzích uskutečňovaly studie o škodlivém vlivu bilingvismu ve výuce dětí. Badia i Margarit (1979) se ve svém díle z roku 1985 obává, že výuka ve dvou jazycích může narušit psychický vývoj dítěte, nehledě na osvojení si obou dvou jazyků v nedokonalé podobě. Z toho důvodu také propaguje jednojazyčnou školu, kde by výuka dětí s katalánštinou jako prvním jazykem byla vedena výlučně katalánsky. Autor sdílí ve své době převažující odstup od bilingvismu, ačkoli nakonec shromažďuje argumenty ohledně pozitivních aspektů tohoto jevu. Tvrdí například, že implikuje větší mentální aktivitu a usnadňuje učení se dalším jazykům.. Myslíme si, že v odpovědi na otázku, zda výchova ve dvou jazycích vychovávanému působí chaos v obou systémech nebo mu naopak pomáhá v osvojování si dalších jazyků, není vhodné zevšeobecňovat. Rozhodně můžeme prohlásit, že systematické studium struktur a prostředků jazyka, a to třeba jen jediného mateřského, může usnadňovat pochopení struktur jazyků pro dotyčného cizích. Necháme-li stranou faktor intenzity kontaktu s jedním a druhým jazykem, jsou to v první řadě psychologické předpoklady každého jedince zvlášť (nadání a ochota k učení), které usnadňují, případně neusnadňují jeho cestu k proniknutí do jazykového systému. Vždyť mezi bilingvními mluvčími nalezneme osoby schopné precizně rozlišovat mezi oběma variantami, stejně tak jako osoby, které se interferencí (jakožto nevědomých mechanismů) dopouštějí s notnou frekvencí.

V poslední době se studium jazykového kontaktu opírá také o nelingvistické disciplíny. Takovými specializovanými okruhy výzkumu jsou: studie o dopadu kontaktu na jazyky, které se jej účastní, zkoumání neuropsychických mechanismů v užívání jazyka, které se liší u monolingvních a bilingvních jedinců, dále pak jazykové chování, postoje a jejich důsledky v rámci společnosti, pak samozřejmě výzkum bilingvismu ve výuce a v poslední době se zájem soustřeďuje na bilingvismus jako prostředek kreativního projevu, konverzace a interakce.

Pohlédněme na případ jazykového kontaktu, na nějž je zaměřen náš zájem. Překvapuje nás nerovnoměrné rozložení zájmu dialektologů o monolingvní dialekty americké (kde však rovněž dochází v mnohých zónách k jazykovému kontaktu) a o monolingvní dialekty na Iberském Poloostrově na straně jedné a o námi studované varianty v bilingvních oblastech Španělska na straně druhé. Posledním ze jmenovaných se věnovala pozornost spojená se systematickou analýzou v podstatě až v posledních dvou dekáдах, a to ze strany téměř výlučně katalánských lingvistů.

Zkoumání vlivů katalánštiny na kastilštinu se dala do pohybu až s příchodem demokratického režimu; v době politické nadvlády kastilštiny se zkoumal vliv spíše v opačném směru. Pod tlakem majoritní kastilštiny vznikají ovšem reálně častěji interference v katalánštině.

V naší práci budeme předpokládat, že bilingvní varianta kastilštiny skutečně existuje a zaměříme se především na variantu těch mluvčích, kteří považují za svůj „vlastní, hlavní či první“ jazyk katalánštinu a stojí tak proti těm, kteří za něj považují kastilštinu. Ujasněme si nejprve pojem „varianta“ a proces jejího stanovení za dialekt.

2.4 Konkrétní realizace jazykového systému - varianty

Variantami rozumějme konkrétní realizace systému, čili jazyka jako *langue*, které se podřizují pravidlům interakce.

Seib ve své práci dodává upozorňuje, že takto „un hablante a la hora de realizar un acto de habla individual se basa en primer lugar en las reglas prescriptivas de una variedad y no en las del sistema, lo cual, sin embargo, es la base de todas las variedades.“⁴⁴ Mnoho autorů nazírá na katalánskou kastilštinu jako na celek, který tvoří územní variantu, čili dialekt, a nepočítá s tím, že se rovněž odlišuje kastilština mono a bilingvních mluvčích. Seib proto pro analýzu katalánsko-kastilského jazykového kontaktu navrhuje rozdělit kastilský jazyk (*langue*) jakožto obecný systém a kód sdílený všemi jeho mluvčími na tři různé varianty, které disponují vlastními pravidly interakce. Tyto varianty jsou následující: bilingvní varianta kastilštiny mluvčích s katalánštinou nebo kastilštinou jako prvním jazykem, monolingvní varianta kastilštiny kastilských mluvčích, kteří jsou v nepřetržitém kontaktu s katalánštinou, a

⁴⁴ Seib, Jörg (2001): *La variedad bilingüe del español hablado en Cataluña caracterizada por interferencias y convergencias con el catalán*. Mannheim: Universität Mannheim; tesina inédita, s. 13; dostupné z: <http://carstensinner.de/castellano/trabajosineditos.html>.

monolingvní variantu kastilských mluvčích, kteří v tomto kontaktu nejsou (tj. ti, co nepobývají v katalánských oblastech). Tím vykresluje pochod původně jedinečné interference, která se rozšíří v dané oblasti, až se stane běžnou v příslušné územní variantě a případně se rozšíří i dále od místa svého vzniku.

Reálné rozlišení mezi monolingvními a bilingvními mluvčími může být velmi obtížné, jelikož bilingvismus není měřitelný jev. Některé fenomény bilingvní varianty jsou totiž aplikovány v interakci monolingvních a bilingvních uživatelů a mohou se tak objevit i ve variantě monolingvní; rozlišení obou variant se stává poněkud kontraproduktivním. Sinner (2004) tedy navrhuje neutrální termíny jako *castellano hablado por los catalanes*, *castellano catalán*, *variedades catalanas del castellano*. Nicméně samotný autor provádí výzkum přijatelnosti srovnávaje varianty madridské (monolingvní kastilské) s barcelonskými (pouze bilingvními).

Nejvhodnějším se dnes jeví zkoumat bilingvní variantu na základě jejího srovnání s příslušnými monolingvními variantami.

Poněvadž podoba galicijské, baskické a katalánské kastilštiny vychází z jazykového kontaktu, k němuž docházelo v minulosti, ale který neustále probíhá i v současnosti, je možno označit je jako „kontaktní varianty“ (*variedades contactuales* podle Sinnera) a zároveň „varianty v kontaktu“ (*variedades en contacto* podle Sinnera).

2.5 Katalánská varianta kastilštiny existuje – ověření hypotézy

Pojem „*castellà catalanitzat*“ (katalanizovaná kastilština), jímž je nazývána varianta v katalánských zemích, pochází od Roberta Vanna (2001, 2002) a byla poprvé zkoumána (ne příliš efektivně) skupinou GRIESBA (Grupo de Investigación del Español de Barcelona).

O námi přijatém předpokladu, že varianta kastilštiny v Katalánsku skutečně existuje, se Vila i Moreno vyjadřuje následovně: „Jednou věcí je odkrýt fenomény jazykového kontaktu v kastilštině užívané některými společenskými sektory země, a další, velmi odlišnou věcí, je považovat tyto jevy jako základ jistého dialektu sdíleného naprostou většinou uživatelů kastilštiny obývajících naši zemi (*katalánskou zemi*, pozn. autorky).“⁴⁵ V jakém okamžiku se tedy mohou takové jevy stát charakteristickými pro řeč vymezeného územně-společenského celku, aby tato mohla být nazývána dialektem? Je kastilština užívaná v Katalánsku skutečně

⁴⁵Vila i Moreno, Francesc: El català i el castellà a començament del mil·lenni a Catalunya: condicionants i tendències. In Cicle Joan Coromines III / Lluís Payrató i Xavier Vila (dirs.) ; Albert Bastardas ... [et al.]: *Les Llengües a Catalunya*. Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 2004, s. 44: “Una cosa és detectar fenòmens de contacte de llengües en el castellà usat per alguns sectors socials del país, i una altra de molt diferent és considerar aquests fenòmens com el fonament d’una mena de **dialecte** més o menys comú a la gran majoria dels usuaris de castellà residents al nostre país”

tak specifická? Vycházejí její „odchylky“ od standardu z koexistence s katalánštinou a mají její rysy původ v katalánské jazykové struktuře?

V hodnocení různých kastilských variant, potažmo dialektů, neexistuje jednotnost mezi autory gramatik a studií o dialektologii. Někteří vůbec neberou v potaz varianty v bilingvních oblastech a nezvažují kastilštinu jako soubor dialektů a subdialektů.

Tradičně se jako dialekt označuje kastilština leonská, aragonská, případně andaluská, kanárská, asturijská a navarrská. Kastilština bilingvních území se do této klasifikace neřadí, protože se její případné zvláštnosti zdůvodňují spíše absencí jazykových kompetencí typických ne pro veškeré bilingvní obyvatelstvo, nýbrž jen pro kulturně a společensky nižší vrstvy. Seco či Navarro tedy typicky nepokládají kastilštinu bilingvních zón za tak obecně specifickou, aby mohla získat statut dialektu. Tuto determinaci založenou na míře kultivovanosti odmítá Badia i Margarit, který zvláštnosti „hlavního, obecného jazyka“, *lengua general*, odvozuje od jeho územní příslušnosti.

Seib konstatuje, že největším problémem je to, že jak kastilská, tak katalánská monolingvní varianta jsou velmi heterogenní. Je přece velký rozdíl mezi kastilštinou Andalusana, Argentince, obyvatele Vittorie či La Coruňi (monolingvních v kastilštině). Při jejich analýze vycházejme ze standardní normy, která ale pro změnu představuje nevýhodu ve svém velmi abstraktním konceptu. Údaje o jazykové normě, čili záměrnou kodifikaci standardního jazyka, získáme ze slovníků a gramatik. Jedná se o díla předepisující, která jdou koneckonců krok za územ.

Autor dále poznamenává, že neexistuje jasná představa o mluvené kastilštině v katalánských zemích před dekretem Nueva Planta z roku 1716 a že jedinými zdroji pro studium jazyka jsou psané dokumenty, u nichž bychom nikdy neměli opominout, že ne vždy přesně odrážejí jazykovou realitu.

Ve 20. století vznikají první díla systematicky popisující katalánskou variantu kastilštiny: citovaný Badia i Margarit (1955) tak činí poněkud kriticky, když označuje katalánské velární „l“ za kastilštinu „zošklivující“ foném, Moll (1961) popisuje charakteristiky kastilštiny (přesněji řečeno „chyb“, kterých se dopouštějí mluvčí) na Mallorce.

Podle Sinnera⁴⁶ se rozšiřuje názor, že Královská Akademie je „paralyzátozem“ jazykového vývoje, který většinu změn chápe jako „útok na předepsanou normu“. Poprvé jsou

⁴⁶ Cf. Sinner, Carsten (2004), s. 22

interference a jejich příčiny explicitně studovány na univerzitě *Universitat Autònoma de Barcelona* v roce 1973. Zaměřují se především na jejich odstranění a prevenci.

Sinner tvrdí:

El estudio de la variedad del castellano catalán también se desatiende después de 1974, continuándose con el prejuicio de que las particularidades del castellano de Cataluña no son más que un indicio del empobrecimiento o incluso de la degeneración del castellano como consecuencia de la competencia insuficiencia de esta lengua por parte de los hablantes catalanes.

(...)También en otros países de habla hispana se constatan tradiciones de clasificar cualquier interferencia, préstamo, etc. de otra lengua en el castellano como empobrecimiento, degeneración...⁴⁷

I v současnosti se nicméně dialektologické studie zabývají bilingvními variantami kastilštiny jen okrajově.

Nejen Carstena Sinnera zaráží fakt, že RAE považuje kanárskou kastilštinu hodnou vydání vlastní lexikografické studie (*Tesoro Lexicográfico del Español de Canarias*), zatímco katalánskou kastilštinu posuzuje jinak:

El castellano de Cataluña no sólo hasta ahora no ha merecido una recopilación de esta índole, sino que ni en el propio diccionario de la RAE (1992) se consideran todos aquellos catalanismos existentes también en las zonas colindantes con Cataluña (Murcia y Aragón), y si este es el caso, suelen ser clasificados como murcianismos y aragonismos, respectivamente.⁴⁸

Ve zkoumání bilingvních variant je tedy zřejmá velká opatrnost. V poslední době se navíc stále častěji objevuje domněnka, že nejen popsany jazykový kontakt s katalánštinou, ale také vnitřní (strukturální) vývoj způsobuje nové změny a zvláštnosti kastilštiny. Blas Arroyo ve svém studiu shody sloves *haver a hacer* se jménem ukazuje, že katalánština působí u některých jevů jako prvek podporující tendence, které v kastilštině už tak existují .

⁴⁷Sinner, Carsten. Op. cit., s. 25

⁴⁸Ibid., s. 41

2.6 Co má také vliv na podobu zdejší kastilštiny?

Variety kastilštiny je třeba rozlišit podle toho, zda ji její mluvčí na katalánském území mají jako rodný jazyk nebo až jako jazyk „druhý“ v pořadí osvojování (majíce katalánštinu či jiný jazyk jako rodný). Oba dva jazyky za rodné a sobě rovné tak, že žádný z nich nepřevažuje, považuje jen zlomek populace.

Z našeho pohledu by bylo také zajímavé zkoumat vlivy katalánštiny na kastilštinu mluvčích, kteří ani jeden ze jmenovaných jazyků nemají jako rodný: nejprve si však osvojili kastilštinu a teprve později katalánštinu. V případě autorky tohoto textu, která již před lety začala se studiem kastilštiny a teprve nedávno se seznámila s katalánštinou, a ovládá ji tedy na nižší úrovni, dochází často k pozoruhodným jevům interference v kastilštině, a to zejména v oblasti lexika a fonetiky. Vysvětlení se zřejmě ukrývá v tom, že systematické studium katalánštiny u ní proběhlo v poslední době a mohlo tak vytlačit některá doposud ne zcela zažitá schémata v kastilštině. Co do výslovnosti: zatímco katalánština disponuje mnoha hláskami, které v rodném jazyce autorky neexistují a musela se na ně ve studiu zaměřit, fonetika kastilštiny nepředstavuje přílišné těžkosti ani nepůsobí tak výrazně a byla tedy subjektem přijímána ne zcela. Některé prvky lexika zase buď nemají kastilský ekvivalent, nebo se jej na katalánském území, kde autorka pobývala, prostě neužívá. Pokud se navíc jedná o prvek, který ve své kastilštině užívala zřídka, nebo se s ním málokdy setkávala pasivně, je interference usnadněna .

Ohledně „pokatalánštěné kastilštiny“ je ovšem nutno podotknout, že většina nativních mluvčích kastilštiny se narodila na kastilském území nebo přinejmenším tento jazyk převzalo od svých rodičů, imigrantů z kastilských zón. Na podobu zdejší kastilštiny má tedy vliv také geografický původ a z něj plynoucí varianta jejich uživatelů: mezi kastilštinou imigrantů převažuje andaluská a v poslední době latinskoamerická varianta. Pochopitelně, s délkou pobytu dochází k vytrácení znaků typických pro jednotlivé územní varianty.

Vila i Moreno dodává, že média umožňují zdejším mluvčím velmi častý kontakt se standardní i hovorovou kastilštinou. Proto by příliš nepřeceňoval vliv katalánštiny, jejíž typické znaky přecházející do interferencí převezmou monolingvní mluvčí kastilštiny dle jeho názoru, málokdy.

Velmi důležitý je také poznatek, že některé charakteristiky přisuzované bilingvní variantě se mohou vyskytovat rovněž ve variantách monolingvních. Vždyť *seseo* se nevyskytuje jen na severu Iberského poloostrova, ale najdeme jej i v jiných poloostrovních (Andalusie) i amerických variantách kastilštiny. Fakt, že katalánští mluvčí (někteří) inklinují

k takovéto výslovnosti, ovšem může mít velmi pravděpodobně původ v struktuře jim vlastního katalánského fonetického systému (viz níže).

Zajímavý postřeh přináší Mauricio Bach⁴⁹ ve svém článku-reflexi o II. kongresu španělského jazyka konaného v roce 2001 ve Valladolidu. Katalánští autoři píšící kastilsky používají až na nepoččetné výjimky ryze standardní jazyk prostý lidových výrazů, jak je známe z děl Cely nebo Valle-Inclána. Rovněž se jen zřídka pokoušejí obohatit svoji psanou kastilštinu katalánskými výrazovými prostředky a jejich literární jazyk tak působí poněkud uměle, třebaže poeticky. Také Badia i Margarit podotýká, že psaná forma kastilštiny obyvatel katalánských oblastí je vysoce korektní ve srovnání s psaným jazykem velké řady monolingvních uživatelů kastilštiny. Příčinu můžeme najít, koneckonců, v chybějící spontaneitě katalánských mluvčích vyjadřujících se kastilsky, nebo v jistém strachu z dopouštění se katalanismů.

Co se týče otázky územních variant katalánštiny, Badia i Margarit se domnívá, že na základě barcelonské varianty je možno odvozovat situaci ve všech katalánských zemích:

„...los resultados de estudio de castellano de Barcelona pueden generalizarse, a grandes rasgos, para la situación del castellano en las demás regiones catalanohablantes y que las variedades del castellano habladas en las diferentes regiones tienen características comunes.“⁵⁰

Mezi jinými autory (např. Colón, 1967) převažuje názor, že je třeba zkoumat zvláštnosti kastilštin každého katalánského regionu zvlášť. Velmi specifický katalánský dialekt představuje varianta území *Comunitat Valenciana*, tzv. *valencià*. Tvoří v podstatě mezistupeň mezi kastilštinou a katalánštinou, protože zahrnuje velmi markantní kastilské rysy. Existují tendence považovat tento dialekt za zvláštní jazyk, ovšem vycházejí spíše z politických zájmů.

⁴⁹ Cif. Bach, Mauricio: El castellano catalán. ¿Existe una variedad del castellano en Cataluña?. *La Vanguardia*, 2001-10-21, s. 43–44

⁵⁰ Badia i Margarit, Antoni M[aria] (1979): "Notes sobre el castellà parlat per catalans". Badia i Margarit, Antoni M[aria]: Notes sobre el castellà parlat per catalans". In: Badia i Margarit, Antoni M[aria] (1979a): *Llengua i cultura als Països Catalans*. 6a ed. Barcelona: Edicions 62., 1979, s. 152

3. JEVY JAZYKOVÉHO KONTAKTU

3.1 Bilingvismus- pojem

Bilingvismus může být chápán „jako kompetence jedince ve dvou jazycích“ nebo společenská situace charakteristická „soužitím dvou jazyků“⁵¹.

Pod v podstatě nedávno vzniklým pojmem bilingvismus se v současnosti ukrývá také tri-, tetra-, pluri- a multilingvismus. Boix rozlišuje mezi „individuálním“ a „sociálním bilingvismem“⁵². Katalánsky hovořící společnost je bilingvní, protože téměř všichni její jednotliví členové jsou bilingvní. Může však nastat i takový stav, kdy je společnost bilingvní, protože její jednotliví členové jsou monolingvní v různých jazycích, jako je tomu např. v Belgii nebo ve Švýcarsku.

Kdy můžeme jednotlivce považovat za bilingvního? Boix pro zodpovězení této otázky navrhuje, abychom „přijali vizi bilingvismu, která jej reprezentuje jako kontinuum mezi dvěma póly: mohli bychom si představit jeden pól, na němž by se ocitly osoby se znalostí výhradně jednoho jazyka, načež na druhém pólu bychom umístili osoby, které dokonale ovládají dva jazyky, jako by byli rodilými mluvčími každého z nich.“⁵³ Je však zapotřebí objasnit, že žádný bilingvní jedinec není „sumou unilingvních jedinců“.

Bilingvní mluvčí disponují různými jazykovými dovednostmi, které se logicky nedostávají mluvčím jednoho jediného jazyka; jako příklad uveďme slovní hříčky ve dvou jazycích a nebo naopak neschopnost aplikovat jeden z jazyků na situace, které byly vždy spojovány s druhým jazykem. V nejvyšším stupni bilingvismu, nazývaného *equilingüisme*, má uživatel v podstatě rovnoměrné znalosti a dovednosti v jednom i druhém jazyce na úrovni rodilého mluvčího. Na dalším stupni potom dochází k upřednostňování jednoho z nich, a o něco níže pak mluvčí jeden z jazyků ovládají pouze pasivně (rozumějí, ale neprodukují) a druhý jazyk se tak stává čím dál tím více dominantním. Okamžik, kdy si začínáme osvojovat druhý (cizí) jazyk (potažmo dialekt), dostáváme se do první, nejnižší fáze bilingvismu. Je sporné, zda je vůbec možné, aby existoval skutečný bilingvní jedinec a zda na druhou stranu je na místě považovat za bilingvního každého, kdo má třeba jen minimální schopnosti ve více než jednom kódu. Sinner (2004) do svého studia zahrnuje jen ty bilingvní mluvčí, kteří dominují oba jazyky stejnou měrou a oba považují za své jazyky rodné. Pro výzkum interference však

⁵¹ Castellanos, Eva et al., Op. cit. kap. 6.2 „...competència individual en dues llengües”(…) “situació social en que conviuen dues llengües”

⁵² Boix, Emili / Vila, F. Xavier (1998), Op. cit. s. 222: “bilingüisme individual”/“bilingüisme social”

⁵³ Ibid., s. 222: “... adoptem una visió del bilingüisme que el representi com un continuum entre dos pols: podríem imaginar un pol en què situarien les persones amb nocions exclusivament d’una única llengua, mentre que a l’altre extrem de pol hi hauria aquelles persones que dominessin perfectament dues llengües com si fossin parlants nadius de cadascuna”

skutečně není zapotřebí vědět, zda mluvčí daný jazyk identifikuje jako mateřský, otcovský či jazyk od chůvy z hlediska zdroje vzoru, nebo první či druhý z pohledu pořadí osvojení; stěžejním se stává, zda daný jazyk představuje vzor či reprodukovanou kopii.

3.2 Bilingvismus Katalánsko

Katalánský monolingvismus již působením různých represivních režimů a z nich plynoucí propagace kastilštiny v podstatě neexistuje. Zohledníme-li však skutečnost, že jedinci na katalánském území většinou preferují pouze jeden jazyk a více se s ním ztotožňují, dojdeme k závěru, že se stávají prakticky monolingvními. Upřesněme: stávají se prakticky monolingvními, ale jen v určitých situacích.

Většinou se bilingvismus očekává od mluvčích minoritního jazyka (katalánštiny). To se také projevuje v bilingvních komunikačních situacích: je-li jeden z účastníků mluvčím kastilštiny, povětšinou se sklouzává ke kastilštině. Podle autorů *Immigració*: v důsledku pak může vznikat již zmíněný konflikt tzv. diglosie, který vyúsťuje buď v jazykovou substituci (tj. prosazení dominantního jazyka, „*llengua dominant*“) nebo naopak v úsilí o zachování dominovaného jazyka (*llengua dominada*) cestou jeho normalizace a prosazení v oficiálním prostředí úřadů, univerzit a politických orgánů.

Vyvstává otázka, zda katalánština bude schopna plnit funkci „*llengua de acollida*“, čili jazyka, který jako první přijme a integruje imigranty, a jakou roli v prosazení katalánštiny v jejich jazykové přípravě sehraje legislativa a administrativa.

Jak praví Boix-Fuster, bilingvizace v Katalánsku „je zatím jasně asymetrická“⁵⁴ Ne všichni obyvatelé jsou schopni hovořit katalánsky a situace psané katalánštiny je zatím poněkud nedostatečná. Autor také popisuje, že ve psaném projevu dochází k interferencím mezi těmito dvěma jazyky v kontaktu. Patrným se tento jev stává hlavně „ve vyšším vzdělávání, kde je užívání obou jazyků nesystematické – např. učebnice může být psána v jiném jazyce, než v jakém je vedena výuka – a nakonec poněkud „promiskuitní“⁵⁵ Mluvená katalánština zaznamenává silnou kastilianizaci, ale opačný vliv je samozřejmě také znatelný. V roce 2000 považuje katalánštinu za svůj „vlastní jazyk“ (*llengua pròpia*) ani ne 30% barcelonského obyvatelstva.

V dnešním propojeném světě není na místě bránit se bilingvismu a obávat se ho jako předstupně jazykové substituce. Samozřejmě, může k ní dojít v rozličných situacích, jako když

⁵⁴ Boix-Fuster, Emili (2004), op.cit. s. 22: „la bilingüització encara és clarament asimètrica”

⁵⁵Ibid., s. 22: „...especialment a secundària i a l’ensenyament superior, on l’ús de les dues llengües és asistemàtic- un llibre de text pot ésser en una llengua i la docència en una altra, per exemple- i a vegades fins i tot „promiscu”“

např. skupina minoritního jazyka žijící v bilingvním prostředí považuje svůj jazyk za podřadný a z toho důvodu jej nepřenáší na své potomky. V každém případě rozhoduje stanovisko, které mluvčí vůči svému jazyku zaujmou. Pokud bilingvismus navíc přijmou i obyvatelé s kastilštinou jako prvním jazykem, pravděpodobnost substituce se opět ztenčí.

3.3 Mikro a makrosociolingvistický pohled na jazykový výběr

Jedna z nejdůležitějších otázek dnešní sociolingvistiky je to, do jaké míry jsou mluvčí jako jedinci schopni samostatného rozhodování a kreativity vůči normám jazykového úzu (výběru jazyka), které řídí jazykové chování příslušné společnosti. První teorie, které se pokoušely potvrdit systematickosti v jazykovém výběru, měly deterministický charakter: podle nich „přijetí jedné či druhé varianty za svou bylo determinováno vnějšími společenskými faktory“.⁵⁶ Pro tyto faktory vznikl pojem *àmbit d'ús*. Určité „prostředí“ tak implikuje užití určité varianty. Proti této teorii v podstatě mechanické alternace se postavili interakcionisté, podle nichž „juxtapozice kódů mohla sloužit pro široký soubor konverzačních funkcí, jako např. citace...“.⁵⁷ Mluvčí mohli využít svých jazykových možností (více kódů) k vlastním individuálním potřebám. Nejedná se tedy nejspíš o odpověď na požadavky určitého prostředí. Je třeba ovšem poznamenat, že praktiky jazykového výběru se ve všech plurilingvních společnostech neshodují. F.X. Vila-Moreno uvádí, že např. užití více kódů v jediné výpovědi typické pro Portoričany v New Yorku bychom stěží nacházeli u obyvatel kanadského Quebecu či u uživatelů katalánštiny. Která teorie tedy dovolí určit normy jazykového výběru?

Citovaný Vila i Moreno studoval alternaci na zřejmě nejčinnějším vzorku katalánsko-kastilské bilingvní společnosti: dětech školou povinných ve školním prostředí. Na základě interakcí mezi nimi došel k závěru, který jsme také již popsali: pro výběr jazyka je nejpodstatnější identifikace příjemce. Kastilština je aplikována, pokud je alespoň jeden z účastníků komunikace kastilským mluvčím a katalánština se dostává do role podřízené (*norma de subordinació del català*). Sinner (2004) poznamenává, že bylo vždy velmi typické, že katalánský mluvčí aplikoval v první komunikaci s cizí osobou kastilštinu – jev, který už vzhledem k vzrůstající prestiži katalánštiny pomalu vymírá. My jsme ale byli svědky toho, že mluvčí galicijštiny, stále pociťující podřadnost svého jazyka, se vždy k cizím lidem, (především k autoritám), obracejí v kastilštině.

⁵⁶ Vila i Moreno, Xavier (1998), Op. cit. s. 18: “l'adopció d'una varietat o altra estava determinada per factors socials exteriors a l'individu”

⁵⁷ Ibid., s. 19: “la juxtaposició de codis podia servir per a un ampli conjunt de funcions conversacionals, tals com la citació...”

Vila i Moreno popisuje spor o míru purismu, v němž se přívrženci tzv. *light* a *heavy* katalánštiny neshodují v tom, do jaké míry by se měla normalizovaná katalánština pokoušet diferencovat od kastilštiny. Příznivci *light* formy považují přítomnost kastilismů v katalánštině za spontánní jev; zapomínají však přitom na období, v nichž tento jev vznikl jako důsledek velmi netolerantní jazykové politiky.

Katalánština se stává (zejména z důvodu vládního imperativu) jazykem číslo jedna ve výuce, neboli jazykem komunikace ve směru učitel-žák a naopak (zde neplatí pozice podřízenosti pro katalánštinu); to však neodráží situaci v prostředí školního dvora, natožpak ulice. Vila i Moreno každopádně nevyklučuje, že motorem výběru může být i potřeba jazykových hříček ani to, že počet kastilských mluvčích, kteří ovládají katalánštinu, obecně vzrůstá. Kastilština se zde totiž pomalu mění v jazyk typický pro ekonomicky méně zajištěné společenské vrstvy imigrantů.

Vysvětleme si některé pojmy, které vystihují některé fenomény, k nimž došlo v komunikaci jedinců studovaného vzorku:

Přepínání kódů (*alternança de codi /cambio de código /code switching*): „fenomén juxtapozice fragmentů řeči náležejících různým jazykům.“⁵⁸ Nedochozí zde k integraci elementů jednoho systému do druhého. Rozlišuje se mezi situačním přepínáním (*cambios situacionales*), které se odvíjejí od složek interakce (její účastníci, téma...) a metaforickým přepínáním (*cambios metafóricos*), užívané pro specifické funkce jako humor nebo ujasnění sdělovaného.

Tento termín užívá Vila strukturalisticky, čili bez toho, aby mu přisuzoval konverzační či sociální význam.

Výpůjčka (*manlleu, préstamo*), je „lexikální jednotka původní v jazyce-dárci, která se s určitou frekvencí vyskytuje v projevu jiného jazyka, zatímco monolexikální alternace je jednotkou stejného původu, která byla zvolena jen výjimečně v jazykovém prostředí jazyka-příjemce.“⁵⁹

⁵⁸ Vila i Moreno, Xavier (1998), Op. cit. s. 27: „fenomen de juxtaposició de fragments de parla pertanyents a llengües diferents“

⁵⁹ Ibid., s. 27: „Una unitat lèxica originària de la llengua donant que apareix amb una certa freqüència en el discurs en una altra llengua, mentre que l'alternança monolèxica és una unitat del mateix origen recollida només de forma excepcional en un entorn lingüístic de llengua receptora“

Výběr (*tria lingüística*): „přijetí prostředku komunikace, který je externě i interně konzistentní, výběr spočívá v nepřetržité alternaci mezi dvěma či více jazykovými variantami.“⁶⁰

Žák je od prvních okamžiků na katalánské škole vystavován působení tohoto jazyka. V úsilí mluvit katalánsky se žáci, jejichž znalost je zatím omezená, často dopouštějí alternace, a to i v rámci jediné věty.

Funkce alternací podle Vila i Moreny⁶¹ jsou následující

1) **Přepínání z důvodu přizpůsobení se příjemci** (*alternança per raó de l'interlocutor*): týká se již zmíněné identifikace příjemce

2) **Druhý hlas** (*segona veu*): užití kastilštiny v katalánsky vedeném projevu, sloužící k oddělení osoby vypravěče od jiné osoby (protagonisty). Nepřekvapuje, že této alternace se s větší přesností a systematičností dopouštějí katalánští a bilingvní uživatelé

3) **Kompetence** (*competència*): mluvčí občas nenacházejí určité koncepty v jazyce, v němž vedou diskurs, a tak sahají k prostředkům druhého jazyka

4) **Jazykové hříčky** (*jocs lingüístics*): znalost více jazyků umožňuje slovní hříčky

Děti většinou ve školní komunikaci mimo vyučování volí jazyk v závislosti na jazyku rodiny: děti z kastilsky hovořících rodin volí kastilštinu ve větší míře, než děti z rodin katalánských katalánštinu (ač tato samozřejmě převažuje); rozdíl mezi užitím obou jazyků se zmenšuje u dětí z rodin bilingvních – stále však volí častěji kastilštinu.

Mauricio Bach ve svém článku cituje profesorku M. Rosa Vila, která potvrzuje, že většina obyvatel katalánských zemí mladších 30 let se interferencí dopouští častěji než generace od 30 let výše. Zdůvodňuje to vzděláváním v obou jazykových systémech.

Rozlišujeme 3 jevy jazykového kontaktu: interferenci, změnu kódu a integraci (*interferencia, cambio de código, integración*)

3.4 Interference vs. Integrace

Integrací rozumějme začlenění prvků jiného jazyka do systému („kódu“ dle Mackeyho) a interferencí pouhé užití těchto prvků v řeči (ve zprávě). Weinreich například nerozlišuje mezi

⁶⁰Ibid., s.27: „La adopció d'un mitjà de comunicació que és consistent tant externament com internament; la tria consisteixi en l'alternança constatnt entre dues o més varietats lingüístiques.“

⁶¹ Ibid., s. 33

interferenci a integraci; hovoří o interferenci v řeči (*parole*) a interferenci v jazyce (*langue*). Interference v řeči se vyskytují čas od času u bilingvních jednotlivců jako jakási „dočasná výpůjčka“ (dle Weinreicha). S narůstající četností užití interference a jejím rozšiřováním mezi stále větší počet (nejprve bilingvních, ale později i monolingvních) mluvčích se postupně začleňuje do systému jazyka; řečeno jinak, integruje se.

Samozřejmě je složité rozlišit, kdy je možno považovat daný prvek za integrovaný a kdy se prozatím jedná o interferenci – ke všem změnám v jazyce dochází velmi postupně. Z toho důvodu Payrató⁶² zpochybňuje, zda je opravdu zapotřebí mezi interferencí a integrací rozlišovat. Myslíme si, že jazykové změny v důsledku představují procesy kontinuální a neohraňované, ovšem určit alespoň částečně jejich začlenění/nezačlenění do systému je realizovatelné.

Se impone cada vez más la convicción de que es necesario diferenciar nítidamente la interferencia de la integración, ya que se han documentado particularidades „catalanas“ en el castellano de personas que no han estado en contacto con el catalán, en niños todavía monolingües, etc. No sólo las personas que tienen el catalán como primera lengua, sino también hablantes nativos del castellano, tanto hijos de familias catalanas castellanohablantes desde hace generaciones como hijos de inmigrantes, indiferentemente del estrato social al que pertenecen, e incluso estudiantes extranjeros emplean elementos característicos del castellano de Cataluña que, por ende, no pueden clasificarse, sin más, como interferencias del catalán.⁶³

Týž autor se pozastavuje nad tím, že ještě dnes se často za interferenci považují případy „ya calificados como catalanismos en en el siglo XIX, en vez de tratarlos como elementos integrados en el castellano de regiones catalanohablantes.“⁶⁴

Pro vymezení integrace Sinner navrhuje zvažovat následující kritéria: asimilaci, frekvenci užití a normativnost. Prvek, který byl asimilován (např. foneticky přizpůsoben jazyku-příjemci), je možno považovat za integrovaný. Autor však upozorňuje, že ne vždy je zapotřebí asimilace k tomu, aby mohl být prvek integrován. Obráceně platí totéž: naprosto asimilované výrazy nemusejí být běžně užívány.

⁶² Cf. Payrató, Lluís: *La interferència lingüística. Comentaris i exemples català-castellà*. Pròleg de Joan Solà. Barcelona: Curial / Abadia de Montserrat, 1985

⁶³ Sinner, Carsten (2008). Op. cit. s. 31

⁶⁴Ibid., s. 13

Vzhledem k tomu, že k integraci není zapotřebí asimilace, lze vyvodit, že ne užívaná forma daného prvku, ale spíše frekvence jeho užití rozhoduje o jeho integraci. Mimoto je třeba, aby samotní uživatelé považovali tento prvek za gramaticky správný.

Častá frekvence užití určitého prvku může samozřejmě vyvolat změnu jazykové normy. Sinner vychází z Coseriovy koncepce jazykové normě: „...la norma de uso puede entenderse como la totalidad de las realizaciones más estables, más tradicionales, escogidas por la práctica y fijadas como normales.“⁶⁵

3.4.1 Normativnost: kritérium pro míru integrace

V posunu od interference k integraci se zvažuje kritérium normativnosti a míra integrace v normě. Pokud se určitý (převzatý) prvek integruje do systému, je jeho sledování mnohem snazší než sledování interferencí v řeči. Sinner (2008) předkládá problémy v určování této míry integrace. Pokud vycházíme ze stanoviska, že integrované je to, co za normální považují monolingvní mluvčí, dostáváme se do komplikací ve společenstvích, v nichž monolingvní uživatelé prakticky neexistují. Závažnější problém pak představuje panující nejednotnost definice samotné normy.

Autor se táže: ¿hablamos de la norma de uso vigente en la zona donde tiene lugar el contacto lingüístico, o nos referimos a la norma monolingüe , que no refleja, generalmente, las realidades lingüísticas de las zonas de contacto lingüístico?“⁶⁶ Definování normy se zakládá buď na sociolingvistickém, nebo pragmatickém, nebo čistě jazykovém východisku. Norma z pohledu Sinnera, opírajícího se o Coseriuu, považuje odchylky od ní za *abnormální*, jelikož tato norma nepředepisuje, jak „se co má říct“, aby pak odchylky považovala za *nesprávné*, nýbrž zachycuje, jak „se co řekne“. Tudíž se odrazovým můstkem stává to, co za normální považuje většina uživatelů, a ne to, co se za správné rozhodne považovat jazyková instituce.

Podle sociolingvistického východiska by normou byly všechny realizace, které jazykový systém umožňuje, ať už uskutečněné nebo uskutečnitelné, a které byly přijaty příslušným jazykovým společenstvím. Zahrnutí „uskutečnitelnosti“ napovídá, že jazyk není statickým mechanismem, takže ani norma by neměla být rigidní. Sinner (70) nerozumí tomu, proč RAE nevysvětluje význam slova „natural“ v kastilštině katalánských oblastí (viz. kapitolu Lexikální interference), zatímco zahrnuje jiný výraz, který je užíván jen v argentinské kastilštině a pro obyvatele Poloostrova zní poněkud „extravagantně“. Proto usuzuje:

⁶⁵Ibid., s. 64

⁶⁶Ibid., s. 65

...el diccionario de la RAE es una obra prescriptiva que únicamente simboliza el acuerdo institucional sobre la mayor parte de los elementos constituyentes de la lengua castellana y responde a la cuestión de corrección en cuanto a la norma prescriptiva. Los elementos no integrados en la normativa no por ello dejan de formar parte, dado el caso, de una norma, posiblemente regional, consagrada por el uso.⁶⁷

Pohlédněme na to, jak normu pojmají díla zabývající se normou dnešní kastilštiny: autoři *Diccionario panhispánico de dudas (XII)* prezentují normu jako něco, co:

no es algo decidido o arbitrariamente impuesto desde arriba: lo que las Academias hacen es registrar el consenso de la comunidad de los hispanohablantes y declarar norma, en el sentido de regla, lo que estos han convertido en hábito de corrección, siguiendo los modelos de la escritura o del habla considerados cultos.⁶⁸

Nevylučují tedy, že kromě upřesňování stanovené normy je třeba zabývat se také „normou v realizaci“, protože výrazové prostředky, které byly zavrhovány ve středověku, mohou být dnes přijaty za své uživateli spisovného jazyka (*lengua culta*) a vzápětí tím pádem také normou.

Důležitost normy a kodifikace vidíme především v její snaze sjednocovat jazyk za účelem usnadnění komunikace. Bez normy by se komunikace mohla velmi zkomplikovat, až znemožnit. Východiskem pro normu současné kastilštiny je jazyk kultivovaný a to výlučně jazyk psaný (normu autoři odvozují od korpusů RAE vycházejících především z textů):

Por su carácter de lengua supranacional, hablada en más de veinte países, el español constituye, en realidad, un conjunto de normas diversas, que comparten, no obstante, una amplia base común: la que se manifiesta en la expresión culta de nivel formal, extraordinariamente homogénea en todo el ámbito hispánico, con variaciones mínimas entre las diferentes zonas, casi siempre de tipo fónico o léxico. Es por ello la expresión culta formal constituye el español estándar...⁶⁹

Jako jazyk, kterým se hovoří ve více než dvaceti zemích světa, je kastilština souborem odpovídajícího množství norem. Tyto normy ale mají společné jádro, a to formální, spisovný a

⁶⁷ Diccionario panhispánico de dudas, Madrid. Real Academia Española : Asociación de Academias de la lengua española: [Santillana], 2005, s. XII

⁶⁸ Ibid., s. XII

⁶⁹ Ibid., s. XIV

knižní jazyk, který je v celém hispánském světě v podstatě jednotný a kterým je tedy reprezentována standardní kastilština.

Manuel Seco ve svém *Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española* ovšem považuje jazyk za dorozumívací prostředek v rámci jednoho národa a je podle něj zapotřebí, aby se mluvčí snažil o „perfektnost“ své řeči, které dosáhne pouze maximálním přiblížením se způsobům mluvy svých spoluobčanů. Zde potom podle Seca přichází na řadu gramatik, který by nám měl povědět, které např. regionalismy bychom měli z našeho úzu vyřadit, abychom se tak lépe přizpůsobili tomu všeobecnému.

V každém případě se autoři těchto dvou textů o problematických bodech kastilštiny shodují v tom, že chtějí pouze doporučovat a radit ohledně užití sporných jevů, ne přikazovat.⁷⁰ V přejímání cizích výrazů (*extranjerismos*) a neologismů gramatici určují, zda je to vlastně nutné, protože v jazyce už mohou pro popsání určité reality existovat prostředky, a v případě, že je to nutné, dohlízejí na to, aby nový výraz do jazyka vstoupil s respektem k jeho charakteru.

Autoři *Diccionario Panhispánico* si zakládají, podle svých slov, na zohledňování regionálních variant kastilštiny.

Ve slovníku je užito zkratk pro označení původu různých cizích výrazů (např. *anglicismo, galicismo, euskerismo*) nebo regionálních variant (např. *americanismo, bolivismo*). Zkratku pro katalánskou variantu kastilštiny či pro slova přejatá z katalánštiny jsme v žádném z konzultovaných slovníků nenalezli. *Nueva gramática de la lengua española* vydaná loni ještě více usiluje o zahrnutí co největšího množství variant, ovšem s popisem katalánské varianty kastilštiny jsme se neseťkali.

3.4.2 Toponyma

Seco do desátého vydání svého slovníku doplnil toponyma, která by podle něj mohla způsobovat pochyby u hispánských uživatelů vzhledem k tomu, že vedle tradičních toponym obecné kastilštiny se stále více (v kastilštině) vyskytují názvy v jazycích příslušných autonomních oblastí. Zastává se užití kastilského překladu (toponym), a zdůvodňuje:

„Parece lógico que, si una ciudad, comarca o país con nombre propio en su lengua autonómica, tiene en otra lengua (la común de todos los españoles) históricamente añadido otro nombre, los hablantes de esta última, cuando en ella se expresan, no tengan por qué renunciar a ese nombre tradicional.“⁷¹

⁷⁰ Máme na mysli návrhy typu: “esta es la forma mayoritaria y preferible, aunque también se usa...”

⁷¹ Seco, Manuel :*Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española*, Pozuelo de Alarcón : Espasa-Calpe, 2005, Úvodní poznámka k 10. vydání

Ve slovníku tedy hesla *Girona* a *Lleida* odkazují přímo ke kastilským ekvivalentům *Gerona* a *Lérida*, jichž by se v psaném a mluveném projevu v kastilském jazyce mělo dle autora užívat výhradně.

Jak už jsme však několikrát zdůraznili, běh času se v jazyce odráží a ten tak nezůstává prost změn a jako systém se přizpůsobuje svým uživatelům. Autoři *Diccionario panhispánico* vymezují několik skupin toponym, mj. těch, která disponují kastilským překladem (v současnosti se preferuje užití Nueva York, ne New York); ale i těch, která tento ekvivalent svého času vlastnila, ale v současnosti jej neužívá (dřívější Maastricht nahradilo toponymum v původním jazyce, Maastricht). Takže ve výsledku je to zřejmě jen čas, který úzu (a následně normě) umožní vytěsnit tu či onu formu.

3. 5 Vymezení pojmu interference

Blas Arroyo⁷² zmiňuje pro tento jev také pojmy *transferencia* a *marca transcódica*. Ač pojem interference s sebou nese nádech „chyby“, v této práci jej preferujeme, poněvadž zmíněné termíny přinášejí komplikace závažnější.

Pojem interference není mezi všemi lingvisty definován stejně a my, podobně jako většina vážených autorů zabývajících se tímto jevem, přijmeme definici Uriela Weinreicha zanesené v katalánském překladu jeho práce *Languages in contact* „Takové případy odchýlení se od norem jakéhokoli ze dvou jazyků, k nimž dochází v mluvě bilingvních jedinců jako důsledek jejich důvěrnosti s více než jedním jazykem, tzn., jako důsledek jazykového kontaktu, se nazývají interference.“⁷³

Za bilingvní jedince považujeme v kontextu této definice i ty, kteří si druhý, cizí jazyk teprve osvojují. Zdrojem interference se pak stává samozřejmě jazyk dominantní, zatímco „osvojovaný, cizí, druhý“ jazyk je jejich příjemcem.

Jedná se vlastně o představení cizích prvků do nejstrukturovanějších úrovní fonologického, morfologického, syntaktického a lexikálního systému jazyka-příjemce a vyplývá v jejich částečnou reorganizaci. V méně strukturovaných úrovních se jedná spíše o výpůjčky (*manlleu*, *préstamo*).

⁷² Cif. Blas Arroyo, José Luis: El español actual en las comunidades del ámbito lingüístico catalán. In: Rafael Cano Aguilar (coord.): *Historia de la lengua española*. Barcelona: Ariel, 2004, s. 1065-1086

⁷³ Weinreich, Uriel, Op. cit., s. 29: „Aquells casos de desviació de les normes de qualesvol de les dues llengües que ocorren en la parla dels bilingües com a resultat de la seua familiaritat amb més d'una llengua, és a dir, com a resultat del conatcte lingüístic, seran denominats fenòmens d'interferència.“

V některých případech se v mluvě bilingvních objevují formy, které oba jazyky sdílejí, ale které v užití převažují nad jinými formami jen u bilingvních mluvčích. Pokud tedy např. bilingvní mluvčí aplikuje formu jednoduchého futura častěji než uživatel monolingvní, (který volí navíc mezi prezentem a vazbou *ir a* + infinitiv k vyjádření futura), katalánština zde není vyloženě jazykem-dárce, ale spíše jakýmsi stimulantem, který toto užití podporuje. Čím více je tedy mluvčí v kontaktu s katalánštinou, tím větší je pravděpodobnost, že se takovéto volby bude dopouštět s větší frekvencí.

Weinreich částečně popírá deskriptivní, ze strukturalismu vycházející definici. Podle strukturalismu „každý prvek v určitém jazyce je charakterizován opozicí vůči všem ostatním prvkům tohoto jazyka, z čehož vyplývá, že se nemůže shodovat s prvkem v jiném jazyce.“⁷⁴ Na praxi, kdy bilingvní mluvčí identifikují prvky jednoho jazyka s druhým, Weinreich dokazuje, že také prvky různých jazyků mohou být srovnatelné. Bilingvní jedinci jeden ze svých jazyků pojmu jako modelový a ve druhém s ním hledají podobnosti ve formě i obsahu.

Toto prý platí i mezi dialekty, takže vlastně žádný jazyk (varianta) není homogenní. Weinreich se tedy ve své studii nezabývá identifikací opozic jazyk-dialekt, příp. varianta dialektu; jazykový kontakt hodlá sledovat v nejširším slova smyslu.

Seib ve své práci konstatuje, že dříve byla interference shledávána chybou, infiltrací a narušením. Tento postoj však vyvrátil fakt, že interference se objevuje podle určitých pravidel. Dnes mnoho autorů považuje interferenci za obohacující prvek. Interference v tomto pojetí je třeba považovat za koncept. Také je zapotřebí zvažovat každou interferenci jednotlivě, aby se dala označit za chybu či naopak příspěvek k obohacení jazyka. Roli při tom sehrává vědomé/nevědomé dopouštění se těchto odchylek.

Skupina INTERALIA⁷⁵ představuje vedle interference, která vždy probíhá nevědomě, alternaci, která představuje záměrné přepínání, *code switching* (jev popsany výše).

⁷⁴ Ibid., s. 8

⁷⁵ Grupo Interalia (2000): Interferencias discursivas de hablantes bilingües catalán-castellano: uso oral y escrito". In: Joan Perera (coord.) (2000): *Les llengües a l'educació secundària / Las lenguas en la educación secundaria*. Actes del XXI Seminari sobre llengües i educació / Actas del XXI Seminario sobre Lenguas y Educación, Sitges (1997). Barcelona: ICE Universitat de Barcelona / Horsori, s. 215

3.6 Příčiny interference

Mezi příčinami interference rozlišujeme faktory extralingvistické a faktory strukturální nebo změny zapříčiněné mezijazykovým kontaktem vedle vnitřních příčin (ať jazykových, tak sociálních) dané jazykové komunity. Někteří lingvisté nazývají tento stav *causación múltiple*.

Zkoumáním lingvistických struktur jazyků v kontaktu sice můžeme odvodit všechny potenciální interference, nicméně ve skutečnosti se samozřejmě, z extralingvistických důvodů, realizují jen některé teoreticky vydedukovatelné. Vedle nich pak vznikají interference, které bychom na základě jazykové struktury nepředvíдали.

3.6.1 Mimojazykové faktory

Mimojazykové (sociální a psychologické) faktory, nebo jinak individuální a sociální faktory (*factores individuales y sociales*) vyplývají z kontaktu abstraktního jazykového systému s reálným světem. Můžeme si pod nimi představit jazykové schopnosti mluvčího, způsob, jakým se jazyk naučil a jeho postoj k jiným jazykům, vymezení témat a určení účastníků komunikace pro zvolení toho či onoho jazyka, dále pak rozložení bilingvního obyvatelstva a jeho socio-kulturní struktura, prestiž určitého jazyka ve skupině, pohled společnosti na interference (jedná se o chybu nebo o obohacující prvek?), tolerance vůči nekorektnímu užití jazyka, vztah bilingvní skupiny a příslušných skupin monolingvních. Weinreich například věnuje velký důraz na psychologii jednotlivce jako potenciálního mluvčího. Čím dál tím více se lingvisté přiklánějí k názoru, že interference nejsou znakem mluvy pouze méně kultivovaných skupin obyvatelstva a nejsou tedy znakem ochuzování „postiženého“ jazyka.

Z řečeného vyplývá, že čistě jazykové disciplíny by měly být ve studiu bilingvismu a jevů s ním spojených korigovány disciplínami nejazykovými. Je třeba zohlednit chování bilingvních jedinců, které se odvíjí od charakteristik společnosti, v níž žijí. Jsou to především mimojazykové faktory, které ovlivňují kvantitu interferencí v jednom či v druhém směru; z pohledu jazykové struktury je totiž možno očekávat interference v obou směrech v podstatě ve stejném množství.

3.6.2 Strukturální/jazykové faktory

Tyto faktory „vyplývají z organizace jazykových forem daného systému“⁷⁶. Naše produkce a porozumění jazyku se odvíjejí od identifikace a analogie mezi tím, co známe

⁷⁶ Weinreich, Uriel, op. cit., s. 42: “resulten de l’organització de formes lingüístiques en un sistema definit.”

(známe normu nám vlastního jazyka) a tím, co v daném momentě vstřebáváme (porozuměním) nebo vypouštíme (produkcí). Pak se také dá rozdělit interference na interferenci porozumění a produkce. Od interference v porozumění se pak odvíjejí interference ve vlastní produkci.

Každý řečový projev jako celek náleží jednomu jazyku, což ovšem nevylučuje zahrnutí elementů dalšího jazyka. Pokud jsou tyto elementy přeneseny v jejich totální (celistvé) a izolované podobě bez přizpůsobení jazykem-příjemcem a se zachováním formy a významu jazyka-dárce, jedná se o jeden z projevů interference, který by se mohl označit jako výpůjčka (podle Weinreicha *manllevats* nebo *transferits*). Častější jsou snad ale interference, které vznikají na základě identifikace a postihují jak výrazovou, tak obsahovou část výpovědi. Ač teoreticky (podle strukturálního východiska o uzavřenosti jazykových systémů) nemůžou být fonémy ani sémantémy dvou různých jazyků porovnatelné, ve skutečnosti se velmi často jednotlivé prvky překrývají a v určitých aspektech, (ne však ve všech - proto dochází k interferencím), shodují. Taková částečná identifikace systémů představuje pro mluvčího usnadnění jeho mobility uvnitř dvou systémů.

Poté vyvstává otázka, do jaké míry se dva systémy v kontaktu mohou sloučit. Jak jsme řekli, uživatel (bilingvní) dvou jazyků je schopen rozlišit, k jakému systému přísluší daná výpověď jako celek. Pokud však vezmeme v potaz, co jsme doposud napsali o interferenci, jednotlivé části této výpovědi je třeba považovat spíše za jakousi fúzi dvou jazyků.

Weinreich se táže, zda „se může bilingvní mluvčí jazyka A stát postupně tak ovlivněný jazykem B, že jej učiní nerozlišitelným?“⁷⁷ Výpověď s lexikem jednoho jazyka, držící se ovšem gramatického schématu druhého jazyka, se přisuzuje právě tomuto druhému. Ve větším měřítku vyvstává otázka, kdy vlastně tyto změny vyústí ve zrod nového jazyka? Kritéria (Weinreichova) pro to, aby určitá varianta získala status jazyka, jsme shrnuli v odstavci 2.2. Obecně bychom mohli říci, že pokud jsou odchylky od původní normy konstantní a kvantitativně převažující v úzu, rodí se nový jazyk.

V extrémní situaci může dojít k tomu, co popisuje Boix: „Pokud se vliv jednoho jazyka na druhý protáhne na dlouhou dobu, existuje možnost, že se ovlivněný jazyk bude progresivně přibližovat jazyku ovlivňujícímu, až se z něj stane jeho kopie, (neboli) jazyk, který se rozvíjí podle taktovky jiného.“⁷⁸

⁷⁷ Ibid., s. 158: „pot un parlant bilingüe de la llengua A arribar gradualment a estar tan influït per la llengua B per a fer-la'n indistingible?“

⁷⁸ Boix-Fuster, Emili (1998), op. cit., s. 228: „Si la influència d'una llengua damunt de l'altra es prolonga al larg de molt temps, hi ha la possibilitat que la llengua influïda vagi acostant-se progressivament cap a l'altra fins arribar a esdevenir-ne una llengua calc, una llengua que es desplega al compàs d'una altra.“

3.6.2.1 Mechanismy přejímání cizích prvků/druhy interference z hlediska mechanismu přejímání

Weinreich rozlišuje dva typy interference: 1) **transference** - ta spočívá v přijetí určitého prvku jako celku, tzn., že je přijat jak význam (significat), tak i jeho forma (significant). Pojem **transference** u mnohých lingvistů nahradil pojem interference. Boix vysvětluje jeho původ: „tento pojem vzešel z psychologie a týká se schopnosti individua projektovat svoji znalost jednoho jazyka do druhého“⁷⁹. Transference může pozitivně ovlivnit osvojování druhého jazyka stejně tak jako nastavit pasti v podobě *falsos amigos*. Příkladem může být katalánské *colgar*, jehož významový ekvivalent v kastilštině je však *enterrar*.

2) **mezijazyková identifikace** - k ní dochází pod vlivem formální podobnosti daných jevů, na jejímž základě dochází k chybné identifikaci významů: kat. *espatlla* (= kast. *hombros*) vs. kast. *espalda* (= kat. *esquena*), kat. *acostar-se* = kast. *acercarse*, kast. *acostarse* = kat. *ajeure* 's)

Einar Haugen v díle *The analysis of linguistic borrowing* hovoří o mechanismu jazykové **půjčky** (*préstamo, manlleu*), která se uskutečňuje cestami importace cizích prvků jazyka-dárce do systému jazyka-příjemce a substituce, neboli **reprodukce** cizích prvků prostředky vlastními jazyku-příjemci. První mechanismus potom vyústí ve **slova přejatá** (*loanwords*) a druhý z nich v **přejaté překlady** (*loan translations*) a různé hybridní tvary (kastilské *sacacorchos* je přeloženo jen částečně do katalánštiny jako *sacatapós*, namísto případného „*llevataps*“).

3.6.2.2 Jaké jazyky a které složky jazyka jsou k interferenci náchylnější?

Zdá se, že čím příbuznější a podobnější jsou si dva jazykové systémy, tím snáze dochází k identifikaci a tudíž také k interferencím. Weinreich je však toho názoru, že interference vznikají tím častěji, čím početnější jsou rozdíly mezi jazykovými systémy. Mechanismy interference však podle něj zůstávají totožné bez ohledu na odlišnosti daných jazykových systémů.

Podle autorů kontrastivní analýzy (Fries a Lado) odlišné jazykové struktury mezi dvěma jazyky znesnadňují učení se druhému, nevlastnímu jazyku a naopak přispívají k tvorbě interferencí. Toto studium a srovnávání jazykových struktur mělo předpovídat možné interference a také těžkosti v osvojování druhého jazyka; ovšem jako strukturalistická disciplína nezohledňovalo interference reálných mluvčích (Boix uvádí jako příklad kastilské

⁷⁹ Ibid., s. 229: “aquesta denominació prové de la psicologia i fa referència a la capacitat de l'individu de projectar el seu coneixement d'una llengua en una altra“

con a *los*, které kastilští mluvčí jen stěží vytěsňují ze své katalánštiny a přitom k tomu neexistuje žádný důvod vycházející ze struktur obou jazyků). Pro svůj základ v psychologii chování byla kontrastivní metoda napadena zastánci generativní a kognitivní metody.

Boix také popisuje teorii analýzy chyb: „Analýza chyb, kterých se při osvojování jazyka L2 (*příjemce*) lidé dopouštějí, potvrzuje, že určité procento odchylek vzniklých v jazyce L2 je možno přisoudit jazyku L1 (*dárce*); jednalo se o *mezijazykové* chyby. Ovšem některé chyby měli všichni, kteří si osvojovali jazyk L2, společné a tím pádem nezávislé na výchozím jazyce.“⁸⁰ Např. časovat *dormir* jako inchoativní sloveso se může přihodit i nativním (monolingvním) mluvčím, jakožto chyba vzniklá uvnitř jazykového systému .

Ovšem přes převahu kognitivistických teorií posledních let vznikla také teorie Dwighta Whitneye, v níž klasifikuje jednotlivé prvky vět od nejvíce až po ty nejméně náchylné k přejímání (*importaci*) z jednoho jazyka do druhého následovně: substantiva-další části vět-pří(před)pony-flexe(ohebné koncovky)-hlásky. Zatímco transfer lexika je poměrně častý a strukturně nekomplikovaný, málokdy v druhých, nemateřských jazycích dokážeme potřit výslovnost hlásek, která je nám vlastní a nahradit ji výslovností druhého jazyka.

3.6.2.3 Přímá a nepřímá metoda v osvojování si jazyka

V okamžiku, kdy mluvčí identifikuje význam (označované, *significat*), čili to, co se označuje určitým *signifikantem* (označující) v jednom jazyce, s významem označovaným v druhém jazyce jiným signifikantem, dojde někdy k jejich sloučení v jeden znak (*signe*). Weinreich rozlišuje oddělený znak (*signe separat*) od složeného znaku (*signe compost*).

Specifická situace nastává u uživatelů, kteří si druhý jazyk teprve osvojují . Ve výuce cizích jazyků se v současnosti dostává do popředí tzv. přímá metoda, která nezohledňuje jiný jazyk než ten, který je předmětem studia. Podle některých psychologických studií je možná přímá asociace mezi ideou a cizím slovem. V extrému se může přihodit, že určitý význam, určitou realitu dokážeme pojmenovat jen slovem jazyka pro nás cizího, a to i tehdy, existuje-li pro ni pojmenování v našem (rodném) jazyce. Již jsme popsali, že někteří bilingvní mluvčí disponují širší slovní zásobou v jednom ze dvou jazyků v závislosti na tematické oblasti, v níž tento jazyk zvykají užívat.

Opačná metoda je nepřímá a její mechanismus popisuje Weinreich takto: „Referenty znaků osvojovaného jazyka nemusejí být věci reálné, nýbrž ekvivalentní znaky již osvojeného

⁸⁰Ibid., s. 235: „L’anàlisi dels errors produïts per aprenents de L2 va confirmar que un percentatge de les desviacions de la llengua diana podien atribuir-se a la L1 dels aprenents; es tractava dels *errors interlingüístics*. Però una part dels errors comesos pels aprenents eren comuns a tots ells i independets de la llengua de partida

jazyka.“⁸¹ Při osvojování si jazyka tímto způsobem jedinec porovnává a ztotožňuje nově poznané jevy tohoto jazyka se svým prvním jazykem; ten se stává referenčním východiskem. Psychologická schopnost asociace představuje jeden ze zdrojů interferencí a zároveň mechanismus, který napomáhá osvojování si cizího jazyka.

⁸¹ Weinreich, Uriel, op. cit. s. 46: “Els referents dels signes en la llengua que s’està aprenent poden no ser, llavors, **coses** reals, sinó signes **equivalents** de la llengua ja coneguda.”

4. KLASIFIKACE INTERFERENCÍ

V této kapitole se pokusíme na konkrétních příkladech analyzovat interference, k nimž dochází na jednotlivých úrovních jazyka.

Proto jsme zhotovili test (viz. *Příloha 2*), jímž chceme zmapovat různé již popsané nebo hypoteticky možné interference, jejich četnost a vliv sociálně-geografických proměnných.

Získali jsme odpovědi od 18ti různých osob, jejichž velmi rozmanité sociálně-geografické profily jsme zaznamenali v *Příloze 1*.

Samotný test obsahuje osobní dotazník a 4 metodicky různé aktivity, jejichž cílem bylo co možná nejskrytěji umožnit dotazovaným, aby se dopustili interferencí.

První cvičení jsme pojali vizuálně – respondenti měli k fotografii různých objektů přiřadit jimi užívané pojmenování. Druhý úkol byl zaměřen na volnější psanou produkci a spočíval v odpovědi na otázky kladené náhodně v kastilštině a v katalánštině. Ve třetím cvičení jsme dotazované požádali, aby přeložili některé úseky v katalánštině do kastilštiny, čímž nám byla poskytnuta nejrozličnější řešení a varianty (a interference). Ve čtvrtém pak měli oklasifikovat přijatelnost jednotlivých úseků z pohledu domnělé jazykové správnosti a z pohledu uživatele.

4.1. Fonická interference

4.1.1 Strukturní pohled na fonickou interferenci

K odhalení mnohých interferenčních jevů nám posloužilo porovnání fonologických systémů obou dvou jazyků. Právě fonologická struktura určitého jazyka může sama o sobě napovědět, jaká bude pravděpodobně podoba interferencí, jichž se jeho mluvčí bude dopouštět ve druhém jazyce.

Jaké jsou tedy strukturální faktory, které usnadňují nebo naopak znemožňují fonickou interferenci?

Jedním z těch, které jí zamezují, jsou tzv. „prázdná políčka“ (terminologie Martinetova, *caselles buides* ve Weinreichovi) v systému jazyka. Do nich se mohou zasadit cizí fonémy bez toho, aby jimi byly ostatní fonémy systému-příjemce jakkoli postíženy. Dalším faktorem je podobnost či odlišnost sekvencí obou jazyků. Podobnost ústí v identifikaci jednoho jazyka s druhým, a tak dochází k interferencím.

Znovu připomeňme, že ač považujeme strukturní hledisko za stěžejní teorii pro koncept jazyka jako *langue*, skutečnost nás nutí v rozboru interferencí zohledňovat i jiné proměnné, kterými je řeč definována ve svém sociálně-politickém prostředí.

Pohlédněme nejprve na to, jak je interference pojímána ze dvou odlišných perspektiv: produkce a percepce. Weinreich popisuje situaci, k níž dochází mezi (monolingvním) posluchačem a mluvčím určitého jazyka, přičemž pro prvního z nich se jedná o jazyk primární (P) a pro druhého jde o jazyk sekundární (S), možná cizí : „Tam, kde bilingvní mluvčí usiluje hovořit např. v jazyce S, realizuje hlásky tohoto ve spojitosti se systémem jazyka P, který je pro něj primárním; monolingvní mluvčí-posluchač jazyka S tedy interpretuje tuto promluvu ovlivněn referencí k systému S jako k primárnímu.“⁸²

Samozřejmě každý typ interference způsobuje různé stupně nedorozumění. U substituce je tento stupeň zanedbatelný, až nulový. Porozumění katalánskému mluvčímu hovořícímu kastilsky totiž není znesnadněno např. soustavnou substitucí kastilského /l/ jeho velární variantou, typickou pro katalánštinu.

4.1.2 Charakteristika fonické interference a její mechanismy

Z mechanismů fonické interference, které si následně představíme, můžeme vycházet také při analýze interferencí na jiných jazykových rovinách.

Weinreich shledává problém fonické interference ve způsobu, „jak mluvčí vnímá a reprodukuje hlásky jednoho jazyka, který bychom mohli nazvat sekundárním, ve funkci dalšího jazyka, který budeme posuzovat jako primární.“⁸³ Bilingvní mluvčí se této interference dopouštějí proto, že identifikují fonémy sekundárního systému (jazyka-příjemce) s fonémy systému primárního (jazyka dárce) a aplikují fonetická pravidla platná v primárním na systém sekundární. Realizace jednotlivých hlásek bilingvního mluvčího náležejí do zvláštní oblasti vymezené dvěma různými fonologickými systémy. Weinreich navrhuje, aby byly interference zkoumány ze dvou úhlů pohledu podle toho, který jazyk je v daném případě považován za primární a stává se tedy jakýmsi vzorem pro interpretaci jazyka sekundárního.

Z pohledu úspornosti je pro bilingvního mluvčího výhodné, aby identifikoval a vzápětí realizoval fonémy dvou jazyků stejným způsobem. Stejně tak jako u ostatních interferencí, také fonická interference začíná výskytem individuálním, ale je schopna se generalizovat a

⁸² Ibid., s. 66: „On bilingüe que pretén parlar la llengua S, per exemple, realitza, a els sons de S per referència al sistema de la llengua P, que per a ell és primari; el parlant d'una llengüa unilingüe de S, aleshores, interpreta aquest discurs distorsionat per referència al sistema S com a primari.“

⁸³ Ibid., s. 53: „en què un parlant percep i reproduïx els sons d'una llengua, que podríem anomenar secundària, en funció d'una altra, la qual qualificaríem de primària.“

integrovat a stát se tak součástí fonologického systému jazyka-příjemce. Předpokladem k tomu je soulad s tendencemi jazykového vývoje daného systému (sekundárního) a také zde musíme zohlednit socio-kulturní pozadí kontaktu obou jazyků.

Payrató charakterizuje fonickou interferenci takto: „Fonickými interferencemi rozumíme modifikace, které se uskutečňují v řeči bilingvních jedinců nebo v určitém kódu, a které lze přisoudit vlivu jiného jazyka nebo varianty.“⁸⁴ Tyto modifikace též autor rozčleňuje do následujících skupin (my uvádíme jen ty jevy, k nimž dochází mezi námi analyzovanými jazyky):

1) *subestimació d'una distinció* (defonologizace podle Jakobsona), *subdiferenciació dels fonemes* u Weinreicha

Nastává, když mluvčí jazyka-příjemce přestanou realizovat některé jeho opozice tak, jak jim „napovídá“ jazyk-dárce. Weinreich: „dochází k ní (k subdiferenciaci), jestliže se dvě hlásky v sekundárním systému, jehož ekvivalenty se v primárním systému nerozlišují, začnou zaměňovat.“⁸⁵

Např. kastilská nepřízvučná /e/ nebo /a/ se začnou realizovat jako neutrální vokál /ə/ (analogicky pak nepřízvučná /o/ či /u/ se realizují jako /u/) vlivem katalánštiny, v níž se takovým způsobem v některých územních variantách hlásky také neutralizují.

2) *sobreestimació d'una distinció* (Jakobsonova fonologizace), *hiperdiferenciació* ve Weinreichově terminologii.

Zde po vzoru jazyka-dárce dochází k realizaci opozic, které v systému jazyka-příjemce původně neexistovaly. Weinreich: „(hyperdiferenciace) implikuje prosazení fonologických protikladů primárního systému na hláskách systému sekundárního tam, kde protikladů není třeba.“⁸⁶

Kastilština katalánských mluvčích začne potom např. rozlišovat /e/ do dvou realizací: /e/ a /ɛ/, stejně tak /o/ se začne realizovat jako /o/ a /ɔ/.

3) *reinterpretació* (reinterpretace) je asi nejvíce komplikovaným druhem interference. Vysvětlíme ji na poli gramatickém, protože ve fonologii mezi námi studovanými systémy nedisponujeme příklady.

⁸⁴ Payrató, Lluís, op. cit. s. 82: “Entenem com a interferències fòniques les modificacions que tenen lloc en la parla dels bilingües o en un codi determinant i que són atribuïbles a la influència d'una altra llengua o varietat.”

⁸⁵ Weinreich, Uriel, op. cit. s. 54: “ocorre quan dos sons del sistema secundari, els equivalents dels quals no es distingeixen en el sistema primari, es confonen.”

⁸⁶ Ibid., s. 54: „hiperdiferenciació implica la imposició de distincions fonològiques del sistema primari sobre els sons del sistema secundari, on no són necessàries.“

4) *substitució* (substituce): standardní varianta se nahradí jinou. Weinreich: „(substituce) se aplikuje na fonémy, které se definují identicky v obou jazycích, ovšem jejichž běžná výslovnost se liší“⁸⁷

Vlivem katalánštiny se v kastilské výslovnosti nahradí v ní běžné /l/ velární variantou typickou pro katalánštinu, /ɫ/. Tento jev můžeme sledovat zejména u starších katalánských mluvčích; u mladší generace už není tak výrazný. Dnes se s ním setkáme místně spíše např. v Gironě, nežli v Barceloně. Důvodem k tomu, proč se vytrácí, může být stále intenzivnější kontakt s kastilštinou. Protože je také tato výslovnost prvkem, který odlišuje katalánské uživatele od ostatních mluvčích kastilštiny, čehož si jsou v současné době obě strany plně vědomy, může být tato výslovnost mluvčími volena či naopak neutralizována se záměrem podtrhnout či potřít jejich příslušnost do „katalánské“ skupiny.

5) *importació* (import): jedná se o transfer pro jazyk-příjemce cizích elementů a struktur z jazyka-dárce. Příkladem budiž „převzetí“ katalánského labiodentálního /v/ některých dialektů do kastilštiny, která, jak známo, tuto výslovnost nezahrnuje (tak tomu ovšem nebylo vždy – stará kastilština také rozlišovala mezi labiodentálou a bilabiálou) Dále pak může jako příklad importu posloužit nepůvodní přítomnost /X/ v katalánštině, fenomén který popisujeme níže.

6) *pèrdua* (ztráta): v jazyce-příjemci se ztrácejí prvky, jejichž ekvivalenty jazyk-dárce nedisponuje. Blas Arroyo (2004) uvádí také opačný proces, tzv. *mantenimiento*. Příkladem je např. udržování výslovnosti /d/ v intervokálních pozicích, která se v monolingvních oblastech kastilštiny ve výslovnosti oslabuje (v extrémním případě se zcela eliminuje, př. *soldado*→/*soldao*/). Podobně se také udržují skupiny konsonantů: př. /eksáкто/ místo obecného /egsáyto/ či /esáto/.

⁸⁷ Ibid., s. 55: „s’aplica als fonemes que es defineixen idènticament en les dues llengües, la pronunciació normal dels quals, però, difereix.“

4.1.3 Porovnání vokálních systémů

Katalánský systém:

i u
e o
ε ɔ
a

Kastilský systém:

i u
e o
a

Proti třem stupňům kastilské otevřenosti stojí čtyři stupně katalánské. To způsobuje samozřejmě interferenci v podobě zmnoženého timbru v kastilštině a fůze některých hlásek v katalánské výslovnosti.

Otevřenost/zavřenost vokálů má v katalánštině distinktivní platnost (*déu* „bůh“ vs. *deu* „deset, dlužím“). To se odráží v kastilštině Katalánců, o nichž se tvrdí, že „abren desmesuradamente las vocales“⁸⁸. Můžeme si tohoto jevu povšimnout i v kastilismech v katalánštině: *no hi ha puesto* (místo katalánského *no hi ha lloc*) s „katalánskou“ výslovností [pwestu].

Zmiňme také jev popsany níže v úseku „subestimació“, a to neutralizaci *a* a *e* na [ə], která je typická pro katalánštinu, ale také kastilštinu mluvenou Katalánci.

4.1.4 Fonické interference na syntagmatické úrovni

Interference na této komplexnější úrovni se odvíjejí od pozice jednotlivých fonémů zasazených do segmentů. Uvedme konkrétní případy, k nimž v kontaktu našich jazyků dochází:

- Asimilace znělosti: v intervokálníce pozici se neznělé kastilské sibilanty sonorizují (tento jev se označuje jako „laison“): *los hombros* [lozombros], *deshacer*[dezaθer]. Tento jev dává vzniknout hříčkám typu: *Tienes un ojo marrón y otro a su lado* [azulado].

- Aplikace pozičních variant kastilských spojek *y* (*e*) a *o* (*u*) v katalánštině. My jsme se naopak v mluvené kastilštině setkávali s opomíjením těchto variant. V našem testu se například vyskytlo spojení „*catalán y inglés*“, což dokazuje, že také v podobě psané dochází k tomuto typu interference.

- Afrikace: z mallorské varianty vycházející výslovnost /ts/ místo /s/ , pokud je „s“ následováno jinou sibilantou: *los sastres* [lotsastrəs], Radatz (2008; 118) uvádí ¿*Tienes sed?* [tjenətsɛt]

⁸⁸ Badia i Margarit, Antoni M (1981), op. cit. s. 25: „abren desmesuradamente las vocales“

• Další baleárskou specialitou jsou různé asimilace směrem k artikulaci [s], které následuje po plozivní hlásce: *exagerado* → [etsaxerado], *obseder* → [odseder]; dále jsou zde časté regresivní asimilace: výslovnost *acto* a *apto* splývá v [átto]

• Desonorizace sonorních souhlásek ve finální pozici. Protože katalánština nezná v této pozici znělé obstruenty, což je znatelné v párech *amic/amiga* nebo *llop/lloba*, dochází v kastilštině Katalánců k takto poznamenané výslovnosti: *Madrid* [maðrít], *curiosidad* [kurijsiðát], *David* [davít]

• Možnost distribuce fonémů hraje důležitou úlohu v přejímání cizích slov: vzpomeňme různé možnosti v kastilských i katalánských výrazech jako *films, clubs, fans*... V přijetí cizích slov se také odráží různá diftongizace mezi slabými vokály: kast. *interviú* proti kat. *interviu*.

• V zájmu jazykové úspornosti bilingvní mluvčí identifikuje mezi sebou fonémy obou jazyků. Někdy je takováto identifikace na místě (např. rozlišení mezi jednokmitovou a vícekmitovou výslovností *r*, které je v námi analyzovaných jazycích shodné), jindy ovšem nefunguje (v implozivní pozici katalánština rozlišuje /ʎ/ od /l/, zatímco kastilština má pouze /l/: kastilský mluvčí má proto problémy s výslovností /ʎ/ ve slovech *Martorell, Maragall, Urgell* atd.

• Z pozice hlásek také vyplývá sonorizace kastilských frikativ, pokud se nacházejí mezi vokály, nebo opačný proces asimilace sonorizace neznělých katalánských frikativ v mluvě Kastilců.

4.1.5 Fonická interference suprasegmentální

Na suprasegmentální úrovni zmiňme fonickou interferenci v přízvuku a intonaci. Interference v přízvuku spočívá v tom, že v jazyce-příjemci dochází k přenosu přízvuku na nepřízvučnou slabiku, která by byla přízvučná v jazyce-dárci. Zatímco katalánština disponuje binárním systémem přízvučnosti; (kromě hlavního přízvuku je na každé druhé slabice také přízvuk sekundární a v mluvě pak dochází ke změnám v timbru); kastilština s jediným hlavním přízvukem je monotónnější. Tak se v katalánštině můžeme setkat s interferencí ve výslovnosti [fútbol] (katalánsky *futbol* s přízvukem na poslední slabice) a v kastilštině zase s přízvučností diftongu u slovesné formy *cambia* [kambia] nebo nahrazení klasické přízvučnosti ve slabice /jú/: [biuða]; dále pak jsou známy případy *peró, sinó* (identifikace s katalánským *però, sinò*). Z interferenční výslovnosti vyplývajícím (interferenčním) označením přízvuku se zabýváme v následujícím oddílu.

Intonace: Payrató se domnívá, že každý bilingvní mluvčí používá jeden jediný systém intonace, a že interference vzniká přímou transferencí nebo substitucí intonace sekundárního systému intonací primárního systému.

4.1.6 Grafická a fonická interference

Grafická interference nenáleží do lingvistické interference, někdy však může být odrazem interference fonické a co víc, grafické faktory na ni mohou mít velký vliv, a to zejména ve fázi osvojování si jazyka. Mezi našimi dvěma jazyky k ní dochází hlavně u písmen (grafémů) *z* a *j*, a to proto, že mluvčí identifikují hlásku s písmenem. Není tedy divu, že uživatelé katalánštiny jsou schopni pod vlivem katalánského *estranger* a *girafa* napsat „*extrangero*“ a „*girafa*“. Vyhledavač *Gogole.es* na dotaz „*extrangero*“ našel 183000 výsledků, mezi nimi např. nabídku na webové stránce zabývající se vzdělávacími programy: „*Curso de alemán en el extrangero*“⁸⁹ Přisuzovat všechny tyto výsledky katalánským uživatelům by ale bylo scestné; problémy s rozlišováním těchto dvou grafémů, které v kastilštině náleží stejně znějícím hláskám, mají všichni monolingvní i plurilingvní mluvčí.

Jak podotýká Weinreich: „Jelikož mohou být slova přenesena také v psané formě jazyka, občas začíná fonetická integrace psanou formou daného slova.“⁹⁰ Je třeba každopádně rozlišit mezi případem, kde převládá faktor grafický a interferencí, která pochází přímo z konfliktu mezi dvěma fonologickými systémy.

Zabývejme se nyní několika jevy, které jsme zaznamenali v psaném projevu našich dotazovaných: Naši respondenti se v dotazníku dopouštěli některých odchylek od normativní kastilské ortografie. Většinu těchto chyb sdílelo vždy větší množství dotazovaných.

• Označení přízvuku

Nejčastěji jsme se setkávali s absencemi přízvuků. 6 dotazovaných nenapsalo přízvuk v tázacím zájmeně *quién* ve větě: *¿Quién ganó la Copa del Rey...?*, 2 neoznačili graficky přízvuk nad *o* ve třetí osobě jednotného čísla jednoduchého minulého času slovesa *ganar* v téže větě. Domníváme se, že v těchto případech se jen stěží jedná o interferenci, a to z těchto důvodů: 1) respondenti 1 a 5, v jejichž profilu dominuje kastilština, se v této větě dopustili nepřívukování jednoho nebo druhého výrazu. 2) v indikativu minulého času se ve stejné osobě časuje katalánský ekvivalent *ganó* jako „*guanyà*“ (od infinitivu *guanyar*). Příslušné tázací zájmeno *qui* se sice graficky nepřívukuje, ale zájmenu *qué* v příslušných

⁸⁹ <http://www.educaweb.com/curso/curso-aleman-extrangero-cordoba-presencial-119791/>

⁹⁰ Weinreich, Uriel, op. cit. s. 81: “Com que les paraules també es poden manllevar de la forma escrita d’una llengua, de vegades la integració fonètica comença amb la forma escrita d’una paraula.”

případech odpovídá katalánské *què*, které, jak vidno, nese grafický přízvuk. Ze jmenovaných důvodů tedy nepovažujeme katalánštinu za (jediného) původce zmíněných odchylek. Řešení pod jejím vlivem se však nabízelo v okamžiku, kdy dotazovaní překládali výraz označený tučně ve větě: *Han posat més policies **perquè** hi hagi menys atracaments*. Dva dotazovaní do řešení napsali *para qué*.

Analogická je situace *hi havia* přeloženého dvěma osobami jako „*havia*“ nebo jako „*havia*“. Stejně tak ovšem pouze dva dotazovaní neoznačili přízvuk ve slově *aprobaràs*, jehož katalánský ekvivalent se zapisuje *aprovaràs*, tudíž je opět nemístné shledávat původ tohoto jevu v katalánštině. Ve čtyřech případech (v žádném z nich se nejednalo o profilově kastilské mluvčí) nedošlo k označení přízvuku ve výrazu *médico*, původ čehož hledat v kat. *metge* může být opět zavádějící. Do testu jsme také záměrně zanesli vlastní zkoušku na vysledování tendencí v označování grafického přízvuku v námi zkoumané skupině. Možná k tomu přispělo i grafické zvýraznění překládaného pojmu, díky čemuž svoje překlady dotazovaní více kontrolovali, ale katalánský výraz *futbol* s přízvukem na poslední slabice do kastilštiny přeložili a zapsali 3 dotazovaní ve formě shodné s katalánskou, čili s neoznačeným přízvukem, který kastilské slovo nese na předposlední slabice od konce. Vliv katalánštiny je jedním z mnoha možných činitelů a vzhledem k tomu, v jaké četnosti dochází k nenormativnímu označování přízvuku u kastilských monolingvních uživatelů, neměli bychom katalánštinu označovat za jeho jediného původce.

- Typ haver/haber

Ve zmíněném případě „*havia*“ jsme mohli sledovat stejný jev, jehož se respondenti dopustili v překladu katalánského *avorreixo* a *aprovaràs* jako „*avorrezco*“ a „*aprovaràs*“. Vlivem splynutí výslovnosti psaného *b* a *v* ve znělou bilabiální, v tomto případě frikativu orální, dochází v kastilštině k pochopitelné záměně v pravopise. Tento jev se stává jednou z největších výzev v osvojování si španělské ortografie; katalánským mluvčím pak jejich jazyk, který preferuje v podobných pozicích psaní (ale také labiodentální výslovnost) *v*, přinejmenším nenapomáhá, ne-li přímo ztěžuje řešení těchto sporných případů v kastilštině.

- Grafické interference vycházející z odlišnosti vokálního systému

S interferencemi vycházejícími z rozdílnosti fonologických systémů typu „*por la tarda*“ jsme se v písemné produkci naší skupiny nesetkali, ale v mluvené podobě se nejedná o nic neobvyklého. Nepřízvukné *e* ve slově *tarde* příslušníci východní větve katalánštiny vyslovují jako [ə], čili stejně jako psané *a* v katalánském *tarda*. Katalánský vokální systém

by tedy teoreticky mohl být zdrojem interferencí v psané kastilštině. Radatz⁹¹ uvádí příklady interferencí v ortografii na webových stránkách mallorského kreslíře jménem Pau, který záměrně používá kastilštinu s prvky mallorské katalánštiny, tzv. *castellorquín*. Namísto *era el* píše „*erel*“, což je hybrid vzniklý právě kvůli popsanému sklonu katalánštiny k neutralizaci nepřízvučných *e* a *a* v jediný neutrální vokál /ə/.

- Adónde/a dónde

Jaume Climent de Benito⁹², zkoumal studenty středních škol dvou různých studijních programů, lišících se podle proporce výuky předmětů v kastilštině nebo ve *valenciano*. Došel k závěru, že studenti programu s převahou předmětů ve *valenciano* většinou volí možnosti v kastilštině, které jsou od *valenciano* co nejvíce odlišné. Proto např. v testu, kde museli vybrat mezi *adónde* / „*a dónde*“, volili normativní formu častěji než jejich spolužáci z programu s výukou většiny předmětů v kastilštině. Důvod, proč by Valencijci volili oddělení předložky od příslovce, je třeba hledat v katalánštině mluvené ve Valencii. Tamní forma dané věty by zněla „*a on vas?*“, zatímco v katalánštině jiných území se předložka neaplikuje (vidíme zde příklad podobnosti *valenciano* s kastilštinou. Naši 4 dotazovaní z *Comunitat Valenciana* zhodnotili správnost „¿A dónde vas?“ v poměru 8:4, přičemž starším uživatelům připadala věta zcela v pořádku. Na druhou stranu ovšem fakt, že dva dotazovaní s kastilským profilem větu také považovali za zcela správnou, nás opět navádí k opatrnosti v přisuzování tohoto fenoménu vlivu katalánštiny.

4.1.7 Adaptace /θ/ a /X/ v katalánštině

Payrató se pozastavuje nad hláskami /θ/ a /X/. Zatímco první z nich se v kastilštině katalánských uživatelů nejprve nevyskytoval, druhý byl zcela běžný již na samém počátku vzájemného ovlivňování obou jazyků. „Hlásk */X/* se adaptovala v první etapě katalánštiny: zejména v typech s */k/* (*maco*→*majo*), ale také v logických odlišnostech podle dialektů */ʃ/*, */ʒ/* nebo */dʒ/* (*navaixa*→*navaja*; *trajo*→*tratjo*). Některé výrazy pokračují v tomto procesu,

⁹¹ Cif. Radatz, Hans-Ingo: Castellorquín: el castellano hablado por los mallorquies; In: Sinner, Carsten / Wesch, Andreas (eds.): *El castellano en las tierras de habla catalana*. Frankfurt am Main / Madrid: Vervuert / Iberoamericana (Lingüística Iberoamericana, 32). (ISBN 9788787893486), 2008, s. 113-133

⁹² Cif. Climent de Benito, Jaume: Posibles interferencias del catalán en el español de los estudiantes de Secundaria de la provincia de Alicante: comentarios a unos ejercicios, In: *Ibid*, s. 65-85

ale v současnosti už hláska /X/ nebývá adaptována.⁹³ Hláska /θ/ v tomto procesu adaptace ovšem pokračuje. Jedna teorie, která se pro takové chování hlásek nabízí, je ta, že mezi /X/ a /k/ je rozdíl pouze ve způsobu artikulace, zatímco na výslovnosti /θ/ a /s/ se podílejí jiné orgány: liší se tedy místem artikulace. Ovšem aktuálnější vysvětlení pro přijetí /X/, ale odmítání /θ/ je snaha o symetrii každého ze systémů a zaplnění zmíněných „prázdných políček“. A protože má katalánština určité nezaplňené mezery ve skupině velár (z pohledu kastilštiny, která těmito frikativami disponuje), může se stát, že dojde k jejich zaplnění působením kastilského fonologického systému, což platí u /X/, ale ne v případě zmíněné neznělé interdentalní frikativy.

Další důvod pro nezačlenění /θ/ do systému katalánských mluvčích je její vymizení v mnohých kastilských realizacích, čímž máme na mysli „seseo“ v Americe a Andalusii. Naopak tedy dochází k fúzi /s/ a /θ/ v systému kastilštiny.

Payrató se dále táže, jaké podmínky musí /X/ splnit, aby mohlo být považováno za jednotku katalánského systému a o jakou jednotku by se vlastně jednalo. Odpověď nabízejí minimální páry v nichž má /X/ distinktivní platnost. Neměly by se tedy zohlednit také (nejen) katalánské hlásky /ʃ/,/ʒ/ nebo /dʒ/ v kastilštině? Ve slovech přejatých z angličtiny se tyto hlásky v kastilštině používají (*manager, shock...*) a existují minimální páry mezi /X/ a /j/ a /ʒ/ (*joquei/hoquei, jac/yack, jazz/yaz*). Možná však není zcela přijatelné, s ohledem na četnost možných adaptací, stanovovat minimální páry u slov přejatých (např. výrazy se /ʒ/ mohou v kastilštině přejít do /j/, /X/ a nebo /tʃ/ (*enchegar* z kat. *engegar, rachola* z kat. *rajola*))

„Tato široká škála možností může koneckonců umožnit adopci cizí hlásky bez důsledků pro (adoptující) systém.“⁹⁴ O začlenění určitého prvku do systému rozhoduje mj. jeho přítomnost/nepřítomnost v řeči monolingvních mluvčích, což se v katalánštině nedá určit, protože, jak jsem již řekli v předchozích kapitolách, v dnešní době už takoví mluvčí neexistují. Dalším faktorem k určení adaptace je to, že /X/ nepostihlo žádný původní, čistě katalánský výraz; vyskytuje se pouze ve slovech přejatých, což platí naopak pro /ʃ/ a /ʒ/ v systému standardní kastilštiny.

Můžeme se tedy logicky ptát, co představuje /X/ ve vztahu k tomuto systému, nebo /ʃ/ a /ʒ/ ve vztahu k systému kastilskému (jevy tohoto druhu jsou přítomny ve všech jazycích). Existuje

⁹³ Payrató, Lluís, op. cit. s. 99: “El so /X/ s’adaptava en una primera etapa en català: predominantment en /k/ (maco), però també, i amb lògiques diferències segons els dialectes en /ʃ/,/ʒ/ o /dʒ/ (navaixa, navaja, trajo, tratjo...). Alguns mots segueixen encara en el procés, però actualment /X/ ja no sol ser adaptat.”

⁹⁴ Ibid., s. 101: “Aquesta àmplia gamma de possibilitats, en fi, permet l’adopció d’un so estrany sense efectes en el sistema.”

elegantní a jednoduchý způsob udržení fonologického systému beze změn... , který neopomíná tyto fenomény: distinkce mezi základním primárním (jednoduchým) schématem a mezi schématem sekundárním a marginálním (složeným), v němž by se zahrnuly tyto jednotky.⁹⁵

V důsledku nepřítomnosti těchto kastilských fonémů v katalánštině docházelo v období počátku kontaktu kastilštiny s katalánštinou (např. na Mallorce, jejíž katalánština zůstala asi nejdéle izolována) k substituci /X/ fonémem /k/, takže slovo *traje* se zaměňovalo variantou *traque*.

4.2. Lexikální a sémantická interference

Interference lexikálně-sémantická je přirozeně nejrozšířenější. Každý symbol/znak má svůj *significante* a *significativo*. Nejmenší nositel významu je morfém, takže už v něm se projevuje lexém interference (jedná-li se o lexikální morfém). Tyto morfémy mohou být ovlivněny buď ve formě (lexikálně) nebo obsahově (sémanticky).

Pouze pokud lexikální interference operuje se zcela novým výrazem (Boix uvádí třeba *tòner*, *tatami*, *föhn*), je možné ji považovat za pouhou přejímku, která nemá vliv na strukturu jazyka-příjemce. Ve většině případů má na něj ale nová lexikální jednotka vliv, který se v počátku projevuje záměnou významu staré a nové jednotky a vyústí ve ztrátu té původní.

4.2.1 Mechanismy lexikálních interferencí

Existují různé typy mechanismů, podle nichž dochází k interferencím ve slovní zásobě.

Weinreich: „Vycházíme-li ze dvou jazyků, A a B, morfémy mohou být přemístěny z A do B, nebo se morfémy jazyka B mohou používat s novými určujícími funkcemi po vzoru morfémů jazyka A, s jejichž obsahem se ztotožňují; koneckonců, v případě složených lexikálních prvků se mohou oba procesy zkombinovat.“⁹⁶

⁹⁵ Ibid., s. 101: „Ens podem preguntar, lògicament, llavors, què representa /X/ respecte d'aquest sistema, o [f] i [ʒ] respecte del sistema castellà (existeixen elements d'aquest tipus en **totes** les llengües). Hi ha una manera elegant i simple de mantenir el sistema fonològic sense modificacions (p. ex. En les descripcions sincròniques), i qui no oblida aquests fenòmens: la distinció entre un esquema bàsic i primari (simple) i un esquema secundari o marginal (complex), en el qual s'inclourien aquestes unitats.“

⁹⁶Weinreich, Uriel, op. cit. s. 117: “Partit de dues llengües, A i B, els morfemes poden ser transferits de A a B, o bé es poden utilitzar els morfemes de B en noves funcions designatives segons el model dels morfemes de la llengua A amb el contingut dels quals s'identifiquen; finalment, en el cas d'elements lèxics compostos, tots dos processos poden combinar-se.“

Autor představuje klasifikaci lexikální interference, která vzniká buď mezi slovy „jednoduchými“ (*paraules simples*), nebo složenými (*paraules compostos*).

Vysvětluje, že slovy jednoduchými můžeme chápat rovněž složeniny, které ale byly „transferovány“ neanalytickým způsobem. Payrató uvádí jako příklad transferu neanalytickým způsobem výraz *capicúa*, katalanismus integrovaný do současné kastilské normy. Ve slovníku RAE (2001) nalezneme pod tímto heslem vysvětlení, že pojem pochází z katalánského *cap-i-cua*. Při porovnání s *Diccionari de la llengua catalana* (2007) se dva z výčtu uvedených významů shodují, avšak každý slovník přináší jeden význam, který se ve druhém slovníku nenachází.

Nejrozšířenějším druhem interference slov jednoduchých je podle Payratóa „**kompletní transfer**“ (*transferència completa*) fonologické sekvence z jednoho jazyka do druhého. **Sémantická transference** je založena na tom, že kastilská slova nabývají vlivem katalánštiny (a opačně) nových významů. Blas Arroyo (2004) rozumí výpůjčkami (*préstamo*) přijetí jak obsahu, tak formy výrazu jazyka-dárce.

Druhý typ interference spočívá v **sémantické výpůjčce**, která se projeví v **rozšíření** nebo v **omezení** významu výrazu v jazyce-příjemci. Pokud dva jazyky disponují podobnými sémantémy, k interferenci dojde prostřednictvím identifikace a uzpůsobení těchto sémantémů tak, aby byly více koherentní s jazykem-příjemcem.

Často tedy dochází k fúzi dvou sémantémů jazyka-příjemce do jediného sémantému podle vzoru jazyka-dárce. U jazyků, které jsou geneticky a kulturně příbuzné jako kastilština s katalánštinou, se často výraz přejatý podobal výrazu původnímu, aniž by ještě došlo k jejich splynutí. Tento typ interference odpovídá v Payratově klasifikaci *sobreestimació d'una distinció*, jejíž konkrétní příklady analyzujeme níže.

Posledním případem interference jednoduchých slov je **změna označení bez toho, aby byl nějak poznamenán obsah**. (např. kat. *mantequilla* namísto původního *manteca*, *ensajar* namísto *assajar*, *bussón* nahradí původní *bústia*). Odpovídá Payratově substituci. Dochází zde k lexikální interferenci bez interference sémantické, jednoduše dojde k substituci fonické sekvence.

Nakonec uveďme zvláštní případ, kdy se dva původní ekvivalenty dvou jazyků začnou rozcházet z hlediska četnosti užití. Zatímco v jednom jazyce se výrazu běžně užívá v původní formě i významu, v jazyce druhém se již příslušná forma nesoucí daný význam považuje za archaismus. Zatímco např. *defensar*, mající v současné kastilštině synonymum

defender, už se považuje za archaismus v oblastech monolingvních, v katalánských zemích je, vlivem identického katalánského výrazu, velmi frekventovaný také v kastilštině.

Co se **složených výrazů** týče, Weinreich klasifikuje možné druhy interference: buď mohou být všechny elementy transferovány (vypůjčeny: *manllevats*), nebo mohou reprodukovat model jazyka-dárce pomocí vlastních elementů. Tato reprodukce odpovídá Haugenovým *loan translations*, nebo **sémantickým kalkům** (*calco semántico*), označení, které preferuje Blas Arroyo. Podle něj jsou *calcos* doslovným překladem katalánských výrazů prostřednictvím kastilských jazykových prostředků. Uveďme příklady:

- *encontrar a falta* (= podle standardní kastilštiny *echar de menos*, mající pravděpodobně původ v kat. *trovar a falta*)

- *hacer mala cara* (ve stand. kastilštině *tener mal aspecto*, z kat. *fer mala cara*). V dotazníku byla věta „*Haces mala cara*“ ohodnocena následovně: za jazykově správnou byla věta ohodnocena průměrem 50:18, užití poněkud „přijatelněji“, a to 42:18.

- Další příklady: kast. *a más a más* (z kat. *a más a más*), *por eso* (poměr odporovací z kat.)

- Příkladem z katalánštiny je *al fi i al cap* (z kast. *al final y al cabo*)

Model může být tedy do jazyka-příjemce reprodukován zcela přesně, element za elementem.

Specifickým případem je transfer jednoho a reprodukce jiného elementu, např. kat. *dones de la limpiesa*; kde je katalánský pojem *neteja* nahrazen pokatalánštěným výrazem z kast. *limpieza*. Podobně třeba ve výrazu *castellanoparlante* v kastilštině můžeme sledovat transfer katalánského *parlante* a reprodukci či transfer (těžko určit, vzhledem k tomu, že se v obou jazycích pojem shoduje). V našem testu byl výraz ohodnocen takto: 32:18/ 41:18.

4.2.2. Katalanismy: lexikální integrace „vypůjček“/slov převzatých

Katalánský jazyk díky svojí geografické poloze sloužil jako brána k přílivu lexika do ostatních jazyků na poloostrově, kastilštinu nevyjímaje. Zkoumáním katalánského původu kastilského lexika se mezi prvními zabýval Corominas ve svých etymologických slovnících⁹⁷. V 60. letech stanovil Colón⁹⁸ principy a vyjmenoval obtížnosti této etymologické analýzy. Podle něj je třeba zabývat se přínosem katalánštiny do kastilského

⁹⁷ *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico, Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*

⁹⁸ Cf. Colón i Domènech, Germà: *Estudis de filologia catalana i romànica / Publicació València [etc.]* : Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana [etc.], 1997

lexika zvláště v rámci obecné kastilštiny, dále v rovině kastilských dialektů, které jsou v přímém kontaktu s kastilštinou (aragonština a murcijský dialekt) a nakonec v kastilštině území s lingvistickou převahou katalánštiny. Co se murcijského dialektu týče, ačkoli mnoho jeho výrazů je čistě aragonských, je poznamenán katalánským vlivem. Pro nás představuje zřejmě nejzajímavější poznatek přítomnost rozdílnosti katalánštinou ovlivněné kastilštiny podle jednotlivých katalánských oblastí. Vznikly skupiny zabývající se výzkumem kastilštiny *Comunitat Valenciana* (Grupo Val.ES.Co, *Valencia, Español Coloquial*) nebo Baleár (GELCaB, *Grupo de Estudios Lingüísticos sobre el Castellano de Baleares*).

Jaká kritéria musí kastilské slovo splnit k tomu, aby mohlo být považováno za katalanismus? Colón se domnívá, že často dostačuje čistě lingvistické hledisko a jako příklad uvádí kastilský výraz *faena*, který může pocházet jediné z katalánského *feina*, protože jediné z katalánštiny mohl vzejít tento výsledek z lat. *facienda*. Pokud chceme rozhodnout, zda ten který kastilský výraz pochází z katalánštiny, může nám napomoci geografické hledisko. V případě, že kastilský výraz nalezneme také v sardském a sicilském dialektu katalánštiny, s největší pravděpodobností se o katalanismus jedná.

V poslední řadě je třeba také zvažovat kritérium chronologické, protože jazykový vývoj se odehrává v čase. Původ některých výrazů však zůstává poněkud záhadný, jako např. kastilské *lustre* „záře“, které Nebrija přisuzuje italskému *lustrò*. Každopádně se nemůže jednat o přímé přijetí; dle Colóna se muselo do kastilštiny dostat skrze francouzské *lustre* nebo katalánské *lustre*. Zde se nacházíme před problémem, který lze jen stěží vyřešit: přejetý pojem se totiž v katalánštině i ve francouzštině vyskytl v přibližně stejném období.

V případě lexika *lonja*, které, stejně jako jeho katalánský ekvivalent *lloja*, pochází z francouzského *loge* (s širokým sémantickým záběrem, který byl v katalánštině omezen na „centro de contratación de mercaderes“), je velmi pravděpodobné, že vzešel z valencijské nebo mallorcké varianty *lloja*, čímž se vysvětluje přítomnost *n* v kastilštině.

Ačkoli je často komplikované určit, zda pro dané kastilské výrazy byla zdrojem právě katalánština, nelze popřít, že v každém historickém okamžiku (včetně literární dekadence v 16. století) měla na kastilskou slovní zásobu významný vliv: „Pese a la ‚decadència‘, el español seguirá recibiendo acervo léxico catalán durante todo el período áureo“⁹⁹

Wesch¹⁰⁰ rozlišuje mezi lexikálními prvky, které 1) mají kastilština i katalánština společné, ale jsou obvyklejší v katalánských územích, 2) jsou katalánského původu, ale

⁹⁹ Ibid., s. 234

¹⁰⁰ Cf. Wesch, Andreas (2008): „*Mujeres de hacer faenas que limpian racholas: sobre algunos catalanismos léxicos*“. In: Carsten Sinner / Andreas Wesch (eds.), op. cit. s. 57-64

užívají se na většině hispanofonního území a 3) charakterizují kastilštinu výlučně v zemích katalánské řeči. Uvádí také typické příklady, jejichž funkčnost jsme si ověřovali v naší sondě.

Ad 1) *hacer de* + zaměstnání, např. *Mi madre hace de médica*: toto spojení uslyšíme zřejmě častěji v katalánských zemích; vyplývá zřejmě z přítomnosti *fer de* v katalánštině. V každém případě jej nalezneme často i v Mexiku nebo v Argentině, takže se jedná o společný lexém obou jazyků a můžeme jej označit jako katalanismus jen s ohledem na jeho častější užití v katalánských zemích. Tento případ jsme také našli v korpusu CREA: 1166 z 1352 případů vzniklo ve Španělsku, a to nejen v katalánských oblastech. Naši dotazovaní větu *La meva mare fa de metge* ve 13 případech přeložili neutrálním *es médico/a/doctora*, pouze jednou jako *trabaja como* (tak odpověděl dotazovaný číslo 18, filolog), třikrát jako *trabaja de* (a to včetně respondenta 5, pocházejícího z Madridu), k čemuž pouze v jednom případě byla doplněna alternativa *hace de*. V testu přijatelnosti ohodnotili dotazovaní příklad “*Tengo el trabajo asegurado, porque trabajo de funcionario.*” takto: 29:18 správnost a 35:18 použití.

Ad 2) *La radio está enchegada*: ač by zřejmě madridský mluvčí nikdy nenahradil *encender* tímto výrazem katalánského původu, podle Wesche se jedná o element rozšířený po celém hispanofonním světě. Podobným případem je lexém *paleta* (popsáno níže).

Ad 3) *mujer de hacer faenas*, pocházející z katalánského *dona de fer feines*, je katalanismem, který nalezneme výhradně v kastilštině katalánských zemí.

Es necessita una dona de fer feines bylo v dotazníku přeloženo těmito způsoby: jednou jako *una señora de faenas, una chacha, una mujer de servicio, una empleada de hogar*, dvakrát *una criada, una limpiadora*, třikrát se vyskytlo *una asistenta*, a osmkrát (*una*) *mujer de (la) limpieza*

Jak už bylo řečeno výše, pouze velmi konkrétní převzatá slova, (označující např. nové vynálezy), mohou být chápána jako pouhé „přidavky“ ke slovní zásobě jazyka-příjemce a nemohou na ni mít tedy žádný dopad.

Běžně však integrace nových výrazů s sebou přináší důsledky. Může dojít k záměně významu původního a nového slova, ke zmizení starého slova, a v případě, že se obě slova zachovají, bude každé z nich nositelem specializovaného významu.

Jaké jsou důvody vedoucí k přejímání lexika? Lexikum představuje nejméně strukturovanou a z toho důvodu také interferencemi nejsnáze postižitelnou oblast jazyka. Všeobecnou příčinou k přijetí nových slov je nutnost uzpůsobit lexikum daného jazyka tak, aby bylo schopné postihnout nové či nově objevené reality. Např. u toponym je ekonomičtější zachovávat původní názvy, než vytvářet nové popisky téhož. Takovéto přijetí probíhá uměle a bez spojitosti mezi označovaným a označujícím: je rozdíl pojmenovat objekt *Villa Real* nebo „*portátil*“, tj. „un objeto que se puede portar“).

Řečená ekonomie se projevuje:

1) v „užití jediné lexikální formy u obou jazyků“¹⁰¹: kat. „*pastel*“ namísto *pastís*, „*mermelada*“ místo *melmelada*, prostřednictvím substituce: „*verossímil*“/„*versemblant*“

2) v „užití jediné jednoduché formy namísto složené“¹⁰²: kast. „*enchegar*“ (místo *poner en marcha*), „*plegar*“ (místo *acabar de trabajar*)

3) v užití „lexémů velmi širokého sémantického rozsahu, které pokrývají prostor dvou nebo více termínů jiného jazyka“¹⁰³ (v tom spočívá proces *subestimació d'una distinció*, popsáný níže).

Nepochybně tedy k integraci přispívají také vnitřní jazykové faktory. Frekventovanější výrazy se např. ustavují mnohem snadněji. Často také „hrozba“ vzniku homonym, která může být pro uživatele matoucí, podněcuje přijímání výrazů, které by jí zamezily. Někdy ovšem dojde k přijetí slova a nová homonymie je na světě. Kastilský výraz *bote* (případně *pote*) pocházející z kat. *pot* „plechovka, sklenice ve funkci schránky“ a z angl. *boat*, „loď, člun“ pokrývá **všechny** významy obou výchozích jazyků.¹⁰⁴

Jako další strukturální faktor bychom mohli uvést srozumitelnost (*intel.ligibilitat*), která v některých případech interferenci vylučuje, avšak jindy ji v podstatě vyžaduje. Někdy má mluvčí potřebu upřesnit význam, pro něž existuje výraz pokrývající také jiné významy, a proto sahá po lexiku druhého jazyka, které je exaktnější. Např.: kat. *truita* (v kast. znamená „*torrilla*“ a „*trucha*“) je interferenčně vlivem kast. užíváno jen v prvním řečeném významu,

¹⁰¹ Payrató, Lluís, op. cit. s. 102: L'ús d'una sola forma lèxica per a totes dues llengües“

¹⁰² Ibid., s. 103 L'ús d'una forma simple en lloc d'una de composta“

¹⁰³ Ibid., s. 103 de lexemes d'abast sèmantic molt ampli, que recobreixen l'espai de dos o més termes de l'altra llengua

¹⁰⁴ Podle Clave má výraz *bote* tyto významy: 1) „*Recipiente generalmente cilíndrico, pequeño, má salto que arco y noc tapa, que se usa para guardar algo*“ 2) „*Embarcación pequeña, sin cubierta y con unas tablas atravesadas que sirven de asiento.*“ Také se může jednat o 3) „*recipiente en un establecimiento público en el que se guardan propinas*“, nebo 4) „*un sorteo, premio que queda acumulado del sorteo anterior*“ V *Diccionari de la llengua catalana* (1995) najdeme velmi podobné vysvětlení významu jako v bodě 1) „*Vas generalment cilíndric i més alt que ample a guardar-hi conserves, tahač, medicaments, etc.*“ Dále je zde také figurativní význam: „*punt essencial d'una qüestió, el punt en què està la dificultat.*“

přičemž pro druhý z nich se užívá kastilského výrazu *trucha*, který přijal formu ve shodě s katalánskou ortografií: *trutxa*. Jindy zase mluvčí pocítuje nutnost spárovat rozdíly vlastní každému z jazyků: *el llum* (kast. „lámpara“)/*la llum* (kast. „luz“) → *la làmpara/la llum*; *espatlla* (kast. „hombro“)/*esquena* (kast. „espalda“) → *hombro/espatlla*

Weinreich v závěru kapitol o lexikálních interferencích srovnává rozdíl v procesu přejímání nových slov u monolingvních a bilingvních jedinců. Zatímco monolingvní uživatel je závislý na pro něj cizím systému, uživatel dvou a více jazyků má tyto fondy neustále na dosah. To je také příčina toho, že vzniká právě u těchto osob větší množství ojedinělých, a také jedinečných interferencí. Ne třeba dodávat, že takový jedinec je také uvědomělejší ohledně skutečného významu nově převzatého výrazu.

4.2.3 Strukturální klasifikace lexikální interference

Přistupme nyní ke klasifikaci lexikální interference, kterou navrhuje Payrató, a která je analogií ke klasifikaci fonických interferencí, jimiž jsme se zabývali v příslušném oddílu.

1) Proces omezení množství forem (lexémů) a naopak rozšíření významů (sémantémů) zbyvší formy je označován jako *subestimació d'una distinció*; my pro naše potřeby zvolíme název „podhodnocená neutralizace protikladu“.

U těchto interferencí dochází v první řadě k zachování významu v jazyce-příjemci, v druhé ovšem k jeho rozšíření pod vlivem jazyka-dárce.

Jedná se o změny s takovýmto schématem: kast. *vidrios/cristales* → *vidrios*; *gorra/gorro* → *gorra*; *morro/hocico* → *morro*; *costilla/chuleta* → *costilla*; *sentir/oír* → *sentir*; *tirar/echar* → *tirar*. My jsme analyzovali následující případy:

• *natural/del tiempo* → *natural*

Pokud si chceme objednat nechlazenou vodu, nepožádáme o ni v různých hispanofonních regionech za použití téhož lexika. Zatímco v Argentině je *agua natural* opozicí k *agua mineral*, v Barceloně toto spojení znamená „nechlazená voda“ a v jiných oblastech Španělska asi spojení není vůbec zahrnuto do gastronomické terminologie. V tomto případě zřejmě není úplně na místě hodnotit správnost/nesprávnost spojení, protože není zahrnuto v RAE, ale ani v GDLC nenalezneme pro barcelonskou katalánštinu běžné *aigua natural*. Důležitější je funkčnost spojení v daných regionech; na základě naší zkoušky jsme zjistili, že výraz by užila naprostá většina barcelonských a většina valencijských zástupců, na Mallorce se zřejmě v daném kontextu nepoužívá, a dotazovaný z Girony by jej také nepoužil.

•*avanzar/adelantar*→*avanzar*

Katalánský výraz *avançar* zahrnuje jednak význam kastilského *avanzar*, ovšem navíc také význam kastilského *adelantar*, v češtině ve smyslu „předjet“, jak ukazuje vstup GDLC u hesla *avançar*.¹⁰⁵ Dochází tak tedy k sémantickému rozšíření výrazu *avanzar*. Souvětí „*Yendo en nuestro Nissan Micra, avanzamos a un BMW.*“, zkonstruované za účelem ověření přijatelnosti výrazu *avanzar* v kontextu, kde by zřejmě monolingvní mluvčí použil *adelantar*, ohodnotili účastníci testu následovně: Výsledek testu přijatelnosti pro správnost: 34:18.

•*explicar/contar*→*explicar*

Podobná situace jako v předchozím příkladě nastává u sekvence „*Siempre me explicaba historias muy graciosas.*“ Zde sloveso *explicar* pobírá nový význam, který by v kastilštině běžně plnilo sloveso *contar*. Tak tedy neznamená už jen “vysvětlovat”, ale také “vyprávět” stejně tak jako v katalánštině. Výsledek testu přijatelnosti vyšel 25:18 stejně tak jako poměr pro užití.

•*hacer/tomar/sacar....*→*hacer*

Také sloveso *hacer* může vlivem katalánštiny získat značné množství nových významů. Jeho protiklad v katalánštině, sloveso *fer*, se aplikuje ve spojeních, které by v kastilštině monolingvních uživatelů zřejmě pokryla např. slovesa *tomar, dar, llegar, cometer, besar, sacar*. Ačkoli se spojení “*vamos a hacer una cerveza*” značně rozšířilo jako příznačná ukázka katalánské kastilštiny, 4 dotazovaní skutečně katalánskou větu *anem a fer una birra* přeložili za použití slovesa *hacer*.

Zajímavá je také širší škála výrazů, které v katalánštině a v kastilštině pokrývají význam “fotit/vyfotit”. Tyto výrazy se samozřejmě mezi oběma jazyky neshodují, což se také odráží v preferencích jejich výběru monolingvními a bilingvními mluvčími kastilštiny. V testu bylo spojení *Fer una foto* přeloženo v následujících proporcích: *hacer* 10krát, *echar, tirar, tomar* 2krát, *fotografiar* 1krát. Výsledek po zadání jednotlivých pojmů do vyhledavače korpusu CREA je tento: *fotografiar* 458krát, *tomar* 10krát, *hacer* 6krát, *sacar* 5krát, *tirar* 1krát, *echar* 0krát. Spojení *Tirar una foto* sice není v kastilštině tak obvyklé jako v katalánštině, nicméně RAE s použitím *tirar* v takovémto kontextu počítá, citujeme: “*Fotogr. Disparar una cámara fotográfica.*”, což odpovídá také významu, který předkládá GDLC¹⁰⁶.

¹⁰⁵ GDLC, dostupné na: <http://www.encyclopedia.cat/cgi-bin/CercaGEC3.exe?APP=CERCAPAR&PAG=0001&PAR=avancar>: „Passar un vehicle al davant (d'un altre vehicle).“

¹⁰⁶ Ibid., “Accionar el disparador d'una càmera fotogràfica per tal d'impressionar una fotografia.”: *He tirat ja tot el rodet.*”

Samotné sloveso *tirar* je také dalším příkladem sémantického rozšíření. Jeho význam, který kastilské slovníky nezahrnují, ale který je běžný v katalánštině, jsme také zkoumali v našem testu. Odpovídá výkladu GDLC: ‘nechat spadnout určitou věc, koření atd. do nádoby, či na povrch’.¹⁰⁷ Sekvence *Tira la postal al buzón*” byla přijatelná spíše v užití 37:18, na stupnici správnosti skončila s výsledkem 48:18.

•***balancín/mecedora*→*balancín***

Uvedme jako další příklad lexém *balancín*, jehož rozličné pojetí v Barceloně a Madridu popisuje Sinner a nazývá tento jev lingvistickou **konvergencí** (sbíhavostí). Výraz *balancín* je v barcelonské kastilštině všeobecně pojímán ve smyslu „houpací židle“, což je jeden z mnoha významů, které pro *balancín* uvádí RAE. „*Mecedora*“ je zde uvedeno jako v pořadí sedmý význam u zkoumaného hesla *balancín*, ve slovníku *Clave* ale tento význam u daného hesla obsažen není. Oproti tomu v Madridu se pod tímto výrazem většinou chápe „zahradní nábytek s plachtou nebo druh houpačky typický pro dětská hřiště“. V Barceloně je tedy význam výrazu *balancín* zúžen. Důvodem k tomu je katalánský výraz *balanci*, u něž jako první charakteristika v *Gran Diccionari de la llengua catalana* a GDLC stojí popis odpovídající „houpací židli“¹⁰⁸ Kastilští mluvčí, zdá se, preferují pro označení „houpací židle“ *mecedora*. V našem textu označili oba respondenti s kastilským profilem fotografií houpací židle jako *mecedora*. Mezi ostatními byl předmět sedmkrát označen jako *balancín*, respondent 8 (Mallorca) uvedl oba výrazy, všichni 4 respondenti z *Comunitat Valenciana* uvedli *mecedora*.

•***cojín/almohada*→*cojín***

V katalánské kastilštině dochází často k záměně výrazů *cojín* a *almohada*. Podle charakteristik ve slovnících kastilštiny Sinner (2004) vyvozuje, že výraz *almohada* „puede incluir *cojín*, pero (que) la denominación *cojín* en ningún caso hace referencia a *almohada*“. Poněvadž v katalánštině neexistuje ekvivalent výrazu *almohada*, ve zdejší kastilštině se jej užívá s menší frekvencí a aplikace druhého výrazu *cojín* (kat. *coixí*) často nahrazuje jeho význam. Je tedy možné tento jev označit za katalanismus. Více významů bylo v tomto případě označeno v katalánské kastilštině menším množstvím výrazů: *cojín/almohada*→*cojín*. Pokud katalánsky hovořící uživatel zvolí ve své kastilštině výraz *almohada*, často dochází k odchýlkám od jeho sémantiky vzhledem k normativní a také

¹⁰⁷Ibid.: “Deixar caure una cosa, un condiment, etc., dins un recipient, sobre una superfície, etc.: *Tirar sucre al cafè. Tirar pa als peixos de l'estany. Tirar una carta al correu. Tirar els daus. Tirar un as, la manilla, un atot.*”

¹⁰⁸ Ibid.: „cadira de braços proveïda de dos llistons arquejats que uneixen la part de davant amb la de darrere, posició que facilita el balanceig“

monolingvní kastilštině: zatímco pro dotazované z Madridu *cojín* označuje polštářek čtvercového typu a *almohada* je objekt sloužící k podpoře hlavy v posteli, v Katalánsku se oba významy zaměňují. Naše fotografie objektu sloužícího k podpoře hlavy v posteli byl však jako *cojín* označen pouze 4krát.

•***plegar/acabar de trabajar*→*plegar***

Výraz *plegar* zahrnuje v kastilštině pouze významy spojené s manipulací s tkaninami, jedním ze synonym je *doblar*, „*skládat, přehýbat...*“. V katalánštině byly tyto významy rozšířeny v minulosti o význam „skončit s prací“. Katalánsko bylo tradičním evropským producentem textilií; skládání látek pro trhovce znamenalo konec pracovní doby. Výraz používaný pro proces skládání látek byl takto přenesen na označení okamžiku ukončení dnes již jakékoliv práce. Katalánští mluvčí jsou si ovšem podle našich propočtů vědomi katalánského původu *plegar* ve významu zachyceném v souvětí „*Plegamos a las tres, si el jefe nos deja*“, poněvadž hodnoty přijatelnosti vyšly poměrně vysoké (tzn. celkově se jedná o spíše nepřijatelný jev): pro správnost 59:18, pro užití 50:18.

•***mediana/tercio*→*mediana***

Pouze třikrát byla láhev určená na 0,33 l piva na fotografii označena jako „*tercio*“, název, kterým doličný předmět označuje RAE: *Tercera parte de un litro de cerveza*. Jednalo se o respondenty z Madridu a z Valencie, respondent z Mallorky na otázku, jaké slovo by použil, žádal-li by o takovou láhev piva odpověděl „*una cerveza?*“. Zbylí dotazovaní užili pojmu „*mediana*“, jemuž RAE rozhodně nepřisuzuje námi zkoumaný význam. V katalánštině se ovšem pro jeho označení používá „*mitjana*“, v GDLC popsány mj. takto: „láhev piva, která obsahuje přibližně třetinu litru“¹⁰⁹. Původ výrazu pro označení pивní láhve v barcelonské kastilštině je tedy evidentní.

•Dalšími případy „podhodnocené neutralizace“, tentokrát v katalánštině, jsou: *caixa/capsa*→*caixa* (inspirované kast. *caja*); *direcció/adreça*→*direcció* (kast. *dirección*)

2) *sobreestimació d'una distinció*: pro naše potřeby jsme zvolili český překlad „nadhodnocená neutralizace protikladu“:

Opačný procese ke konvergenci představuje tento proces **sémantické divergence**. Je založen na rozbíhavosti významů do většího množství výrazů.

¹⁰⁹ Ibid.: „*Ampolla de cervesa que conté aproximadament un terç de litre*“.

Tak např. kast. *f fuente* rozdělí své významy do více označení podle katalánského vzoru na *f fuente/plata*. Dalšími příklady jsou *poner*→*poner/parar*; *trabajo*→*trabajo/faena*.

•***trabajo*→*trabajo/faena***

V katalánštině nese výraz *treball* omezenější význam než *trabajo* v kastilštině; naopak *faena* v kastilštině se aplikuje především v souvislosti s domácími a zemědělskými pracemi a s koridou, zatímco v katalánštině *feina* se obsahově vyrovnává *trabajo*. RAE však zahrnuje pro *faena* i pojetí shodná s katalánskými, a to 1) ‚práce tělesná‘ a 2) ‚práce duševní‘, a objasňuje katalánský původ výrazu.¹¹⁰ GDLC popisuje *feina*: ‚práce, kterou člověk vykonává z povinnosti, kterou se zabývá, kterou si vydělává na živobytí‘¹¹¹. Přijatelnost výrazu mezi našimi respondenty jsme zkoumali na větě ‚*No puedo salir esta tarde, que tengo mucha faena.*‘ a došli jsme k výsledku 60:18 pro správnost a 55:18 pro užití, sociálně-geografické faktory nehrály v klasifikaci roli.

Máme zde tedy příklad přijetí katalánského významu normou; tím pádem by se užití výrazu v daných významech nemělo považovat za interferenci (ač původně se o interferenci samo sebou jednalo).

•**Kat. *forn*** se vlivem kastilštiny rozšíří do dvou výrazů: *forn/panaderia*

•**Z *deixe*** (ad gramatické interference) vyplývá částečně záměna, k níž dochází v užití sloves *traer/llevar* a *ir/venir* v katalánské kastilštině. Příslušné katalánské formy *portar* (=dur) totiž přispívají k aplikaci *traer* tam, kde by obecná kastilština preferovala *llevar*. Jedná se o případy, kdy se mluvčí orientuje k místu, na němž se nachází příjemce.: *os traeré el coche la semana que viene*

Pro opozice v užití ***ir/venir*, *anar/venir*** jsme konzultovali slovníky¹¹² příslušných akademií. Z jejich výkladů vyplynulo, že katalánské *venir* se vztahuje k pohybu jak směrem

¹¹⁰ U hesla *faena* totiž přímo stojí: „Del cat. ant. *faena*, hoy *feina*, cosa que se ha de hacer.“, Diccionario de la RAE, dostupné na <http://www.rae.es>

¹¹¹ GDLC, op.cit. (2010-08-06): „*treball* que hom fa per obligació, en què hom s'ocupa, amb què hom es guanya la vida.“

¹¹² Real Academia Española: *Diccionario de la lengua española*; Madrid : Espasa Calpe, cop. 2001:

Ir: *Moverse de un lugar hacia otro apartado de quien usa el verbo ir y de quien ejecuta el movimiento.*

Venir: *dicho de una persona o de una cosa: llegar a donde está quien habla.*

Albertí, Santiago: *Diccionari de la llengua catalana*; Barcelona : Albertí, 2002: **Anar:** *Moure's pasant d'un punt a l'altre en una direcció determinada/ Moure's pasant d'un punt a l'altredirigint-se a un indret determinant*

Venir: *Algú, transportar-se d'un lloc al lloc on és qui parla o aquell a qui parla, moure's amb moviment contrari al designat per anar.*

k mluvčímu, tak také směrem k příjemci. To působí interferenci v kastilštině, jejíž obecná varianta připouští *venir* pouze pro pohyb směrem k mluvčímu.

Dentro de un rato vendré a verte.: Pouze jeden ze 4 respondentů (2 z nich přitom mají lingvistické vzdělání), kteří tuto větu nepovažují za správnou, by ji ani nepoužil. Celkový průměr je 32:18 pro správnost a 29:18 pro přijatelnost. V překladu *Ara mateix vinc a casa teva* pouze jeden dotazovaný, podle nějž byl předchozí příklad nesprávný, (ale určitě by jej použil), napsal „*vengo a tu casa*“. Stejně větu přeložili ještě další tři dotazovaní, zatímco ostatní volili překlad (*Me*) *voy a/para tu casa*.

3) substituce (*substitució*): zkoumejme nyní výrazy a významy, které se v daných jazycích vyskytly procesem substituce.

•**Lampista**: Profese obsažená v kastilském výrazu *fontanero* byla v testu třikrát vyjádřena katalánským *lampista*. V kastilštině Barcelony je tento výraz ke slyšení více než normativní kastilský výraz. Nedošlo k interferenci u žádného valencijského respondenta, jelikož se v tamní katalánštině *lampista* nepoužívá..

•**Paleta**: obyvatelé Barcelony, ale i noví přistěhovalci používají, i když hovoří kastilsky, výlučně tento pojem pro označení zaměstnání zedníka, pro nějž v kastilštině dle normy existuje pouze výraz *albañil*. Mnozí dotazovaní jsou si vědomi, že tento pojem náleží do sféry katalánštiny. V testu jsme položili tuto otázku: „¿Qué quiere decir **paleta** en castellano?“, v níž nezůstalo zcela jasné, v jakém jazyce je tučný výraz. To ovšem nebylo na obtíž: respondenti, kteří se domnívali, že se jedná o katalánský výraz, poskytli kastilský překlad *albañil*, ostatní charakterizovali kastilský pojem kastilsky. Většina popsala nástroje, které v češtině nazýváme “paleta” nebo “špachtle”: respondent číslo 1 odpověděl: “*un albañil o un utensilio que se usa para pintar*”, odpověď respondentů 2, 3 zněla: “*una herramienta*”, respondent 8: “*pala pequeña usada, normalmente, para pintar*, 9: “*la paleta del pintor, donde se disponen los colores*”, dotazovaný 10: “*herramienta de albañileria, señal vertical de tráfico*”, 11: “*depende del contexto, desde albañil a raqueta de playa, también podría hacer referencia a una paleta de color*”, 15: “*espátula/albañil*”, dotazovaný filolog (18) poskytl v postatě kompletní výčet významů: “*Tabla que utiliza el pintor para mezclar sus colores; intrumento del albañil para aplicar la masa; utensilio de cocina; parte de un molino de viento o de agua; parte de una hélice*“. Jeden dotazovaný recesista podal tuto charakteristiku: “*alguien con poca cultura*“. Pouze jeden respondent (13) se zřejmě domnívá, že “*paleta*” v kastilštině označuje také povolání zedníka, což vyvozujeme z jeho

odpovědi: “*herramienta para pintar, trabajador del ramo de la construcción*”. K charakteristice řečené profese má blízko charakteristika vstupu “*paleta*” v RAE, pokud mu ovšem předchází přívlastek “*media*”. Znamená potom: “Oficial de albañil que sale de aprendiz y aún no gana gajes de oficial.”

•**Pica**: fotografii dřezu na mytí nádobí označilo 6 dotazovaných katalánským výrazem *pica*. Tento počet by jistě vzrostl, jednalo-li by se o projev mluvený. Autorka této práce zaznamenávala tento výraz při svém pobytu v Katalánsku a ve Valencii také u respondedntů, kteří objekt v testu označili kastilským *fregadero*. Navíc pak zaregistrovala užití téhož výrazu pro “umývadlo”, kastilsky “*lavabo*”. V GDLC je vstup *pica* popsán tak, že odpovídá spíše “korytu” nežli námi studovanému objektu.¹¹³ Ve slovníku *Diccionari de l'Enciclopèdia* nalezneme u kastilského hesla *fregadero* překlady “*aigüera, fregador, fregadora*”, z nichž dva poslední by měly usnadňovat aplikaci správného kastilského pojmu. Pojem *lavabo* figuruje ve slovníku jako ekvivalent kastilského označení “umyvadla”. *Pica* tedy není normativní ani v jednom z jazyků pro označení našeho objektu

•**Nada más (příp. nomás)**: Katalánci tohoto výrazu užívají namísto *sólo, solamente: Me quedé por un cliente nada más.*

Nomás má v katalánštině synonymum *solament*. Kastilské *solamente* je dle RAE synonymem k adverbiu *nomás*, jež je přisuzováno kastilštině některých zemí hispánské Ameriky (Mexiko, Kostarika aj.). Výsledek přijatelnosti pro výraz “*nada más*” je 37:18/39:18.

• Příklady interference v opačném směru jsou: kat. *busson* (z kast. *buzón* namísto původního kat. *bústia*); *bassura* (namísto *escombraries*); *permanéixer* (namísto *romandre*)

4) import (*importació*): termín zaujímá nový významový prostor. Patří sem veškeré technické a vědecké lexiko nebo např. „*No cal(e) que vengas*“; „*enchegar*“; „*plegar*“

5) ztráta (*pèrdua*): *petar* (nahrazeno *trencar*), *vespre* (nahrazeno *nit*)

¹¹³ GDLC, op. cit. (cit. 2010-08-08): “Peça de pedra, terrissa, etc., amb una concavitat destinada a rebre o a contenir líquid, fixada a la paret, sostinguda per un peu, disposada a terra, etc. *La pica d'una font.*”

4.2.4 Interference a lexikální struktura jazyka

Payrató: „Odlišné strukturace lexika, které představuje každý jazyk, nám objasňují mnohé aspekty některých lexikálních a sémantických interferencí a objasňují nám jejich logiku.“¹¹⁴

Řečené autor dokládá na případech komplikované percepce *ir/venir* a *llevar/traer* ve srovnání s jejich katalánskými protějšky (případně absence těchto protějšků). Zatímco v kastilštině můžeme ve významu těchto slov zaznamenat charakter „vztah k 1. osobě“, v katalánských *anar/venir* bychom tento rys popsali jako „vztah k 1. nebo 2. osobě“ a v lexému *portar* (příp. v jeho synonymu *dur*) tento znak vztahu či obrácení se k určité osobě zcela schází.

Problémem této analýzy je to, že předpokládá spíše klasifikaci a strukturalizaci mimojazykových referentů (*referents*), ne jazykových významů (*significats*). Někdy se označované i označující v obou jazycích velmi podobá, jindy se označující může značně lišit nebo nemusí vůbec existovat ekvivalent označujícího mezi dvěma jazyky.

Tak např. výraz *caja* označuje v kastilštině významy, o něž se v katalánštině rozdělují dva výrazy *caixa* a *capsa*. Při neutralizaci katalánské dvojice se označované bude vyjadřovat lexémem *caixa*, a to kvůli větší formální podobnosti s lexémem kastilským.

4.3. Interference gramatická

Gramatická interference byla zřídka zkoumána v minulosti, tento stupeň je totiž asi nejvíce strukturovaný, což přináší také největší komplikace v jeho rozboru¹¹⁵. Z téhož důvodu gramatika podléhá nejméně interferencím.

Mezi gramatické interference řadíme:

A) morfologické interference: nejčastější jsou změny v sufixech, např. *llegar+arribar=allegar*, a také změny v rodech

B) syntaktické interference

¹¹⁴ Payrató, Lluís, op. cit. s. 115: “Les diferents estructuracions de lèxic que presenta cada llengua ens aclareixen molts aspectes d’algunes interferències lèxiques i semàntiques i ens en mostren lògica.”

¹¹⁵ Cf. Blas Arroyo, José Luis (1993): *La interferencia lingüística en Valencia (dirección catalán-castellano)*: Estudio sociolingüístico. Castelló: Universitat Jaume I. [Poch Olivé, Dolors (1998): Reseña de Blas (1993). Revista Española de Lingüística 28, 2, 457-460.]

Postup a ujímání se těchto fenoménů, podobně jako u jiných stupňů jazyka, závisí na ekonomii, hrozbě záměny (dvojsmyslnost *vindran més tard*, lze vyložit jako: ‚*deuran arribar més tard*‘ nebo ‚*arribaran més tard*‘), frekvenci, stabilitě systému a podobnosti obou systémů. Panuje poměrně rozšířený názor, že katalánský syntax je velmi poznamenaný interferencemi pocházejícími ze syntaxe kastilské.

4.3.1 Strukturální hledisko

Puede ocurrir, y la proximidad estructural invita a ello, que éstas (las lenguas), en su evolución histórica, alcancen grados de desarrollo gramatical parejos y que la interferencia se convierta en tales casos en un potente factor de aceleración de cambios que de otra manera podrían no tener el mismo éxito.¹¹⁶

1) Podhodnocená neutralizace protikladu, *subestimació d'una distinció*: disponuje-li jeden jazyk komplexnější strukturou než druhý, můžeme logicky očekávat tento jev **zjednodušení** struktury. V katalánštině vlivem kastilštiny dochází k interferencím v odvozování ženského rodu: *dos, gris, comú, cortès* v interferenci vlivem kastilských protějšků zůstávají ve stejném tvaru namísto normativního *dues, grisa, comuna, cortesa*. Dalším případem v katalánštině je pokastilštěný singulár: *hipòtesis, cisis* (namísto *crisi*) , *parèntesis* (*parèntesi*), *èxtasis* (*extasi*).

- **El, lo, ho**

Fenomén „podhodnocené neutralizace protikladu“ může způsobit záměnu ve významech katalánského neutrálního zájmena *ho* s kastilským nepřízvučným zájmenem *lo*. Druhé jmenované zájmeno odpovídá totiž jak katalánskému neutrálnímu *lo*, tak nepřízvučnému, za slovesem stojícímu *el*.

- **Deixe**

Typický příklad morfologické „podhodnocené neutralizace protikladu“ v kastilštině je způsoben omezením katalánské *deixe* oproti kastilské. Jedná se o rodově příslušné formy adjektiv, ukazovacích zájmen (zde nalezneme i střední rod) a adverbíí. Badia i Margarit sice uvádí všechny tři původní formy ukazovacích adjektiv *aquest, aqueix* a *aquell*, připouští ale, že *aquest* v sobě zahrnuje významy odpovídající kastilskému *este*, ale také *ese*. K témuž dochází analogicky s příslovci *aquí, ahí, allí(á)*, kdy téměř vymizelo katalánské *ací*,

¹¹⁶ Blas Arroyo, José Luis (1999a): *Lenguas en contacto. Consecuencias lingüísticas del bilingüismo social en algunas comunidades de habla del este pensinsular*. Frankfurt am Main / Madrid: Iberamericana / Vervuert, s. 13

důsledkem čehož se i v kastilštině Katalánska užívá méně (jeho minulý ekvivalent) *ahí*. Colomina i Castanyer: „Tento systém v mluveném jazyce prakticky postrádá životnost, kromě výjimečných případů jako je valencijské území Tàrbeny, která byla (znovu)osídlena Mallorčany v 17. století.“¹¹⁷

Deixe, neboli schopnost ukazovat, je externím kritériem, které ovšem nepředstavuje žádnou funkční zvláštnost ukazovacích zájmen a přídavných jmen (mají ji i některá podstatná jména a příslovce). Vlastnosti rozlišující mezi významy tří kastilských ukazovacích adjektiv, potažmo zájmen, mají spojitost se třemi gramatickými osobami, neboli prvky každého řečového aktu (*acto de habla*, jehož členy jsou mluvčí, posluchač a komunikát). *Este* se používá pro objekty, které mluvčí zahrnuje do působnosti první osoby; *ese* pro působnost osoby druhé a *aquell*, třetí. Llorach ovšem poukazuje na to, že vlivem skutečné situace toho, co se sděluje, se může znázorněné schéma užití těchto prvků vychýlit: zatímco se *este* může vztahovat ke společnému působení první i druhé osoby, *ese* a *aquel* se vážou ke vzdálenosti vzhledem ke všem účastníkům promluvy.

Pro katalánštinu uvádí Colomina i Castanyer dva systémy. První z nich, tříčlenný a odpovídající systému kastilskému, dnes již téměř vymizel (ne v *Comunitat Valenciana* a v literárním stylu). Jeho formy: *aquest*, *aqueix*, *aquell* pro mužský rod, *açò*, *això*, *allò* pro střední a příslovce *ací*, *aquí*, *allí/allà*. Valencijské formy se liší: *este/est*, *eixe/eix*, *aquell*; *ací*, *ahí*, *allí/allà*.

V katalánském binárním systému vyjadřuje první stupeň „blízkost vůči osobě, která hovoří a/nebo která poslouchá“¹¹⁸, druhý pak „vzdálenost od osoby, která mluví a od té, která poslouchá“¹¹⁹. Formy trojčlenného a dvojčlenného systému spolu na Baleárách, v Severním Katalánsku a v Algueru často soužijí.

V dotazníku jsme přišli na to, že nenormativní „¿*Dónde compraste este abrigo que llevas?*“ našimi dotazovanými rozhodně není považováno za nesprávné: 36:18 je poměr přijatelnosti pro formální správnost, pro užití je to 35:18. Nevysledovali jsme žádné shody ani podobnosti u uživatelů ze stejných regionů.

Skupina Interalia se ve své studii zabývala formou středního rodu, jinak rodu „neurčitého“ (podle Lloracha se jedná vždy jen o podstatná jména), kterýžto představuje prostředek projevu: „...esto cubre el campo inmediato de la mención directa; eso y aquello se

¹¹⁷Colomina i Castaner, Jordi: *Paradigmes flectius de les altres classes nominals*, In: Joan Solà ... [et al.]; amb la col·laboració de Gemma Rigau: *Gramàtica del català contemporani* Barcelona : Empúries, 2008, s. 549:

“Aquest sistema no té pràcticament vitalitat enlloc en la llengua parlada, fora de casos excepcionals, com ara a la localitat valenciana de Tàrbenya, repoblada amb mallorquins en el segle XVII”

¹¹⁸Ibid., s. 548: “proximitat a la persona que parla i/o a la que escolta”

¹¹⁹Ibid., s. 549: “llunyania de la persona que parla i de la que escolta”

emplean para señalar lo ajeno a los dos hablantes.¹²⁰ Může se vztahovat k předchozímu projevu, nebo může značit neznalost rodu předmětu projevu nebo neurčitost při klasifikaci určité situace. Autorky rozlišují dva typy mechanismů deixe:

A) D. extralingvistická: esto (yo)/eso (tú)/aquello (no tú, no yo)

B) D. diskursivní: a) esto+eso (blízkost)/ (aqu)ello (vzdálenost)

b) esto (vlastní diskurs)/eso (interlocutor)

Vyvstává pak otázka, zda systém **mluveného** jazyka zahrnuje dva nebo tři prvky.

Llorach však namítá:

Lo cierto es que la función lingüística que unas y otras desempeñan no es diversa. Ambos tipos de palabras poseen una significación fija y constante; lo divergente reside en la diferente realidad extralingüística que denotan... Si la denotación cumplida por un demostrativo ... es ocasional, es decir variable según cada acto del habla, su significación, o sea, su valor diferencial y su función, es siempre la misma.¹²¹

Výběr typu deixe závisí také na tom, zda má určovat způsob psaný či mluvený: zatímco psaný projev je vázán na B), ve způsobu mluveném převažuje hlavně deixe A). Bilingvní mluvčí volí raději binární systém odvozený od katalánského a uchylují se proto k pravidlu, které, v mluveném dialogu, odpovídá typu Bb. V mluveném projevu tedy tuto uživatelé volí prvky vlastní projevu psanému. Důkazem toho, že monolingvní kastilský systém rozlišuje mezi těmito dvěma situacemi, jsou lexikalizované formy vlastní mluvenému projevu: *eso, sí; y eso*, fosilní výrazy, které vytěsnilly extralingvistické reference a specializovaly se v diskursivní rovině. Tyto formy se u bilingvních jedinců proměňují v *esto* v důsledku transference katalánského systému nebo také kvůli aplikaci parametrů pro psaný projev na mluvený: „Es decir, sobreúsan las reglas del sistema catalán y sobregeneralizan una de las opciones del castellano: el uso de los deícticos en la lengua escrita“¹²² (Zde monolingvní mluvčí sahají jen ke dvěma možnostem). Bilingvní systém by se tedy mohl zobrazit takto:

	mluvený projev	psaný projev
deixe diskursivní	1 (či 2) termíny: <i>esto (aquello)</i>	2 termíny: <i>esto, aquello</i>
deixe extralingvistická	2 termíny: <i>esto, aquello</i>	2 termíny: <i>esto, aquello</i>

¹²⁰ Grupo Interalia (e.p.): "Interferencias en las aulas. El sistema deíctico en universitarios bilingües catalán-castellano". In: Actas del XVI Congreso de la Sociedad Española de Lingüística Aplicada (AESLA), Universidad de la Rioja 1998, Logroño, s. 217

¹²¹ Alarcos Llorach, Emilio Pozuelo de Alarcón: *Gramática de la lengua española*, Espasa, cop. 1994, Colección Nebrija y Bello, s. 88

¹²² Grupo Interalia, op. cit. s. 220

Podemos afirmar que estamos ante una situación compleja en la que confluyen un factor interno y otro externo. El primero consiste en la tendencia de castellano a reducir el sistema tripartito de los demostrativos neutros a un sistema bipartito en ciertas situaciones de comunicación (modo oral; referencia fórica); el segundo lo constituye el contacto con el sistema propio del catalán, con un sistema deíctico bipartito.¹²³

- **Bajo/abajo, debajo**

Pro valencijskou katalánštinu je obvyklé zjednodušení opozice adverbíí *bajo/abajo, debajo*→*bajo*. Blas Arroyo (18) uvádí příklady: *Los policías están ahí bajo* (místo *abajo*) a *Está bajo de este piso* (místo *debajo*). Takto tedy mizí původní kastilská dichotomie mezi kategoriemi předložka a příslovce a vytvářejí se nové funkce a významy pro jedinou přeživší formu *bajo*. Formální ekvivalent v katalánštině by byl termín *baix*, náležící do kategorie adverbia i předložky. Nicméně dotazovaný z Andorrry nám v testu navrhl opravit větu určenou k překladu *És baix al jardí* na *És abaix, al jardí*, protože toto řešení, možno pod vlivem kastilštiny, považuje za jediné správné.

V samotné katalánštině dochází k potírání tradičních forem *davall* a *sota* (od druhého z nich se opouští ještě markantněji) a v podstatě jen forma *baix* pokrývá adverbialní a předložkovou funkci.

Príslovce *abaix* ve výše citované větě nám v testu přeložil do kastilštiny jako *bajo* jediný dotazovaný. V testu přijatelnosti považovalo 11 dotazovaných větu „*He encontrado tu calcetín bajo la cama*” za správnou, 4 nevěděli, zda je správně, ovšem rozuměli jí a pouze 3 ji označili jako nesprávnou (celkový průměr 31:18/33:18)

- **Přednost perifráze *haber de* před *tener que***

Abychom získali data o tomto jevu, položili jsme otázku: *¿Cómo traduciría la frase ‘he de fer els deures en castellano’?* Ti dotazovaní, kteří jako ekvivalent zvolili výraz *deber*, jej užíli bez předložky: *Debe hacer los deberes*. Pravdou je, že tuto možnost (snad z opatrnosti) využili jen dva dotazovaní; další tři upřednostnili s katalánštinou formálně podobné spojení *he de* (*he de hacer los deberes*). Jeden z nich poznamenal, že se jedná o spojení ze starší kastilštiny a jako alternativu uvedl naprostou většinou dotazovaných volené

¹²³ Ibid., s. 221

spojení *tengo que (hacer los deberes)*. V analogickém překladu katalánské věty *Has de ser més actiu* dosáhly zmíněné výrazy podobných skóre. *Has de ser* bylo aplikováno dvakrát, z toho jednou respondentem, který toto spojení zvolil i v předchozím příkladě. *Debes ser* zvolili dva respondenti, z toho jeden v kondicionálu (*deberías ser*) – tento respondent, fililog, tuto formu volil taktéž v prvním překladu. Vycházíme-li z toho, že jsme byli často svědky záměn *deber* a *deber de* v mluveném projevu, můžeme se domnívat, že naši dotazovaní volili jasnější formu *tener que*, jak jsme již řekli, z opatrnosti. Mezi kat. *deure* a kast. *deber* totiž dochází k reinterpretaci, kterou popisujeme v odstavci 3).

- Užití *como* v kastilštině je vlivem katalánského *com que/com a* rozvětveno na *como que/como a*:

Badia i Margarit uvádí příklady užití těchto vazeb v katalánštině (II, 61): *com a comerciant no té cap garantia, com que són tan bona gent, tot m'ho donarien* Pro náš rozbor jsme použili :

S'ho van partir com a bons germans. Všichni zúčastnění přeložili příslušné spojení „*como buenos hermanos*“

Com que estudies, aprovaràs: 2 dotazovaní zvolili spojek *si a puesto que*, všichni ostatní použili nejbližší překlad bez interference „*Como estudias, aprobarás*“

Do testu přijatelnosti jsme také zapojili souvětí „*Como que es muy buena persona, no me engañará*“ s výsledkem 58:18/57:18. Celkově bylo souvětí přijatelnější pro zástupce z Barcelony více než z jiných regionů.

2) Reinterpretace, *reinterpretació* Na poli gramatickém se konečně dostáváme k popisu jevu, k němuž mezi námi studovaným jazyky na poli fonetickém ani lexikálním ve větší míře nedochází. Může nastat v důsledku odlišného vztahu mezi termínem a příslušným užitím v různých jazycích. Blas Arroyo: „Elementos de la lengua receptora dejan de oponerse a través de rasgos patrimoniales, y pasan a hacerlo a partir de otros que recogen el modelo de una lengua modelo.“¹²⁴

• Jako příklad může posloužit reinterpretace opozice spojek *a/en*. V obou jazycích obě spojky existují, ovšem liší se jejich aplikace. V katalánské kastilštině se po vzoru

¹²⁴Blas Arroyo, José Luis: "El español actual en las comunidades del ámbito lingüístico catalán". En: Rafael Cano Aguilar (coord.): *Historia de la lengua española*. Barcelona: Ariel, 2004, s. 1074

katalánštiny spojka *a* připojuje ke slovesům, jejichž sémantika je statická. Skutečně v jednom případě respondent přeložil větu *És baix, al jardí „està abajo al jardín“*.

- Vlivem kastilštiny se v katalánštině zaměňuje užití spojky *perquè*. Ta totiž může mít v katalánštině funkci účelu i důsledku, zatímco v kastilštině první z nich plní spojka *para que*, z níž se funkčně v interferenci do katalánštiny odvozuje „*per a què*“. My jsme se pokusili dopídit důkazu, že k této interferenci dochází i v opačném směru (což je strukturalistická hypotéza, kterou jsme si ovšem potvrdili jako posluchači mluvené barcelonské kastilštiny); tedy že katalánská spojka se může stát zdrojem nepatřičného užití kastilské spojky *porque* v účelových větách. V našem testu ovšem všichni respondenti zvolili pro překlad věty *Han posat més policies perquè hi hagi menys atracaments* správnou spojku *para que*, a jen ve dvou případech, jak jsme již popsali v úseku o ortografických interferencích, označili přízvuk tímto způsobem: „*para qué*“.

- Jako příklad reinterpretace pro kastilštinu Blas Arroyo uvádí záměnu ve významech v obou jazycích shodných termínů *deber de* (vztahující se k pravděpodobnosti) a *deber* (vyjadřující povinnost ve smyslu „mít něco udělat“). Dochází k takové reinterpetaci, že se mluvčí uchylují k užití jakýchsi „náhradních“ termínů, které pokrývají oba výchozí: *tener que, haber de, deber*. V našem testu, jak jsme již pravili v úseku *subestimació*, byl výraz *deber* aplikován s obezřetností, ovšem k interferenci nedošlo, a to také proto, že katalánské *deure* pokrývá významy obou kastilských forem. K interferenci by tedy mohlo dojít například v překladu katalánské věty *deu ésser molt feliç* tak, že by bylo užito formálně bližšího kastilského termínu *deber* namísto pro vyjádření pravděpodobnosti nutného spojení s předložkou, *deber de*.

3) substituce, *substitució*: Nastává v případech, kdy jsou konstrukce obou jazyků podobné.

- Flexe rodů určitých členů: *la costum* (místo *el costum*, vlivem *la costumbre*), *els postres* (vlivem *el postre*, místo *les postres*, v mluvě (kastilské) jsme vysledovali naprosto běžné užívání *la calor* (místo *el calor*, pod vlivem katalánského *la calor*), atd.

- Dvojitá negace: např. *Tampoco no lo sé*, v našem dotazníku se dvojitá negace dopustil jen jeden dotazovaný v překladu katalánské věty *Ni la Sara ni jo no duem arracades* do kastilské „*Ni Sara ni yo no llevamos*“. V běžné mluvě Katalánců (Valencijců...) jsme ovšem zaregistrovali dvojitou negaci jako zcela běžnou, ne-li častější než negaci jednoduchou.

- Futurum indikativu namísto subjuntivu prézentu ve spojeních typu: „*Cuando llegará, se lo diremos*“. „*Ya arreglaremos nuestros asuntos cuando volveréis de vacaciones*.“: s jedinou výjimkou dotazovaného, který správnost vyjádřil na naší stupnici číslem 2, považují všichni větu za nesprávnou. Týž a ještě jeden dotazovaný by větu pravděpodobně použili (vyjádřeno číslem 2), ostatní by větu nepoužili nikdy. Současná katalánština totiž čím dál tím více inklinuje k užívání konjunktivních tvarů.

- Nepřekrývání aplikace reflexivních sloves: kast. „*adelgazarse*“, „*engordarse*“, Kat. „*callar-se*“, „*caure's*“

Zkoumali jsme tendence v úzu spojení „(se) *quedó mudo*“. 8 z 52 případů, které v korpusu CREA vyšly, je nereflexivních a tři z nich pocházejí z Barcelony, v jiných tvarech (*me quedé mudo, se ha quedado sin palabras*) jsme našli po jednom případě, v nezvratné formě žádný příklad neexistoval.

Naše respondenty jsme požádali, aby přeložili do kastilštiny tučně zvýrazněnou část věty ***Ha quedat mut d'emoció***. 5 osob nepoužilo v kastilštině, zřejmě po vzoru katalánštiny, zvratnou formu slovesa. Namísto *se ha quedado mudo* napsaly „*ha quedado mudo*“. Takováto volba mohla být ale způsobena vizuálním srovnáním s překládanou katalánskou variantou.

Ještě markantnější se tato disproporce reflexivní/nereflexivní projevila v překládání rozkazovacího způsobu zmíněného katalánského slovesa *callar*. Je třeba předeslat, že obě verze jsou v kast. platné, v kat. neplatí reflexivní. V testu byl daný tvar přeložen 4krát jako *callaos*, 2krát jako *callaros*. CREA uvádí 11 případů *callad* k 7 případům *callaos*. Takže katalánští uživatelé ze dvou (dle RAE správných) možností taktéž preferují formu nezvratnou, což může (ale nemusí) být výsledkem absence zvratné formy v katalánštině. Interference by tedy logicky mohla proběhnout spíše, byla-li by katalánština jazykem-příjemcem.

Zajímavá byla také inklinace respondenta z Mallorky k užívání reflexivních forem, čehož si můžeme všimnout v jeho produkci: „*vamos a tomarnos una cerveza/me voy a tu casa*“

• Slovesný rod

Zmíněný pokročilejší vývoj kastilštiny oproti katalánštině může vést k odlišnostem preferencí uživatelů ve volbě mezi slovesnými rody. Současná kastilština, jak známo, inklinuje k vypouštění pasivních konstrukcí a na jejich místo dosazuje *pasivas reflejas*.

Chtěli jsme zmapovat, jaké jsou preference katalánských mluvčích ve vztahu k těmto konstrukcím a zda tedy může katalánština, kde mají pasiva prozatím pevnější postavení, tuto volbu ovlivnit. Vyhotovili jsme tedy tyto konstrukce: *Se aceptaron las condiciones.* a *Las condiciones han sido aceptadas.*

Dotazovaní považovali za správné obě konstrukce, a co se přijatelnosti pro jejich užití týče, v naprosté většině ohodnotili obě možnosti stejně, číslem 1. Jen dva respondenti (oba profesně zaměřeni na jazyk) označili pasivní formu číslem 4. Tudíž jsme žádný zásadnější sklon Katalánců k pasivním konstrukcím v kastilštině nemohli potvrdit.

- V katalánštině nenormativní užití **futura** pro vyjádření pravděpodobnosti typu *Será en Joan*

- Preference jednoduchého budoucího času před složeným futurem, příp. prezentem v kastilštině, vyplývající z jeho převahy v katalánštině, např. v konstrukcích vztahujících se k bezprostřední budoucnosti: „*Ahora lo haré*“ (*Ara ho faré*) jsme došli k výsledku 34:18/27:18. V *Comunitat Valenciana* vznikl skutečně nízký poměr: 4:4/5:4. Naši tři respondenti s lingvistickým vzděláním jsou si vědomi nekorektnosti aplikace jednoduchého futura v daném případě (12:3), nicméně připouštějí, že by jej spíše užíli (5:3). Respondenti s kastilským profilem označili spojení za správné a užíli by jej určitě. *Nueva Gramática...* tvrdí, že analytický tvar je častější v Americe. Chtěli jsme zjistit, jaký je asi poměr analytického a neanalytického tvaru v úzu, a proto jsme do korpusu CREA zadali: „*lo voy a hacer ahora*“, pro což bylo nalezeno 8 případů, 6 z nich bylo ze Španělska. Dále jsme zadali spojení „*voy a hacerlo ahora*“, pro které byly nalezeny 3 případy, z toho 2 ze Španělska. Spojení s jednoduchým futurem, „*ahora lo haré*“, se objevily 2 případy, pro „*lo haré ahora*“ 4 případy, z nichž všechny pocházely ze Španělska. Spojení s přítomným časem, „*ahora lo hago*“ bylo užito 7krát, z toho 3krát ve Španělsku. Nijak výrazně nepřevládaly v rámci případů ze Španělska katalánsky mluvící oblasti.

- Protože se ve Valencii katalánská spojka *amb* vyslovuje jako kastilská spojka *en*, v mluvě často dochází k jejich záměně, a to zejména tehdy, uvádí-li předložka syntagma vztahující se k dopravním prostředkům: „*Ha venido con el autobús de las seis.*“

. Do testu jsme také zahrnuli tuto větu: *No li agrada anar amb autobús.* Psaná podoba ale jistě neodrazí skutečnou situaci vzniku tohoto fenoménu, který je vázán hlavně na mluvu. V každém případě, 1 respondent z *Comunitat Valenciana* skutečně vazbu přeložil „*con autobús*“

• **Předsudek o problémech s konjugacemi**

Sinner¹²⁵ se pokouší vyvrátit mezi kastilskými lingvisty častý názor, že neutralizace časování nepravidelných sloves se dopouštějí především bilingvní uživatelé katalánštiny a galicijštiny. Sinner nazývá tyto poznatky spíše neopodstatněnými předsudky a “juicios impresionistas, pues no existen estudios comparativos de la capacidad o habilidad lingüística de los catalanes.”¹²⁶ Další argument pro vyvrácení těchto předsudků je zřejmě nejefektivnější: neutralizací při časování sloves *andar*, *yacer*, či sloves končících na *-ducir* se s nezanedbatelnou frekvencí dopouštějí i monolingvní mluvčí kastilštiny (Sinner např. cituje tvar “*andara*” z díla Vargase Llosy).

Zmiňme však jednu formu, kterou přisuzujeme výhradně katalánským uživatelům; nejedná se ovšem o neutralizaci nepravidelných sloves, nýbrž o tvorbu imperativu slovesa *ir*. Opomineme-li formu, kterou RAE uvádí pro voseo, imperativ slovesa *ir* pro 2.os.j.č. zní “¡ve!”. V katalánštině se ovšem stejný imperativ pro příslušné sloveso *anar* shoduje (až na označení přízvuku) s kastilským indikativem přítentu pro sloveso *ver*: “*vés/ves*”. V katalánské kastilštině tedy často slyšíme příkaz odvozený od slovesa *ir* ve formě “*ves*”. “*Ves a la biblioteca y saca los libros que nos hacen falta.*” byla věta v našem dotazníku a ačkoli průměr 53:18 v hodnocení správnosti napovídá tomu, že jsou si uživatelé spíše vědomi chybnosti tohoto tvaru, situace se radikálně mění v okamžiku, kdy jej nemají v písemné podobě před očima, protože v mluvené produkci se jedná o velmi běžný jev.

• **Shoda předmětu s přísudkem *haber* v čísle**

Ač norma považuje konstrukce typu „*Anoche, en el bar habían/había muchos soldado*”s za neosobní a připouští tedy jen formu slovesa v singuláru, v úzu je často volen plurál. Jedná se o jev typický pro kastilštinu americkou, ale rovněž v námi studovaných bilingvních zónách je podle Blas Arroya¹²⁷ tato forma velmi častá.

“*Ayer, en la playa habían muchos turistas.*” Se dvěma výjimkami (jednou označeno číslicí 1, jednou číslicí 2) všichni dotazovaní označili větu za nesprávnou (číslicí 4) a jen tři osoby by ji možná použily.

¹²⁵ Cf. Sinner, Carsten- Wesch, Andreas. (2008),

¹²⁶ Ibid., s. 239

¹²⁷ Cf. Blas Arroyo, José Luis, 1999

No hi havia gaire homes a la educació primària. Žádný z dotazovaných se nedopustil v překladu shody předmětu se slovesem *haber*.

5) Import, *importació*:

- člen u křestních jmen: „*Mañana vendrá el Juan.*“ Ač jsme na tento jev nezaměřili žádnou zkoušku v našem testu, i tak se (u respondenta z Barcelony, (ve valencijské se totiž vlastní jména členy neuvozují) objevil v přeložené větě „*Ni la Sara ni yo llevamos (pendientes)*“

- partitiva v kast. „de que“. Radatz popisuje jev podle ní typický pro Mallorku:

“En catalán existe una construcción partitiva defectiva... Es defectiva en el sentido de que el marcador del partitivo „de“ es suprimido cuando el sintagma es CD, pero, no obstante, el sintagma en cuestión se pronominaliza como si el „de“ estuviera presente, es decir, con el pronombre adverbial „en“: De vi, n’hi ha molt.”¹²⁸

De comida hay suficiente para todos.: pro dotazovaného z Mallorky je věta zcela nepřijatelná, pro ostatní je přijatelnost 44:18/47:18. Nemůžeme však tvrdit, že bychom vyvrátili autorčinu teorii, protože jsme z Mallorky disponovali jen jedním “vzorkem”, navíc s jazykovým vzděláním.

- *que* v přímých tázacích větách v kastilštině: *¿Que te has comprado más ropa?* V psané podobě se uživatelům jeví toto spojení spíše nepřijatelné: 49:18/47:18. Obecně je fráze přijatelnější pro respondenty nad 40 let. Spojení by odpovídalo by přibližně kastilskému zvolání v údivu: *¿de verdad?, ¿en serio?*

4) Ztráta, *pèrdua*:

Spočívá ve vynechávání určitých tvarů

- vlivem ekonomizujícího východiska vznikají struktury typu „*Bailo flamenco cinco años*“, kde byla eliminována předložka *desde hace* ve spojení s fosilizujícím slovesem *hacer*. Jev je inspirovaný hovorovou syntaktickou strukturou v katalánštině, v našem konkrétním případě: *Ballo flamec cinc anys*.

- Ztráta kastilského vztažného *cuyo*

- *Queísmo*, neboli užití spojky *que* tam, kde norma nařizuje její spojení s předložkou. Někteří mluvčí (často v hispánské Americe) vypouštějí spojku *de* po spojce

¹²⁸ Radatz, Hans-Ingo, Op. cit., s. 123

que ve vedlejších větách. Podívejme se, jak naši respondenti hodnotili větu „*Me alegre que hayas venido*“ v testu akceptace: 43:18/39:18

- Vynechávání předložek před předmětem přímým označujícím osobu: „*Por fin ha dejado su marido alcohólico.*“. Spojení s vynechanou předložkou *a* je pro naše dotazované nepřipustné: 62:18/64:18. V katalánštině se ale předložka *a* v tomto případě neaplikuje, pro což GDLC uvádí příklad: „*En morir, ha deixat tres fills.*“

- Příkladem ztráty předložky jsou překlady katalánské věty „*Qui va guanyar la Copa del Rei l'any 2008?*“. V testu 5krát přeloženo podle katalánského modelu, čili bez předložky: „*quién ganó la Copa el año 2008*“. 6krát byla sekvence přeložena jako „*del año*“, zbytek jako „*en el año*“.

- V katalánštině je příkladem ztráty eliminace příslovečných zájmen *en/hi*, jimiž kastilština nedisponuje

4.4 Interference na úrovni diskursu

V tomto úseku popíšeme interference na úrovni jazykových jednotek, které napomáhají souvislosti, spojitosti a jednoduše projevu. Uvedeme také příklad větné skladby, která byla inspirována větnou skladbou katalánštiny.

- Katalánské *va!* V kastilském projevu

Ve své práci se García Hernándezová¹²⁹ pokouší analyzovat kastilské *vamos*, *venga* v opozici s katalánským *va*, *vinga*, a to na zaznamenané hovorové mluvě dvou verzí pořadu vysílaného TV3 (katalánská verze) a Antena 3TV (kastilská verze). Tyto výrazy v obou jazycích slouží (v aplikaci na začátku věty) k přesvědčení příjemce, aby změnil svoje chování či postoj. Užití katalánského *va!* v jinak kastilském projevu znamená zřejmě interferenci. V češtině by bylo ekvivalentem zkoumaného výrazu „no tak“, jež užíváme v případě nesouhlasu s počínáním příjemce a ke zkorrigování jeho počínání.

V následujících případech tyto výrazy postrádají funkci slovesa a také ztratily původní význam („jít“, „přijít“), ač tedy, dle autorky, zachovávají základní význam „pohyb“; navíc jejich forma se nemění ve vztahu k ostatním prvkům celku. García Hernándezová zachytila v řečeném televizním programu tyto typové promluvy, u nichž si můžeme všimnout tří různých realizací překladu katalánského *va!* do kastilštiny.

¹²⁹ Cf. Hernández García, Carmen (1997b): „*El 'va' en español, un caso de interferencia del catalán*“. *Especulo 6* (1997); dostupné na http://www.ucm.es/OTROS/especulo/numero6/c_hernan.htm

„1) *Va, marona, deixa-me la bossa, només avui./ Venga mamá, déjame lo*

2) *Va Ferran, no facis de burro. Has estat amb algú, oi?/ ¡Vamos Fernando, no seas idiota! Has estado con alguien ¿no?“*

Tuto sekvenci jsme nechali přeložit našimi dotazovanými s takovýmto výsledkem: *va!* použila dotazovaná s kast. profilem žijící v Katalánsku, *vamos* bylo užito jednou, *venga* s absolutní převahou

„3) *Fuig, dona...va, arregla't, que anirem a sopar!/ Venga, va mujer... Arréglate y vámonos a cenar.*

4) *Va, Antoni, estigues quiet, que pot venir el Martí!/ ¡Déjame! Puede llegar Martín.*“¹³⁰

Je třeba rozlišit užití „*va*“ jakožto pragmatického konektoru, který vystihuje vztahy mezi výroky (Uveďme Alarcos Llorachův¹³¹ příklad *vamos* jako prvku podtrhávajícího komunikovanou informaci: *Adivinaban que la traca fina, o sea, vamos, la meta, era pagar.*), a tzv. stereotypu, jež „*facilita(n) el llevar a término determinadas acciones o actos de habla*“ Zmíněné výrazy nejsou nezbytné pro porozumění významu informace, ačkoli ji jistým způsobem zabarvují a dodávají jí na expresivě. García Hernándezovou uvedené příklady tím pádem odpovídají způsobu užití stereotypu. Llorach tyto elementy zahrnuje do společné skupiny nevlastních citoslovcí (*interjecciones improprias*), Cuenca zase hovoří o *interjecciones conatives*, „citoslovce s konativní funkcí jsou ty, které vysílající vytváří za účelem modifikace chování příjemce tak, aby tento realizoval, pokračoval nebo přestal realizovat nějakou akci.“¹³²

Srovnáme-li jednotlivé uvedené překlady, dojdeme k závěru, že první tři z nich nemění význam výroku výchozího jazyka. Ve čtvrtém překladu, kde se překlad *va* vynechal, dochází k jistému oslabení intenzity sdělovaného. Dalo by se tedy tvrdit, že dvojice *venga/ vamos* a *vinga/ va* představují, ovšem zdůrazňujeme, že pouze v uvedeném typu užití, přesné ekvivalenty.

Třetí příklad představuje s největší pravděpodobností interferenci, což dokládá nepřítomnost výrazu *va* v gramatikách ani slovnících kastilštiny. Alarcos Llorach totiž například operuje s *venga, vamos, vaya* a popřípadě s *anda*.

¹³⁰ Ibid., cit. (2009-10-01), s. 8

¹³¹ Alarcos Llorach, E., op. cit. s. 249

¹³² Cuenca, Maria Josep: *Els connectors textuats y les interjeccions*, In Solà et al. (2002, GCC), op. cit. s. 3221: „les interjeccions amb funció conativa són les que l'emissor produeix per tal modificar la conducta del receptor, de manera que realitzi, continuï o deixi de realitzar alguna acció“

Zdroj interference je podle García Hernándezové obecně častá záměna sloves *ir /venir* a *anar/ venir* v katalánské kastilštině, velmi pravděpodobně však tyto mýlky vycházejí z toho, že „productividad del *va* catalán en determinados contextos ha llegado a contaminar y a invadir un terreno que en español en principio era del *venga* (y que también pueden ocupar el *vamos*, el *anda* y otras expresiones similares)“.¹³³

- **Rozdílná užití *pero/però***

Atienzová se ve své studii v rámci projektu Interalia zabývá otázkou interference na poli syntaxe a diskursu. Konkrétně zkoumá jednotky sloužící ke spojení jednotlivých částí diskursu. Výše jsme se zabývali reinterpetací v pojetí spojek *perquè* a *para que*, sloužících ke spojení vět v souvětí. Na další jazykové úrovni nacházíme spojovací výrazy, které mohou slučovat různá souvětí a zajišťovat tak plynulost projevu. Skupina Interalia tyto výrazy nazývá *unidades extraoracionales* a uvádí jako příklad *pero* a *por eso*, v jejichž interpretaci vysledovala v psaném projevu svých studentů interferenci, jev, který podle ní spočívá „en la extensión del uso del conector *però* catalán para recubrir funciones que en castellano desempeñan dos formas distintas, lo que provoca un desequilibrio funcional.“¹³⁴ Došlo tedy k podhodnocené neutralizaci protikladů, protože bilingvními jedinci byly rozšířeny možnosti užití. V důsledku se potom bilingvní mluvčí dopouštějí větší tolerance v mobilitě těchto prvků; např. použijí *pero* tam, kde by monolingvní jedinec užil *sin embargo*.

My jsme v testu přijatelnosti použili větu „*Él te lo va a ceder todo con la condición, pero, de que le quede alguna cosa para vivir.*“ s výsledkem poukazujícím na převládající nepřijatelnost sekvence: 60:18/62:18

Rozličné byly také překlady zvýrazněné části sekvence: *La primera part del partit em va avorrir. La segona, però, va ser totalment diferent*. Někteří překlad řešili naprostou eliminací spojovacího výrazu a jeho nahrazením čárkou: “*La segunda parte, fue totalmente diferente*” (3krát s čárkou, 3krát bez), *en cambio* 4krát, *no obstante* 1krát, *sin embargo* 2krát. Ve zbylých pěti případech účastníci dotazníku přeložili větu s použitím kastilské spojky *pero* následujícím způsobem s majuskulou: “*Pero la segunda fue totalmente diferente*”.

¹³³ Hernández García, C., op. Cit. (2009-10-01), s. 9

¹³⁴ Atienza, Encarna et al. (1997), op. cit. s. 579

• Rozdílná větná skladba

Při výzkumu řeči mládeže z Castellonské čtvrti Grau přišli Käuper a Guerrero Ramos na to, že: “En catalán, mucho más que en castellano, se tiende a colocar al principio o al final de la frase la información que se quiere resaltar, delimitada por una pausa que, al hablar, puede desaparecer.”¹³⁵

Pro ověření tohoto tvrzení jsme do testu zanesli sekvenci :

“¿Prefieres fruta o verdura? Prefiero verdura porque es demasiado dulce, la fruta.”

Došli jsme k průměru přijatelnosti 54:18/50:18 Mluvčí z Castellónu skutečně sekvenci akceptovali snáze než ostatní respondenti.

4.5 Závěr

Ve této kapitole jsme popsali interference na odlišných jazykových stupních, přičemž jsme zkoumali dopad sociálních a geografických proměnných našich respondentů. Uvědomili jsme si, že stupeň nejvíce postižený interferencemi je ten lexikální. Katalánština je nepochybně faktorem, který na kastilštině příslušných oblastí dosahuje největšího vlivu, ovšem je třeba ji zvažovat jako jeden z mnoha faktorů, které způsobují změny v jazykových strukturách.

Přišli jsme na to, že věk je v otázkách, které jsme v našem dotazníku zaznamenali, nejrelevantnější proměnnou. Dotazovaní do čtyřiceti let se dopouštěli nižšího množství interferencí v kastilštině než starší dotazovaní navzdory faktu, že tito byli vzděláváni pouze v kastilštině.

Geografická příslušnost dotazovaných má také velmi pravděpodobně vliv na variantu, kterou používají, vyjadřují-li se kastilsky, a přímo souvisí s proměnou katalánských dialektů v závislosti na regionech. My jsme tak odhalili stejné znaky v kastilštině obyvatel *Comunitat Valenciana* a také mezi obyvateli Barcelony.

U psaného dotazníku je třeba zohlednit, že dotazovaní se mohli koncentrovat více, než by tomu bylo v přímém rozhovoru, v němž bychom jistě zaznamenali větší množství námi sledovaných jevů.

¹³⁵ Käuper, A., Guerrero Ramos, C.J.: *El habla de los graueros: peculiaridades del castellano de los jóvenes del distrito portuario de Castellón*. In: Sinner, C., Wesch A. (2008), op. cit. s. 147

5. RESUMÉ

5.1 Resumé Varianta kastilštiny užívaná na území katalánského jazyka

Touto prací jsme se pokusili analyzovat fenomény představující takzvaný jazykový kontakt, a to mezi dvěma jazyky Iberského poloostrova: kastilštinou a katalánštinou. V první řadě jsme chtěli ověřit hypotézu o tom, že existuje specifická varianta kastilštiny v katalánských oblastech, a následně tuto variantu charakterizovat. V průběhu času, který jsme věnovali uskutečnění této práce, a zakotvením v domnělém klíčovém centru pro získání potřebných materiálů – v kosmopolitní Barceloně – jsme zjistili, že námi zvolené téma je velmi komplexní a hodné vyčerpávající analýzy.

My, jakožto začátečníci v problematice jazykového kontaktu v kastilsko-katalánském případě, jsme se rozhodli nezaměřovat se na žádný částečný jev jazykového kontaktu, nýbrž zabývat se tímto kontaktem jako souborem vzájemně propojených fenoménů, čímž, dle našeho názoru, skutečně je. Zdálo se nám přirozenější zabývat se jím globálně: věnovali jsme se analýze a srovnání struktur dotyčných jazyků, avšak nenechali jsme stranou ani faktory jazykového kontaktu sociálně-politické.

Abychom porozuměli fenoménům kontaktu mezi kastilštinou a katalánštinou, vypravili jsme se k historického okamžiku, v němž se zrodily jako dva nezávislé jazyky z téhož iberorománského základu. Zjistíme, že vývoj katalánštiny byl konzervativnější, což jsme si ověřili porovnáním stavů současné katalánštiny a staré kastilštiny, které se vyjevily jako identické.

Následně se zabýváme především politickou a sociální historií soužití obou jazyků. Pochopíme tak, že katalánské obyvatelstvo mluvilo výlučně katalánsky až do ustavení kastilsko-aragonské unie Katolických králů, prvních skutečně centralistických a proti Katalánsku zaměřených panovníků. Pokračujeme výkladem historie diglosie španělských jazyků uvnitř Španělska, která zcela neustoupila až do dnešních dnů. Musíme ovšem podtrhnout, že v těchto měsících tolik diskutovaný *Status autonomie* ze sedmdesátých let zajistil pro katalánštinu podmínky dosti, ne však zcela liberální ve srovnání s útlakem, který tento jazyk zažíval v předcházejících jako důsledek dekretů *Nova Planta*, během vlády Bourbonů a za totalitních režimů Prima de Rivery a Francisca Franca. Na konci první kapitoly uznáváme důležitost propagace katalánštiny mezi novými obyvateli katalánsky hovořících oblastí. Předepsání tohoto jazyka jako dorozumívacího jazyka ve vzdělávání a administraci

považujeme za zásadní krok pro zachování katalánštiny, která je už téměř prosta monolingvních mluvčích. Nemyslíme si, že by mluvčí kastilštiny v těchto zónách byli nějak diskriminováni, a argumenty, které v tomto smyslu představuje Fórum Babel, nám nepřipadají přesvědčivé.

V další kapitole obhajujeme naše upřednostnění pojmu *kastilština*, který dle našeho mínění nevyklučuje ostatní španělské jazyky z obecného povědomí.

Dále přednášíme v dnešní době nediskutovatelné argumenty ohledně postavení katalánštiny jakožto nezávislého jazyka a vysvětlujeme pojmy *jazyk*, *dialekt*; pojmy relativní, jelikož struktury některých variant jsou si velmi blízké a je proto obtížné označit danou variantu jedním či druhým termínem. Takto se dostáváme ke stěžejnímu bodu naší práce, tedy k uznání existence specifické varianty kastilštiny v zemích katalánské řeči.

Je kastilština používaná v Katalánsku skutečně tak specifická, aby mohla být nazývána dialektem? A mají její odchylky od standardu opravdu původ v katalánské struktuře?

Lingvisté by nám na tyto otázky nedali jednotnou odpověď, protože se v gramatikách a slovnících kastilština bilingvních oblastí tradičně nebere v potaz. Zvláštnosti bilingvních variant byly považovány za vulgarismy a rysy ochuzování.

Dále konstatujeme, že katalánština nepředstavuje jediný prvek, který ovlivňuje kastilštinu v katalánských regionech; je třeba uvědomovat si množství přistěhovalců z Ameriky a Evropy, jejichž kastilština může dotyčnou variantu významně poznamenat. Abychom mohli určit její rysy, navrhujeme zkoumat kastilštinu cizinců, kteří by ji neměli jako rodný jazyk a většinu její znalosti by získali v katalánsky hovořících oblastech.

Na začátku třetí kapitoly jsme se rozhodli považovat za bilingvní ty osoby, které mají oba jazyky jako mateřské (nebo otcovské), nebo přesněji, které byly v přímém kontaktu s oběma od útlého dětství. Je však třeba poznamenat, že bychom stěží našli případ bilingvního jedince, který by ovládal nebo by se identifikoval s oběma jazyky naprosto stejným způsobem. Nejpodstatnější je, jaký z těchto dvou jazyků se stane jazykem-dárce, který bude představovat model pro jazyk-příjemce.

Poté hodnotíme katalánský bilingvismus, který je z výše uvedených důvodů jasně asymetrický: v daných oblastech neexistují monolingvní mluvčí v katalánštině (pokud ano, jedná se o mluvčí, kteří kastilštinu opustili vědomě), zatímco se zde nachází značné množství kastilských mluvčích bez znalosti katalánštiny.

Pokračujeme vysvětlením konkrétních jevů jazykového kontaktu. Především je třeba rozlišovat mezi přepínáním kódů, interferencí a integrací. Zatímco první termín se aplikuje na vědomou alternaci mluvčího mezi dvěma jazyky v rámci jedné promluvy, další pojmy označují

výpůjčky, které mluvčí nevědomě přenášejí z jednoho jazyka do druhého. Přepínání kódů se užívá v různých situacích: od (ne)kompetentnosti mluvčího najít adekvátní výrazy v jednom ze svých jazyků až po jazykové hříčky, jimiž promluva nabírá na vitalitě.

Interference je dočasnou výpůjčkou, tzn. integruje prvek daného jazyka do užití druhého. Toto užití může být naprosto ojedinělé nebo ne zcela běžné v případě, že už se vyskytlo mezi více mluvčími. K integraci naopak dochází, když je prvek zcela vložen do systému (ve smyslu *langue*).

Ukazuje se dosti obtížným rozhodnout, v jakém okamžiku můžeme daný prvek považovat za zcela integrovaný do systému. Existují případy nazývané „katalanismy“ již po staletí, které zatím nedosáhly uznání jako integrované prvky ze strany deskriptivní kastilské gramatiky. Pokud se v některých případech jedná o elementy rozšířené mezi milióny mluvčími bilingvními v kastilštině a v katalánštině, kdy si tyto vyslouží záznam v gramatikách a slovnících kastilského jazyka? V gramatice *Nueva gramática...* (RAE, 2009) jsme např. hledali, co její autoři říkají ohledně deixe nebo příznačného užívání adjektiv a adverbii *bajo/encima*, případně *debajo/arriba*; jak hodnotí jevy, které považujeme za rozptýlené mezi většinou příslušných uživatelů. Nenalezli jsme však jedinou poznámku, která by např. vysvětlovala odlišnosti v užití dvoustranné a třístranné deixe možným vlivem katalánštiny (ač jako příklad dvoustranného systému uvádí francouzštinu).

Jsme si vědomi toho, že není snadné rozhodnout, zda je určitý prvek užíván většinově nebo ojediněle. Případ katalánsky hovořících oblastí je komplikovanější než případ oblastí hispanoamerických. Mluvčí té které varianty kastilštiny v hispánské Americe se v první řadě nacházejí v dialektových celcích, které splývají se státy; za druhé, tyto mluvčí se učí normu předepsanou příslušnými akademii a navíc ji vnímají v médiích; a za třetí, nejsou pod masivním vlivem mluvčích jiných variant. V katalánských zemích, které jsou součástí Španělska, se obyvatelé učí normu předepsanou Královskou akademií španělského jazyka, v médiích slyšívají kastilštinu, která není jejich vlastní (katalánské stanice vysílají v katalánštině, s výjimkou Valencie, kde jsou také stanice vysílající kastilsky); a navíc žijí s velkým množstvím spoluobčanů, kteří přišli z jiných částí Španělska nebo z Ameriky. Z představených důvodů je možné, že rysy vlastní katalánské kastilštině budou čím dál tím méně obvyklé, až se vytratí zcela.

My jsme pro tyto rysy zvolili pojem *interference* a věnujeme jim poslední část třetí kapitoly a jejich klasifikaci se zabýváme v kapitole čtvrté. Protože nás zajímá varianta kastilštiny, soustředíme se na interference, k nimž v kastilštině dochází zřejmě pod vlivem katalánštiny (ve směru katalánština-kastilština).

Faktory, které způsobují interferenci, rozlišujeme na faktory jazykové (strukturální) a mimojazykové (psychologické a sociologické). První z nich se zakládají na identifikaci s jazykem mluvčímu vlastním, jehož strukturální rysy tento mluvčí aplikuje na strukturu druhého jazyka.

Mezi lingvisty panují určité rozpory ohledně toho, zda k interferencím dochází snáze mezi jazyky strukturálně blízkými, nebo mezi těmi, které se velmi liší. K osvojení si nového jazyka nepochybně napomáhá jeho blízkost s jazykem, který jsme si již osvojili přinejmenším v rovině porozumění. Také jazyková produkce se u jedince může dát do pohybu dříve v jazyce, který je strukturou blíže modelovému jazyku. Nicméně by nebylo bez zajímavosti uskutečnit studii o četnosti interferencí mezi osobami, které došly k pokročilé znalosti kastilštiny ze strukturálně různých výchozích jazyků.

Ke klasifikaci mechanismů, které způsobují interference na různých stupních (fonetika, lexikum, gramatika, syntax, diskurs), jsme si osvojili klasifikaci Lluíse Payrató (Lluís Payrató) (Lluíse Payratóa). Názvy těchto mechanismů jsme pro účely naší práce přeložili do češtiny takto: podhodnocená (*subestimació*) a nadhodnocená (*sobreestimació*) neutralizace protikladů, reinterpretace (*reinterpretació*), substituce (*substitució*) a ztráta (*pèrdua*).

My jsme se pokusili ověřit životnost a rozšíření interferencí, které byly popsány různými autory, stejně tak jako existenci jiných, jejichž možný vznik jsme předpokládali, na vzorku konkrétních uživatelů. Také jsme chtěli ověřit váhu vlivu určitých mimojazykových faktorů (sociologických a geografických) na četnost a chování každé interference. Za tímto účelem jsme zhotovili dotazník. Výsledky našeho experimentu jsou orientační. V každém případě jsme však zrealizovali malou studii s 18 účastníky, kteří nám zprostředkovali údaje přinejmenším pro naše vlastní pojetí tématu. Osobní data dotazovaných se nacházejí v *Příloze 1*. Dostalo se nám dobrovolníků poměrně různorodého profilu (co se týče věku, vzdělání a původu), všichni ovšem byli původem z katalánsky hovořících oblastí. Dva účastníci se identifikovali s oběma jazyky, jeden účastník se identifikoval s katalánštinou a angličtinou, a pouze jeden s kastilštinou.

Ač považujeme za autentičtější a spontánnější metodu rozhovor, mohli jsme uskutečnit jen dotazník v psané podobě. Abychom ověřili navržené interference, zvolili jsme čtyři rozdílné metody: první cvičení je spíše vizuální, další spočívá v zodpovězení konkrétních otázek, třetí aktivita je překlad částí vět vyznačených tučně a čtvrtá je testem přijatelnosti, v němž dotazovaní hodnotili na stupnici od jedné do čtyř úrovně formální správnosti a pravděpodobnosti, že by je použili (viz. *Příloha 2*).

Přišli jsme na to, že úroveň, která připouští nejvíce interferencí, je lexikum. V žádné jiné úrovni jsme nenašli takový počet interferenčních odpovědí a tak jednotné odpovědi dotazovaných, jako právě v této. Zaznamenáváme tak zde evidentní vliv katalánštiny.

Je ovšem třeba připustit, že mnoho interferencí vychází ze současného spojení faktorů, mezi nimiž je katalánština jedním z mnoha. Tak např. různé pojetí *deixe* a alternace mezi dvou- a třístranným systémem je vlastností kastilštiny různých hispanofonních oblastí, ačkoli katalánština jako referenční jazyk může umožnit volbu pro systém dvou prvků.

Naši respondenti z velké většiny pocházeli z Barcelony a z *Comunidad Valenciana*, jen několik málo bylo z Girony, Mallorky a Andorry. Protože jsme disponovali větším množstvím ukázek variant z Barcelony a z Valencie, všimli jsme si zde některých upřednostněných rysů, které v jiných oblastech neměly takovou důležitost. Takže „pokatalánštěná“ kastilština se liší také podle jednotlivých katalánsky hovořících oblastí.

Faktor, který měl v odpovědích největší relevanci, byl bezesporu věk dotazovaných. Stojíme tak před velmi zajímavým faktem, protože odpovědi osob mladších čtyřiceti let vykazují větší soulad s normou než odpovědi osob vyššího věku. Je to zarážející výsledek, poněvadž vzdělávání těchto starších bylo vedeno výlučně v kastilštině. Jedním z možných vysvětlení je, že dříve mělo „pokastilšťování“ (*castellanització*) své adresáty, čili osoby, které užívaly svůj (katalánský nebo valencijský) jazyk a vyjadřovat se v kastilštině pro ně bylo nesnadné vzhledem k tomu, že od ní bývaly v některých případech zcela odděleny a učily se jí jako jazyk sekundární, předepsaný vzdělávacím systémem.

My vysvětlení nacházíme v bilingvním vzdělávání. Domníváme se, že jedinci, kteří jsou od dětského věku vzděláváni v obou jazycích, disponují většími schopnostmi uvědomit si strukturální odlišnosti mezi oběma a zamezit tak tvorbě interferencí v obou směrech. Podpora vzdělávání ve dvou jazycích, přes překonání fáze interferencí jejich zdůrazňováním, ústí v nevyhnutelné intelektuální a jazykové obohacení.

5.2 Resumen:

Variante del castellano utilizado en las áreas de la lengua catalana

Con el presente trabajo hemos intentado analizar los fenómenos que constituyen el llamado contacto lingüístico entre dos lenguas peninsulares: el castellano y el catalán. En primer lugar hemos querido verificar la hipótesis de la existencia de una variante del castellano específica en las zonas catalanohablantes y, a continuación, caracterizarla. Durante el tiempo que hemos dedicado a llevar a cabo este trabajo, instalados en el supuesto núcleo clave para obtener los materiales necesarios, en la cosmopolita Barcelona, hemos descubierto que el tema que nos ocupa es muy complejo y digno de un análisis exhaustivo.

Nosotros, recién iniciados en la problemática del contacto de lenguas en el caso castellano-catalán, hemos decidido no centrarnos en un fenómeno parcial del contacto de las lenguas, sino tratarlo como un conjunto de fenómenos mutuamente relacionados, lo que, en nuestra opinión, realmente es. Nos resultó más natural tratarlo en toda su globalidad: nos dedicamos a analizar y a comparar las estructuras de las lenguas en cuestión, aunque sin dejar de lado los factores sociopolíticos del contacto lingüístico.

Para entender los fenómenos del contacto entre el castellano y el catalán, viajamos hasta el momento histórico en el que surgieron como dos lenguas independientes de la misma base iberorrománica. Constatamos que la evolución de catalán fue más conservadora, hecho que averiguamos al comparar los estados del catalán actual y el castellano antiguo y comprobar que tienen muchos rasgos parecidos.

A continuación, nos ocupamos de la historia más bien política y social de la convivencia entre ambas lenguas. Advertimos que la población catalana hablaba exclusivamente catalán hasta la constitución de la unión castellano-aragonesa de los Reyes Católicos, primeros emperadores verdaderamente centralistas y anticatalanistas. Proseguimos contando la historia de la diglosia de las lenguas españolas dentro de España, que no ha remitido del todo hasta nuestros días. Tenemos que subrayar, no obstante, que el Estatuto de Autonomía de los años setenta, tan discutido en estos últimos meses, aseguró para el catalán unas condiciones bastante, aunque no lo suficiente, liberales en comparación con la opresión que esta lengua había sufrido durante los siglos anteriores por los Decretos de Nova Planta, durante el reinado de los Borbones o en los regímenes totalitarios de Primo de Rivera o Francisco Franco.

Al final del primer capítulo reconocemos la importancia de la promoción del catalán entre los nuevos habitantes de las zonas catalanohablantes. Consideramos esencial la

imposición de esta lengua como lengua vehicular de educación y administración para la conservación del catalán, que ya casi no dispone de hablantes monolingües. No creemos que los habitantes castellanohablantes estén discriminados en dichas zonas y los argumentos que esgrime el Foro Babel al respecto no nos resultan convincentes.

En el siguiente capítulo justificamos nuestra preferencia por el término *castellano* ya que, a nuestro parecer, no excluye las demás lenguas españolas del marco de pertenencia común.

Después de esto, exponemos los hoy en día indiscutibles argumentos sobre la condición del catalán como lengua independiente y explicamos, entre otros, los términos *lengua* y *dialecto*, denominaciones a nuestro juicio relativas ya que las estructuras de algunas variantes son bastante cercanas entre ellas y se hace difícil etiquetar inequívocamente una variante con uno solo de dichos términos. De esta manera llegamos al punto fundamental de nuestro trabajo: el reconocimiento de la existencia de una variante específica del castellano en las tierras de habla catalana.

¿Es realmente tan particular el castellano utilizado en Cataluña como para ser considerado dialecto? Y sus desviaciones del estándar, ¿tienen realmente su origen en la estructura del catalán?

Los lingüistas no nos darían una respuesta uniforme, ya que tradicionalmente los diccionarios y las gramáticas castellanas no consideraban el castellano de las zonas bilingües y solían tratar sus peculiaridades como vulgarismos o rasgos de empobrecimiento.

A continuación, constatamos que el catalán no constituye el único elemento influyente sobre el castellano de las regiones catalanas; hay que tener en cuenta la cantidad de inmigrantes de América y de otras partes de España, cuyo castellano ha podido marcar la variante en cuestión de manera importante. Para destacar los rasgos de ésta, proponemos examinar el castellano de los extranjeros que no lo tengan como lengua materna y que lo hayan aprendido en las zonas catalanohablantes.

En el comienzo del tercer capítulo decidimos considerar bilingües a las personas que tienen las dos lenguas como maternas (o paternas), o más exactamente, aquéllas que han estado en contacto directo con las dos desde la infancia. Hay que apuntar, sin embargo, que difícilmente encontraremos un caso de una persona bilingüe que domine o se identifique con las dos lenguas de igual forma. Lo más importante es saber cuál de las dos llega a ser la lengua donante que representará un modelo para la lengua receptora.

Después evaluamos el bilingüismo catalán que, debido a las razones que hemos expuesto, es claramente asimétrico: no existen en las zonas tratadas catalanes monolingües (si

los hay, es porque su abandono del castellano ha sido consciente), mientras que sí que existe una cantidad importante de castellanohablantes sin conocimientos de catalán.

Proseguimos con la explicación de los fenómenos concretos del contacto lingüístico. Básicamente, hay que diferenciar entre el cambio de código, la interferencia y la integración. Mientras que el primer término se aplica sobre la alternancia consciente por parte del hablante entre las dos lenguas en el marco de un solo discurso, los otros dos términos se utilizan para los préstamos que los hablantes traspasan inconscientemente de una lengua a otra. Las situaciones en que se emplea el cambio de código son diversas: desde la (no) competencia del locutor a la hora de encontrar las expresiones adecuadas en una de sus lenguas, hasta los juegos lingüísticos gracias a los que el discurso adquiere más vitalidad.

La interferencia es un préstamo temporal que instala un elemento de una lengua en el uso de la otra. Este uso puede ser totalmente individual o relativamente común en caso de que ya haya aparecido entre más hablantes. En cambio, la integración ocurre cuando un elemento llega a incrustarse totalmente en el sistema de la lengua receptora (en el sentido de *langue*).

Resulta bastante complicado decidir en qué momento podemos considerar un elemento como totalmente integrado en un sistema. Hay casos llamados catalanismos ya desde hace siglos que aún no han logrado el reconocimiento como elementos integrados por la gramática descriptiva castellana. Si en algunos casos se trata de elementos difundidos entre millones de usuarios bilingües en castellano y en catalán, ¿cuándo van a merecer ser aceptados en las gramáticas y los diccionarios de la lengua castellana? En la *Nueva gramática...* (RAE, 2009) buscamos, por ejemplo, información sobre la deixis o el uso marcado de los adjetivos o adverbios *bajo/encima* o *debajo/arriba* respectivamente; fenómenos que creemos extendidos entre la mayoría de los usuarios en cuestión. No encontramos ninguna nota que explicase por ejemplo las discrepancias en el uso de las deixis bipartida y tripartida por la posible influencia del catalán (aunque sí que, como ejemplo de sistema bipartido, se nombra el francés).

Somos conscientes de que no es una tarea fácil decidir si un fenómeno pertenece al uso minoritario o mayoritario de los hablantes. El caso de las zonas catalanohablantes es más complicado que el de las hispanoamericanas. Los hablantes de cada una de las variantes hispanoamericanas del castellano: primero se encuentran en los conjuntos dialectales que coinciden con los Estados; segundo, estos hablantes aprenden la normativa prescrita por las Academias respectivas, además de recibirla en los medios de comunicación; y tercero, no están expuestos a una influencia tan grande de otras variantes. En las tierras catalanas que forman parte de España, los habitantes aprenden la normativa prescrita por la Real Academia de la Lengua Española, en los medios de comunicación escuchan el castellano que no suele ser

propio de sus zonas (las emisoras catalanas emiten en catalán con la excepción de la Comunidad Valenciana cuyas emisoras alternan el castellano y el catalán); y conviven con una gran cantidad de ciudadanos provenientes de otras partes de España y América. Por todas las razones expuestas, es posible que los rasgos propios del *castellano catalán* vayan perdiéndose poco a poco hasta desaparecer por completo.

Nosotros votamos por denominar estos rasgos *interferencias* y les dedicamos la última parte del tercer capítulo y tratamos su clasificación en el capítulo cuarto. Siendo la variante del castellano nuestro punto de interés, nos centramos en las interferencias observadas en el castellano bajo la (supuesta) influencia del catalán (dirección catalán-castellano).

Dividimos los factores que producen la interferencia en factores lingüísticos (o estructurales) y extralingüísticos (factores psicológicos y sociológicos).

Los primeros se basan en la identificación con la lengua propia del hablante, cuyos rasgos estructurales son aplicados por el hablante en la estructura de otra lengua. Hay ciertas discrepancias entre los lingüistas a la hora de decidir si las interferencias ocurren con más facilidad entre las lenguas estructuralmente cercanas o entre las que son muy diferenciadas. Sin duda alguna, para aprender una lengua, la cercanía estructural con la lengua ya adquirida resulta un hecho favorecedor, por lo menos en la competencia comprensiva. También es normal que el individuo empiece antes su producción lingüística en la lengua estructuralmente más cercana a la lengua modelo. No obstante, sería de mucho interés realizar un estudio sobre la frecuencia de interferencias entre las personas que, en su aprendizaje del castellano, hayan partido de diferentes lenguas, tratando sólo los niveles muy avanzados.

Para clasificar los mecanismos que producen interferencias en los diferentes niveles (fonética, léxico, gramática, sintaxis, discurso), adoptamos la clasificación de Lluís Payrató. Estos mecanismos son: subestimación y sobreestimación de una distinción, reinterpretación, sustitución y pérdida.

Nosotros hemos intentado averiguar la vigencia y la difusión de las interferencias que ya habían sido descritas por diferentes autores, al igual que la existencia de otras cuya posible producción hemos predecido, sobre una muestra de usuarios concretos. También queríamos comprobar el peso de ciertos rasgos extralingüísticos (sociológicos y geográficos) sobre la frecuencia y comportamiento de cada una de las interferencias. Para este propósito elaboramos un cuestionario. Los resultados de nuestro experimento son orientativos. De todos modos, hemos conseguido llevar a cabo un pequeño estudio de 18 participantes que nos facilitaron datos de mucha importancia por lo menos para nuestra propia comprensión del tema.

Los datos personales de los interrogados se encuentran en el adjunto (*Příloha 1*). Los voluntarios tenían un perfil bastante variado (de diferente edad, formación y origen) aunque todos provenían de zonas de habla catalana. Sólo dos de los participantes señalaron que se identificaban con las dos lenguas, sólo uno se identificaba con el catalán y el inglés y uno solo se identificaba con el castellano.

Aunque consideramos más auténtico y espontáneo el método de entrevistas, pudimos realizar sólo un cuestionario en forma escrita. Para examinar las interferencias propuestas, optamos por cuatro métodos diferentes: el primer ejercicio era visual, el segundo consistía en responder a unas preguntas concretas, la tercera actividad era la traducción de fragmentos de frases, y la cuarta era un test de aceptabilidad, donde los interrogados clasificaban en una escala de cuatro niveles la corrección formal de las secuencias y la probabilidad de que ellos mismos las utilizaran (véase el adjunto *Příloha 2*).

Descubrimos que el nivel que más interferencias permite es el léxico. En ningún otro nivel encontramos un número de respuestas interferenciadas, un acuerdo tan unánime entre los interrogados como en éste. Aquí la influencia del catalán resultó evidente.

Hay que admitir, pues, que muchas interferencias resultan de la confluencia simultánea de factores entre los que el catalán es uno de varios. Por ejemplo, la diferente acepción de la deixis y la alternación de los sistemas bi y tripartido son rasgos del castellano de diferentes zonas hispanohablantes, aunque sí que es verdad que el catalán, como lengua de referencia, puede favorecer la elección del sistema de dos elementos.

Nuestros interrogados provenían en la gran mayoría de casos de Barcelona y de la Comunidad Valenciana, solamente unos pocos eran de Girona, Mallorca y Andorra. Disponiendo de más muestras de Barcelona y de Valencia, nos fijamos en algunos rasgos preferidos en las variantes de estas zonas que en las otras no tenían tanta importancia. Así que el castellano *catalanizado* difiere en diferentes regiones de habla catalana.

El factor que más relevancia tuvo en las respuestas fue, seguramente, la edad de los interrogados. Estamos ante un hecho curioso, ya que las respuestas de las personas de menos de 40 años presentan un mayor acuerdo con la norma prescriptiva actual que las respuestas de las personas de edad superior. Es un resultado chocante, ya que la educación de estos últimos se realizó exclusivamente en castellano. Una de las posibles explicaciones es que antes la castellanización tenía como destinatarios a las personas que utilizaban otras lenguas (catalana o valenciana) en su vida cotidiana y que, por lo tanto, no tenían mucha facilidad para expresarse en castellano, del que ocasionalmente podían vivir completamente aislados. Esta era la razón

por la que sólo aprendían castellano como lengua secundaria prescrita por el sistema educativo y por eso sólo lo utilizaban en contadas ocasiones.

Nosotros hallamos la explicación en la educación bilingüe. Creemos que los individuos que desde la edad infantil cursan la educación en dos lenguas, tienen más capacidad para darse cuenta de las discrepancias estructurales entre las dos lenguas y evitar así las interferencias en ambas direcciones. Creemos que el apoyo de la educación en dos idiomas, tras superar la *fase interferencial* destacando sus diferencias, lleva a un enriquecimiento intelectual y lingüístico inevitable.

5.3 Résumé: The Castilian Variant Used in the Catalan Language Area

In our diploma dissertation we tried to verify the hypothesis which declares the existence of a specific variant of Castilian in the areas of Spain where Catalan is spoken and to analyse this variant. We consider the phenomena of the language contact the central point in our analysis. We assumed the best approach was to study that language contact as a whole and not as specific isolated phenomena.

Beside comparing the structures of Catalan and Castilian, we were interested in the social- political aspects which, in our opinion, have a very important role in the language contact too. That is why we began our dissertation by exposing the history of Catalan-Castilian coexistence since they split off as different languages from the iberoromance base till nowadays, when the immigration from Castilian spoken areas represents the main linguistic influence in Catalan and in the Catalan variant of Castilian.

Next, we characterized the Catalan bilingualism and the language contact phenomenas which lead to changes in the language-receptor code: code-switching, interference and integration.

We found the question of when an interference should be treated as an integrated feature in a meta-language system a debatable one . We think that a lot of elements used in the Castilian in Catalan areas for years could be finally considered in the descriptive grammar.

In Chapter Four we described the interference on different language levels analyzing the impact of social and geographical parametres. For this purpose we elaborated a small questionnaire aimed for Catalan speakers and involved four different methods in it.

We realised that the most interferenced level is the lexical one. Catalan lexicon is, undoubtly, the factor who reaches the biggest influence ove Castilian in the studied areas. Nevertheless, it must be considered one of many.

We found out that the age was the most relevant parameter in the answers we registered in our questionnaire. Under 40 years old informants made fewer interferences in Castilian than the older ones despite the fact their education was only in Castilian.

To our understanding the bilingual education helps students to recognize the interferences and to avoid them by a deeper understanding of both language structures

6. BIBLIOGRAFIE

6.1 Seznam použité literatury

Atienza, Encarna et al.: Una tipología de interferencias catalán-castellano a partir de las producciones escritas de los estudiantes universitarios. In: Francisco José Cantero / Antonio Mendoza / Celia Romea (eds.): *Didáctica de la lengua y la literatura para una sociedad plurilingüe del Siglo XXI. Actas del IV Congreso Internacional de la Sociedad Española de Didáctica de la Lengua y la Literatura; 27-29 de noviembre de 1996*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1997, s. 577-582.

Atienza, Encarna et al.: Interferencia catalán-castellano en estudiantes universitarios bilingües. In: Pilar Orero (ed.): *Actes del III Congrés Internacional sobre Traducció, Universitat Autònoma de Barcelona, març 1996*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 1998, s. 607-626.

Badia i Margarit, Antoni M[aria]: Peculiaridades del uso del castellano en las tierras de lengua catalana. In: *Actas del I Simposio para profesores de lengua y literatura españolas*. Madrid: Castalia, 1981, s. 11-31.,

Badia i Margarit, Antoni M[aria]: Notes sobre el castellà parlat per catalans". In: Badia i Margarit, Antoni M[aria] (1979a): *Llengua i cultura als Països Catalans*. 6a ed. Barcelona: Edicions 62., 1979, s. 145-153

Bach, Mauricio: El castellano catalán. ¿Existe una variedad del castellano en Cataluña?. *La Vanguardia*, 2001-10-21, s. 43-44

Bastardas i Boada, Albert: Les llengües a Catalunya: diversidad sociolingüística i perspectives de futur, In: *Cicle Joan Coromines III, Les Llengües a Catalunya*: Payrató, Lluís- Vila, Xavier (dirs.) – Bastardas, Albert et al., Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, s. 175-183, 2004

Blas Arroyo, José Luis: El español actual en las comunidades del ámbito lingüístico catalán. In: Rafael Cano Aguilar (coord.): *Historia de la lengua española*. Barcelona: Ariel, 2004, s. 1065-1086

Blas Arroyo, José Luis: *Lenguas en contacto. Consecuencias lingüísticas del bilingüismo social en algunas comunidades de habla del este pensinsular*. Frankfurt am Main / Madrid: Iberamericana / Vervuert, 1999

Boix-Fuster, Emili: El camí fins a la situació contemporània del català i del castellà a Catalunya: entre la complexitat i la fragilitat, In: Payrató, Lluís- Vila, Xavier (dirs.) – Bastardas, Albert et al.: *Cicle Joan Coromines III, Les Llengües a Catalunya*, Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 2004 , s. 13-27

Boix, Emili / F. Xavier Vila: *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona. Ariel, 1998

Castellanos, Eva - Fernández Prat, Marta – Saurí, Enric - Rovira, Marta: *El Català i la immigració: anàlisi de l'oferta de cursos de català als immigrants adults extracomunitaris*. Barcelona : Editorial Mediterrània, 2004

Colomina i Castaner, Jordi: Paradigmes flectius de les altres classes nominals, In: *Gramàtica del català contemporani*: dirigida per Joan Solà et al.; amb la col·laboració de Gemma Rigau Barcelona : Empúries, 2008

Colón i Doménech, Germà: *Estudis de filologia catalana i romànica*, València [etc.] : Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana [etc.], 1997

Colón, Germán: *El español y el catalán, juntos y en contraste*. Barcelona: Ariel, 1989

Ferrer i Gironès, Francesc: *Catalanofòbia: el pensament anticatalà a través de la història*, Barcelona : Edicions 62, 2000

Fòrum Babel: *El nacionalisme i les llengües de Catalunya*. Estudi preliminar i selecció de textos: Antonio Santamaría. Trad. del castellà de Josep Alemany. Barcelona: Àltera, 1999

Grupo Interalia: Interferencias discursivas de hablantes bilingües catalán-castellano: uso oral y escrito. In: Joan Perera (coord.) (2000): *Les llengües a l'educació secundària / Las lenguas en la educación secundaria. Actes del XXI Seminari sobre llengües i educació / Actas del XXI Seminario sobre Lenguas y Educación, Sitges (1997)*. Barcelona: ICE Universitat de Barcelona / Horsori, 2000, s. 207-217.

Grupo Interalia (e.p.): Interferencias en las aulas. El sistema deíctico en universitarios bilingües catalán-castellano. In: *Actas del XVI Congreso de la Sociedad Española de Lingüística Aplicada (AESLA)*, Universidad de la Rioja 1998, Logroño.

Payrató, Lluís: *La interferència lingüística. Comentaris i exemples català-castellà*. Pròleg de Joan Solà. Barcelona: Curial / Abadia de Montserrat, 1985

Ruiz, Francesc – Sanz, Rosa - Solà i Camardons, Jordi: *Història social i política de la llengua catalana*. València [etc.] : Tres i quatre, 1999

Sinner, Carsten: *El castellano de Cataluña. Estudio empírico de aspectos léxicos, morfosintácticos y metalingüísticos*. Tübingen: Niemeyer. (Beihefte zur Zeitschrift für Romanische Philologie ; 320), 2004

Sinner, Carsten / Andreas Wesch (eds.): *El castellano en las tierras de habla catalana*. Frankfurt am Main / Madrid: Vervuert / Iberoamericana (Lingüística Iberoamericana, 32). (ISBN 9788787893486), 2008

Vila i Moreno, F. Xavier: El català i el castellà a començament del mil·lenni a Catalunya: condicionants i tendències. In: Payrató, Lluís- Vila, Xavier (dirs.) – Bastardas, Albert et al.: *Cicle Joan Coromines III, Les Llengües a Catalunya*, Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 2004, s. 29-49

Vila i Moreno, F. Xavier: “L’alternança català/castellà entre alumnes escolaritzats en català: creació i establiment de les normes d’ús”. In Boix, Emili et al.: *El contacte i la variació lingüística: Descripció i metodologia*. Promociones y Publicaciones Universitarias, S.A. Barcelona, 1998

Uriel Weinreich: *Llengües en contacte*. Překlad z angličtiny: Francesc Martínez. Alzira : Bromera, 1996 (Valls : Romanyà)

6.2 Elektronické zdroje

Hernández García, Carmen: *El 'va' en español, un caso de interferencia del catalán*: Espéculo 6 (1997); [online] (cit.2009-04-10.), dostupné z: http://www.ucm.es/OTROS/especulo/numero6/c_hernan.htm

Hernández Hernández, Humberto et al.: *Clave. Diccionario de uso del español actual*. [CD-ROM], Ediciones SM, 1997

Grupo Interalia (1998): *Lenguas pensinsulares en contacto: castellano y catalán en la producción de estudiantes universitarios bilingües*. Ponencia presentada en la 7th University of New Mexico Conference on Ibero-American Culture and Society: 'Spanish and Portuguese in Contact with Other Languages' and 16th Conference on Spanish in the United States, Mexico 1998; ms. inédito; dostupné z: <http://carstensinner.de/castellano/trabajosineditos.html>

Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència/ Secretaria de Política Lingüística: *“El català, llengua d’Europa”* [online] (cit.2010-02-02.), dostupné z: <http://www.gencat.cat>

Lázaro, Julio M.: El Constitucional recorta la aspiración „nacional“ y lingüística de Cataluña, *El País*, (cit. 2010-07-10, dostupné z: http://www.elpais.com/articulo/espana/Constitucional/recorta/aspiracion/nacional/linguistica/Cataluna/elpepiesp/20100710elpepinac_1/Tes

Millán, José Antonio (2000): *Voces del pasado. Vocabulario de catalanismos*. [online] (cit.2010-01-15.), dostupné z: <http://jamillan.com/voccat.htm>

Seib, Jörg (2001): *La variedad bilingüe del español hablado en Cataluña caracterizada por interferencias y convergencias con el catalán*. Mannheim: Universität Mannheim; [online] (cit.2010-02-02.), dostupné z: <http://carstensinner.de/castellano/trabajosineditos.html>.

Szigetvári, Mónika (1994): *Catalanismos en el español actual (Katalán elemek a mai spanyol nyelvben)*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem; [online] (cit.2010-02-02.), dostupné z: <http://carstensinner.de/castellano/trabajosineditos.html>

Real Academia Española: Banco de datos (CORDE) [online] (cit. 29.7.- 3.8. 2010) *Corpus diacrónico del español*, dostupné z: <http://www.rae.es>

Real Academia Española: Banco de datos (CREA) [online] (cit. 29.7.- 3.8. 2010). *Corpus de referencia del español actual*, dostupné z: <http://www.rae.es>

6.2 Použité slovníky a gramatiky

•Slovníky

Enciclopèdia Catalana: *Diccionari de la llengua catalana*, Diccionaris de l'Enciclopèdia Barcelona, 2009

Grup Enciclopèdia Catalana: l'Enciclopèdia Diccionari, [online] (cit. 29.7.- 6.8. 2010), dostupné z <http://www.enciclopedia.cat>

Seco, Manuel: *Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española*, Espasa-Calpe, 2005

Real Academia Española, Asociación de Academias de la lengua española: *Diccionario panhispánico de dudas*, Madrid : Real Academia Española: [Santillana], 2005

Real Academia Española: *Diccionario de la lengua española*, Madrid : Espasa Calpe, cop. 2001

Torras i Rodergas, Josep: *Diccionari de l'Enciclopèdia*, Diccionari Castellà Català/Català Castellà, Diputació de Barcelona, Barcelona 1999

•Gramatiky

Alarcos Llorach, Emilio Pozuelo de Alarcón: *Gramática de la lengua española*, Espasa, Colección Nebrija y Bello, 1994

Real Academia Española. Comisión de Gramática: *Nueva gramática de la lengua española / Real Academia Española*, Publicació Madrid : Espasa-Calpe, 2009

Solà, Joan et al.: *Gramàtica del català contemporani*: dirigida per Joan Solà et al.; amb la col·laboració de Gemma Rigau Barcelona : Empúries, 2008

7.PŘÍLOHY

7.1 Příloha 1: Údaje o respondentech

1)Edad
2)Profesión
3)Formación
4)Lugar donde pasaste tu infancia
5)Lugar donde has residido la mayor parte de tu vida
6)Lugar donde resides actualmente
7)Lengua que hablas con tu madre
8)Lengua que hablas con tu padre
9)Lengua que hablas con tus abuelos maternos
10)Lengua que hablas con tus abuelos paternos
11)Lengua que hablas con tus hijos(si tienes)
12)Lengua que hablas con otros familiares
13)Lengua que hablas con tus amigos(en %) (Ejemplo: 40% castellano, 60% catalán)
14)Lengua principal en que cursaste tu educación
15)¿Qué lengua utilizas con más frecuencia?
16)¿Con qué lengua/s te identificas?

T=identifikace s kaTalánštinou

S=identifikace s kaStilštinou

Místa významně dlouhého pobytu:

A=Andorra

B=Barcelona

G=Girona

M=Mallorca

V=València

1SB	2TB	3TB	4TB	5SaTBM	6TBG
49	50	30	50	36	38
Profesora	aparejador	¿?	Finanzas	ARQUITECT O	Ingeniero de I+D en Hewlett Packard
Bióloga	aparejador	Media	Universitaria	UNIVERSIT ARIA	Ingeniería Superior en Informática
Barcelona	Barcelona	Barcelona	Barcelona	MADRID	Girona
Barcelona	Barcelona	Barcelona	Barcelona	MADRID	Barcelona
Barcelona	Barcelona	Barcelona	Barcelona	BARCELON A	Barcelona
Castellano	Catalán	Catalán	Catalán	CASTELLA NO	Catalán
Castellano	Catalán	Catalán	Catalán	CASTELLA NO	Catalán
Castellano	Catalán	Catalán	Catalán (cuando vivían)	CASTELLA NO	Catalán
Castellano	Catalán	Catalán	Catalán (cuando vivían)	CASTELLA NO	Catalán
Castellano	Catalán	No tengo	Catalán	CASTELLA NO	Catalán
Castellano	Catalán	Catalán	Catalán	CATALÁN	Catalán
Castellano 100%	90% Catalán - 10% Castellano	65% catalán, 37% castellano, 3%portugués	90% catalán – 10% castellano	98% CATALÀN (AQUÍ EN BARCELON A)	90% catalán, 10% castellano
Catellano	Castellano	Catalán	Castellano	CASTELLA NO	Primaria y Secundaria en Girona Universitaria en Barcelona
Castellano	Catalán	Catalán	Catalán	CATALÀN (AQUÍ EN BARCELON A)	Catalán
Castellano	Catalán	catalán	Catalán	CASTELLA NO/ CATALÁN	Catalán

7TG	8TBM	9TAB	10TGV	11TaSV	12TB
38	38	38	31	35	67
profesor	Lector de catalán	Profesor	Ambientólogo	Diseñador gráfico	
matemático	Licenciado en Filología Catalana	Antropólogo	Universitaria	-	Graduado
Girona	Mallorca	Vic (Barcelona)	Vila-real	Almassora	Sant Adrià de Besòs, Barcelona
Girona	Mallorca, Barcelona, Italia, Inglaterra y República Checa	Andorra	Vila-real	Almassora	Sant Adrià de Besòs, Barcelona
Girona	Praga (República Checa)	Andorra	Sant Martí de Llémena	Almassora	Sant Adrià de Besòs, Barcelona
catalán	Catalán	Catalán	Valenciano	Castellano	Castellano
catalán	Catalán	Catalán	Valenciano	Valeciano	Castellano
catalán	Catalán	Catalán	Valenciano	Castellano	Castellano
catalán	Catalán	Catalán	Valenciano	Valenciano	Castellano
	-	Catalán	No los hay	Castellano / Valenciano	Catalán
catalán	Catalán	Catalán	Valenciano	Castellano / Valenciano	Catalán y Castellano
90% catalán, 10% castellano	Catalán (90%), castellano (10%)	Catalán	90% Valenciano, 10% Castellano	50% Castellano / 50% Valenciano	30% castellano, 70% catalán
catalán	Catalán y castellano	Catalán	Valenciano	Castellano	Castellano
catalán	Catalán	Catalán	Valenciano	Castellano	Catalán
catalán	Catalán	Catalán	Valenciano	Con las dos	Principal Catalán, segundo Castellano

13TBG	14TB	15TB	16TV	17TV	18TB
44	42	29	60	62	48
Química	Administrativa	Traducción	Profesor de Secundaria	Maestro de Primaria	Profesor

Universitaria	Bachillerato	Filosofía, Traducción, Edición	Universitaria	Universitaria	Licenciado en Filosofía y Filología
Sant Adrià de Besòs, Barcelona	Sant Adrià de Besòs	Sant Adrià de Besòs, Barcelona	Vila-real	Vila-real	Barcelona
Barcelona y Oxford	Sant Adrià de Besòs	Barcelona/Inglaterra	Vila-real	Vila-real	Barcelona
La Tallada d'Empordà, Girona	Sant Adrià de Besòs	Barcelona	Vila-real	Almazora	Barcelona
Catalán	Catalán	Catalán	valenciano		Catalán
Catalán	Catalán	Catalán	valenciano	valenciano	Catalán
Castellano	Castellano	Castellano	Valenciano	valenciano	Catalán (sólo conocí a mi abuela)
Catalán	Catalán	Catalán		valenciano	No los conocí
	Catalán		Valenciano-castellano	Valenciano y castellano	No tengo
Inglés y Catalán	Catalán/castellano	Catalán con hermanos y un 70% del resto de familia. Castellano con el resto	Valenciano-castellano	Valenciano y castellano	Catalán
48% Catalán 48% Inglés 4% Castellano	50%	35% inglés, 30% castellano, 35% catalán	80% valenciano, 20% castellano	90% valenciano, 10% castellano	20% castellano, 80% catalán
Primaria Español, Secundaria Español y Catalán, Universitaria Inglés	Castellano	Catalán y castellano (50/50)	castellano	castellano	Castellano
Catalán y Inglés	catalán	Catalán e inglés en la vida personal, castellano en el trabajo	valenciano	valenciano	Catalán
Catalán e Inglés	catalán	Catalán	Valenciano-castellano	valenciano	Catalán

7.2 Příloha 2: Dotazník

Antes de empezar, rellena, por favor, este cuestionario:

Edad	
Profesión	
Formación	
Lugar donde pasaste tu infancia	
Lugar donde has residido la mayor parte de tu vida	
Lugar donde resides actualmente	
Lengua que hablas con tu madre	
Lengua que hablas con tu padre	
Lengua que hablas con tus abuelos maternos	
Lengua que hablas con tus abuelos paternos	
Lengua que hablas con tus hijos(si tienes)	
Lengua que hablas con otros familiares	
Lengua que hablas con tus amigos(en %) (Ejemplo: 40% castellano, 60% catalán)	
Lengua principal en que cursaste tu educación	
¿Qué lengua utilizas con más frecuencia?	
¿Con qué lengua/s te identificas?	

1) Escribe, por favor, en la columna de respuestas la información requerida de estas fotos:

IMÁGENES	PREGUNTAS	RESPUESTAS
	¿Cuál es el nombre del objeto sobre el que este hombre apoya la cabeza?	
	¿Cuál es el nombre de la prenda de vestir que llevan todas estas mujeres en las piernas?	
	¿Cuál es el nombre de la profesión de este Playmobil?	
	¿Qué acción está realizando este hombre?	

¿Cuál es el nombre de este mueble?

¿Cuál es la palabra que utilizarías para pedir un botellín de cerveza de este tamaño(33cl.)?

¿Cuál es el nombre de esta parte de la cocina?

2) Responde, por favor, a las siguientes preguntas:

PREGUNTAS	RESPUESTAS
¿Qué quiere decir paleta en castellano?	
¿Cómo dirías <i>clau</i> en castellano?	
¿A qué hora almuerza la gente en España?	
¿A quina hora s'esmorza a Catalunya?	

Cómo traduciría la frase *he de fer els deures* en castellano?

3) Traduce, por favor, las palabras en negrita (SOLO las palabras en negrita) de las siguientes frases en catalán. Debes traducirlas exactamente igual que si tradujeras la frase completa, es decir según el contexto de cada frase en particular:

FRASES EN CATALÁN	TRADUCCIÓN DE LAS PALABRAS EN NEGRITA
Als nens els agrada molt jugar amb l'estel .	
Ens pot fer una foto , sis plau?	
Han posat més policies perquè hi hagi menys atracaments.	
Calleu , sisplau!	
Avorreixo els polítics corruptes a Espanya. Em fan fàstic!	
Anem a fer una birra?	
Ara mateix vinc a casa teva .	
Es necessita una dona de fer feines .	
El dissabte normalment jugo a futbol .	
Ha quedat mut d'emoció.	
On és el nen? És baix al jardí .	
No hi havia gaire homes a la educació primària.	
S'ho van partir com a bons germans .	
Va , Ferran, no facis el burro. Has estat amb algú, oi?	
Ni la Sara ni jo no duem arracades.	
Com que estudies , aprovaràs.	
La meva mare fa de metge .	
Qui va guanyar la Copa del Rei l'any 2008?	
La primera part del partit em va avorrir. La segona, però, va ser totalment diferent .	
Has de ser més actiu.	

No li agrada anar amb autobús .	
Messi es va fer mal al turmell jugant amb la selecció.	

4) Marca, por favor, en una escala del 1 al 4, descrita aquí abajo, cada frase según los criterios propuestos de corrección y de uso en un entorno familiar(**sólo tienes que escribir los números**):

Tabla explicativa	1	2	3	4
¿Es correcta la frase?	Sí, es correcta.	No sé si es correcta pero la entiendo.	No sé si es correcta y tampoco la entiendo.	No, no es correcta.
¿La utilizaría hablando en un entorno familiar?	Claro que sí.	Posiblemente sí.	Sí, pero no muy a menudo.	No, nunca.

	¿Es correcta la frase?	La utilizaría hablando en un entorno familiar?
Aquí todos somos castellanoparlantes.		
No puedo salir esta tarde, que tengo mucha faena.		
No estoy bien del estómago, por eso prefiero tomar agua natural.		
¿Dónde compraste este abrigo que llevas?		
Dentro de un rato vendré a verte.		
Ayer, en la playa habían muchos turistas.		
Plegamos a las tres, si el jefe nos deja.		
Ves a la biblioteca y saca los libros que nos hacen falta.		
Tengo el trabajo asegurado, porque trabajo de funcionario.		
Por fin ha dejado su marido alcohólico.		
De comida y bebida hay suficiente para todos.		
Se aceptaron las condiciones		

Las condiciones han sido aceptadas.		
Como que es muy buena persona, no me engañará.		
Me veía incapaz de articular ninguna palabra.		
Él te lo va a ceder todo con la condición, pero, de que le quede alguna cosa para vivir.		
Me alegro que hayas venido.		
Yendo en nuestro Nissan Micra, avanzamos a un BMW.		
Ya arreglaremos nuestros asuntos cuando volveréis de vacaciones.		
Me quedé por un cliente nada más.		
¿Que te has comprado más ropa?		
El sol saldrá sin duda ninguna.		
Juan, haces mala cara, vete al médico.		
Siempre me explicaba historias muy graciosas.		
¿Prefieres fruta o verdura? Prefiero verdura porque es demasiado dulce, la fruta.		
¿A dónde vamos a viajar?		
Tira la postal al buzón antes de que nos olvidemos.		
He encontrado tu calcetín bajo la cama.		
Ahora lo haré.		

